

Айзък АЗИМОВ

Аз, роботът

ВЪВЕДЕНИЕ

Прегледах бележките си и те не ми харесаха. Бях прекарал три дни в предприятията на фирмата „Юнайтед Стейтс Роботс“, но със същия успех можех да си остана вкъщи и да прелистя „Енциклопедия Телурика“.

Казаха ми, че Сюзън Келвин е родена в 1982 година, което значи, че сега тя е на седемдесет и пет. Това е всеизвестно. Напълно логично е, че корпорацията „Юнайтед Стейтс Роботс енд Мъкеникъл Мен“ също е на седемдесет и пет години, защото тъкмо в годината, когато се е родила доктор Келвин, Лорънс Робъртсън основава предприятието, което след време става най-необикновеният индустриален гигант в човешката история. Но и това е всеизвестно.

На двайсет години Сюзън Келвин участва в онзи семинар по психоматематика, на който доктор Алфрид Ланинг от „Ю. С. Роботс“ демонстрира първия подвижен говорещ робот. Това бил огромен тромав и грозен робот, миришещ на машинно масло и предназначен за мините, които проектирал да бъдат разработени на Меркурий. Но той можел да говори, и то смислено.

Сюзън не взела думата на този семинар; не се изказала и в последвалите бурни дискусии. С каменно изражение и хипертрофиран интелект, това момиче, необщително, безинтересно и безцветно, се бранело от един свят, който не му допадал. Но още тогава, следейки дискусиите, усеща как в нея се разгаря със студен пламък страстта към тези науки.

В 2003 година тя завършва Колумбийския университет и започва аспирантска работа по кибернетика.

Изобретените от Робъртсън позитронни мозъчни връзки затъмняват всичко, постигнато в средата на ХХ век в областта на изчислителните машини. Цели мили релета и фотоелементи отстъпват място на порестата платиноиридиева топка с размер на човешки мозък.

Сюзън се научава да изчислява параметрите, необходими за определяне на допустимите изменения в електронния мозък, и да разработва такива схеми, които дават възможност да се предвиди точно как ще реагира той на дадени дразнителни.

В 2008 година тя получава докторат и постъпва в „Ю. С. Роботс“ като робенсихолог, с което става първият виден специалист в тази нова научна област.

По това време Лорънс Робъртсън е все още председател на корпорацията, а Алфрид Ланинг ръководи научноизследователската работа.

За петдесет години – пред собствения ѝ поглед – човешкият прогрес изменя своето русло и прави скок.

Сега тя се оттегля от работа – доколкото това изобщо е възможно за нея. Във всеки случай позволила е на вратата на досегашния ѝ кабинет да бъде поставена табелка с друго име.

Това е по същество всичко, което бях записал. Имах и дълъг списък с нейните публикации и с патентите на нейно име; имах и точната хронология на служебните ѝ повишения. С една дума, знаех до най-малки подробности официалната ѝ биография.

Но ми трябваше нещо друго. Очерците, които подготвях за „Интър-планътери Прес“, изискваха повече. Много повече.

И аз ѝ обясних това.

– Доктор Келвин – казах колкото е възможно по-любезно, – хората не правят разлика между вас и „Ю. С. Роботс“, за тях това е едно и също. С вашата оставка се слага край на цяла една епоха и...

– Интересува ви човекът, живият човек, нали?

Тя не ми се усмихна. Имам чувството, че никога не се е усмихвала. Но острите ѝ очи ме гледаха спокойно, без гняв. Усетих как погледът ѝ ме прониза чак до тила и разбрах, че съм съвсем прозрачен за нея; и че всички са така прозрачни.

Но независимо от това отвърнах:

– Именно.

– Човекът у робота? Тук има някакво противоречие.

– Не, докторе, човекът у вас.

– Та и мен самата ме наричат робот. Сигурно вече са успели да ви кажат, че у мен няма нищо човешко.

Наистина ми бяха казали такова нещо, но по-добре би било да го премълча.

Тя стана от стола. Не беше висока и изглеждаше крехка. Последвах я до прозореца.

Канцелариите и заводите на „Ю. С. Роботс“ приличаха на малък добре планиран град. Той се разстиляше пред нас, равен като снимка от птичи полет.

– Когато постъпих тук. – подзе тя, – настаниха ме в малка стаичка в една сграда, която се намираще ей там, дето е сега пожарната. После събориха тази сграда – тогава вие още не сте били роден. В стичката работеха още трима души. На мен се падаше половин бюро. Всички работи

се произвеждаха в една сграда. Седмично производство – три броя. А вижте сега.

– Петдесет години не са малко време – казах аз, понеже не можах да измисля нищо по-свястно.

– Когато човек вече ги е преживял, те са миг – възрази тя. – Просто да се чудиш кога са се изнизали.

Тя се върна при бюрото си и седна пак на стола. Изражението ѝ оставаше непроменено, но ми се сторя, че е натъжена.

– На колко години сте? – заинтересува се тя.

– Трийсет и две – отвърнах аз.

– Значи не помните как е изглеждал светът без работи. Беше време, когато човекът се изправяше сам пред Вселената, сам, без приятели. Сега той има помощници, същества, които са по-силни от него, надеждни, по-работоспособни и които са му безрезервно предани. Човекът вече не е сам. Помисляли ли сте някога за това?

– Да си призная, не. Може ли да цитирам тези ваши думи?

– Може. За вас роботът си е робот. Механизми и метал, електричество и позитрони... Разум в желязо! Създаван от човека! И при необходимост – унищожаван от човека! Но вие никога не сте работили с роботи и затова не ги познавате. Те са по-чисти и по-добри от нас.

Опитах се да я подтикна внимателно:

– Бихме се радвали да ни кажете още нещо, да изложите вашите възгледи за роботите; вие знаете толкова много за тях. „Интърпланътери Прес“ обхваща цялата Слънчева система. Милиарди потенциални слушатели, доктор Келвин! Те трябва да чуят какво ще кажете за роботите.

Но не беше нужно да я подтиквам. Тя дори не ме слушаше, а продължи:

– Всичко това можеше да се предвиди още от самото начало. Тогава продавахме работи за работа на Земята – продавали са дори преди мое време. Разбира се, тогава роботите още не можеха да говорят. Впоследствие започнаха да приличат повече на човека и тогава се вдигнаха протести. Профсъюзите протестираха, защото се опасяваха от безработица, ако роботите изместят хората; разни религиозни организации протестираха, ръководейки се от своите предрасъдъци и суеверия. Всичко това беше смешно и съвсем ненужно. И все пак то се случи.

Записах думите ѝ на джобния си магнетофон, като гледах да не забележи през джоба движенията на ръката ми. Ако човек се поупражнява, може да работи с магнетофончето, без да го вади от джоба.

– Да вземем случая с Роби – продължи тя. – Аз не познавам този

робот. Разглобили са го като безнадеждно остарял една година, преди да постъпя в компанията. Но видях момиченцето в музея...

Тя млъкна. Аз също мълчах. Очите ѝ се замъглиха, а мислите ѝ полетяха към миналото. Трябваше да прелетят през толкова много години.

– Разказаха ми за този робот по-късно, но когато ни наричат създатели на демони и осквернители, винаги се сещам за него. Роби е бил ням робот. Не е можел да говори. Произвели са го в 1996 година, когато още не е имало сегашната съвсем тясна специализация на роботите, и е бил продаден да служи като гувернантка...

– Какво?

– Да, като гувернантка.

РОБИ

– Деветдесет и осем... деветдесет и девет... сто!

Глория свали от очите си пълничката ръчица, с която ги закриваше, и постоя така за миг, бърчейки нос и премигвайки от слънцето. После, като се мъчеше да гледа едновременно във всички посоки, отстъпи дебнешко на няколко крачки от дървото, на което жумеше.

Проточи врат, за да разузнае какво е положението в храсталака вдясно, след това се отдалечи още няколко крачки от дървото, за да може да надникне в самата сърцевина на храсталака. Дълбоката тишина се нарушаваше само от непрестанното бръмчене на насекомите и от време на време – от чуруликането на някоя неуморна птичка, която не се плашеше от обедния зной.

Глория се нацупи.

– Ако не е в къщата, на! А милион пъти съм му казвала, че това не е честно.

Стиснала здраво устенца, сбърчила сърдито чело, тя закрачи решително към двуетажната къща от другата страна на автомобилната алея.

Когато чу зад себе си шумолене, последвано от отмерения тропот на металически нозе, беше вече късно. Тя се обърна светкавично и видя своя приятел, който, излязъл вече от скривалището си, се носеше победоносно към дървото.

Глория запищя от отчаяние.

– Чакай, Роби! Не е честно! Нали обеща, че няма да излизаш, докато не те намеря!

Със своите крачета тя, разбира се, не можеше да догони гигантските крачки на Роби. Но малко преди да стигне до дървото, Роби забави рязко ход и Глория с последно отчаяно усилие се стрелна запъхтяна покрай него и докосна заветния ствол.

Тържествуваща, тя се обърна към верния Роби и отплащайки се с черна неблагодарност за направената жертва, взе да му се присмива жестоко, че не можел да тича.

– Роби не може да тича! Роби не може да тича! – крещеше до пресилване тя с осемгодишното си гласче. – Винаги мога да го надбягам! Винаги мога да го надбягам! – повтаряше тя пронизително.

Роби, естествено, не отговаряше. Вместо това той се престори, че иска да избяга от нея, я Глория хукна след него.

Но той така ловко се извърташе и изплъзваше, че тя се мятеше безпомощно ту на една, ту на друга страна и когато протегнеше ръце да го хване, те оставаха празни.

– Роби! Стой! – крещеше момиченцето, задъхвайки се от смях.

Но ето че в един миг той се обърна, грабна я и я завъртя около себе си: стори й се, че целият свят изведнъж се провали – някъде в синята бездна долу, към която протягаха жадно клони зелените дървета. След това Глория се озова отново на тревата. Беше се притиснала до крака на Роби и все още се държеше здраво за един от твърдите му метални пръсти.

След малко успя да си поеме дъх. Опита се напразно да оправи разошвените си коси, имитирайки несъзнателно движенията на майка си, и се извърна назад да види дали не си е скъсала роклята. После шляпна Роби по туловището.

– Лошо момче! Ще те напляскам.

Роби се сви и вдигна ръце, за да заварди лицето си, тъй че тя трябваше да добави:

– Не се бой, Роби, няма да те напляскам. Само че сега е мой ред да се крия, щото ти имаш по-дълги крака, а и обеща да не излизаш, докато не те намеря.

Роби кимна глава – малък паралелепипед със заоблени ъгли, съединен посредством начленено стъбло с туловището – подобен, но доста по-голям паралелепипед. Той се обърна послушно към дървото. Тънка метална пластинка се спусна над светещите му очи, а от вътрешната част на туловището му се разнесе равномерно звучно тик-так.

– Няма да поглеждаш... и няма да прескачаш числа, като броиш! – предупреди го Глория и хукна да се крие.

Секундите се отмерваха точно и на стотната клепачите на Роби се вдигнаха и червените му светещи очи огледаха поляната. Те се спряха за миг на късче пъстра басма, което се подаваше иззад един голям камък. Той направи няколко крачки към камъка, за да се увери, че зад него наистина се крие Глория. Тогава започна да пристъпва бавно към скривалището й, като гледаше да не се отклонява от правата между Глория и дървото. Когато Глория беше вече съвсем наяве и не можеше дорд да си въобразява, че не я виждат, Роби протегна към нея ръка, а с другата се удари по крака, който иззвънтя. Глория се показа нацупена.

– Ти поглеждаше! – извика тя най-нахално. – И освен това омръзна ми да играем на криеница. Искам да ме поносиш.

Но обиден от това несправедливо обвинение, Роби седна

внимателно на земята и отказа, въртейки тежко глава. Глория начаса смени тона и взе да го увещава нежно:

– Хайде, Роби. Знам, че не си поглеждал, казах го само на шега. Хайде да ме поносиш.

Но Роби не се поддаваше лесно на такива увещания. Забил поглед в небето, той пак завъртя глава – този път още по-изразително.

– Моля ти се. Роби, много те моля да ме поносиш. – Тя го прегърна през врата с розовите си ръчици и го стисна. После настроението ѝ се промени изведнъж и тя отстъпи от Роби. – Ако не ме поносиш, ще плача.

И лицето ѝ се изкриви, готово за плач.

Но коравосърдечният Роби не обърна никакво внимание на тази страшна опасност и завъртя глава трети път. Тогава Глория реши да пусне най-силния си коз.

– Ако не ме поносиш – разпали се тя, – няма да ти разказвам вече приказки, да си знаеш! Нито една!

Роби капитулира незабавно и безусловно пред този ултиматум. Той закима така усилено глава, че металическият му врат зазвънтя. После вдигна внимателно момиченцето и го сложи на широките си плоски плещи.

Сълзите, с които Глория го заплашваше, се изпариха начаса и тя закрепва от радост. Металната кожа на Роби с постоянна температура от 21 градуса, поддържана от нагревателните елементи, беше толкова приятна на пипане. А какъв чуден звук издаваха гърдите му, по които тя удряше ритмично с пети.

– Ти си самолет, Роби, голям сребрист самолет. Само разпери ръце. Трябва да ги разпериш. Роби, иначе как ще станеш самолет?

Срещу такава логика нямаше какво да се възрази, Ръцете на Роби се превърнаха в криле, които пореха въздуха, а самият Роби стана сребрист самолет. Глория завъртя главата на робота и се наклони надясно. Той направи остър завой. Тя снабди самолета с мотор, който заработи: „Б-р-р-р“, а после и с оръжия: „Па-па-па-па, та-ка-та-ка-та-ка-та-ка“. Преследваха ги пирати и оръдията косяха преследвачите като трева.

– Още един падна... Още двама! – крещеше тя. После се разпореди важно: – По-бързо, момчета! Боеприпасите са на привършване!

Тя се прицелваше смело през рамо, а Роби се превърна в тълнонос космически кораб, който се носеше с максимално ускорение в пространството.

Той прекоси поляната и стигна до високата трева на другия край,

където спря така внезапно, че зачервената пилотка изпищя. После я остави на мекия зелен килим.

Задъхана, Глория възкликваше тихо, на пресекулки:

– Ох... ох... това се казва... самолет!

Роби я изчака да си поеме дъх, после я подръпна лекичко за щръкналия кичур коса.

– Искаш ли нещо? – попита Глория и облещи очи, уж че недоумява, но тази евтина хитрост не можа да измами огромната „гувернантка“. Роби я дръпна по-силно за косите.

– О, разбирам. Искаш приказка.

Роби закима с глава.

– Коя!

Роби описа с пръст полукръг във въздуха.

Детето запротестира:

– Пак ли? Милион пъти съм ти разказвала за Пепеляшка. Как не ти омръзна? И тя е за малки деца.

Втори полукръг във въздуха.

– Добре тогава.

Глория се намести по-удобно, прехвърли през ум всички подробности на приказката (и собствените си разновидности добавки) и започна:

– Готов ли си? Така... Имало едно време едно красиво момиче, което се казвало Ела. То имало ужасно жестока мащеха и две много грозни и много жестоки доведени сестри...

Глория приближаваше най-интересното място на приказката – вече биеше полунощ и всичко отново се превръщаше в първоначалния си вид, а Роби слушаше напрегнато, с пламнали очи – и тъкмо тогава я прекъснаха.

– Глория!

Това беше раздразненият глас на жена, която вече бе извикала не един път и у която, ако се съди по нервния тон, безпокойството се превръщаше в истинска тревога.

– Мама ме вика – каза Глория, не особено доволна. – Я ме отнеси до къщи, Роби.

Роби се подчини с готовност, защото нещо му подсказваше, че е по-добре заповедите на госпожа Уестън да се изпълняват без никакво бавене. Бащата на Глория рядко биваше вкъщи денем освен в неделя – а днес беше неделя, – но когато се случеше вкъщи, личеше, че е благ човек, който разбира хората. Ала майката на Глория беше постоянен източник на безпокойство за Роби и все нещо го караше да стои по-далеч

от нея.

Госпожа Уестън ги видя още щом се подадоха от високата трева и се прибра да ги изчака вътре.

– Пресипнах да викам, Глория – скара се тя. – Къде беше?

– Бях с Роби – отвърна Глория с треперещ глас. – Разказвах му „Пепеляшка“ и забравих, че е време за вечеря.

– А Роби не можа ли да се сети? – Тя сякаш едва сега си опомни за присъствието на робота и се обърна към него: – Свободен си, Роби. Сега тя не се нуждае от теб. И не идвай, докато не те повикам – добави грубо тя.

Роби тръгна към вратата, но се поколеба, като чу, че Глория надигна глас в негова защита:

– Чакай, мамо, нека остане. Не съм му доразказала приказката. Обещах да му разкажа „Пепеляшка“, а не съм свършила.

– Глория!

– Той ще стои кротко, честна дума, мамо, няма дори да усетиш, че е тук. Ще седне там на стола в ъгъла и няма да обели дума... искам да кажа, няма да прави нищо. Нали Роби?

В отговор Роби кимна масивната си глава.

– Глория, ако не млъкнеш, няма да видиш Роби цяла седмица.

Детето наведе глава.

– Добре де. Но „Пепеляшка“ е любимата му приказка, а аз не успях да я довърша. Той толкова я обича.

Роботът си излезе с тъжни стъпки, а Глория преглътна сълзите си.

Джордж Уестън се чувстваше чудесно. За него вече бе станало навик в неделя следобед да се чувства чудесно. Вкусно, обилно ядене, удобен, мек стар диван, на който да се изтегнеш, нов брой на „Таймс“, домашни пантофи на краката и никаква риза, която да те притеснява – как да не се чувстваш чудесно?

Обаче влизането на жена му предизвика недоволство у него. След десетгодишен брачен живот той все още имаше глупостта да я обича и не ще и дума, винаги ѝ се радваше, но следобедната почивка в неделя беше свещена за него, а за да се чувства човек чудесно – както той разбираше това, – му бяха необходими поне два-три часа пълна самота. Затова той заби поглед в последните съобщения за експедицията на Лефевр и Йошида за Марс (този път те бяха стартирали от лунната станция и имаше голяма вероятност да успеят) и се направи, че не забелязва

жена си.

– Джордж!

– М-м-м-м?

– Джордж, чуваш ли ме? Остави този вестник и ме погледни!

Вестникът изшумоля на пода и Уестън обърна към нея уморено лице.

– Какво има, мила?

– Ти знаеш много добре, Джордж. Става дума за Глория и за онази отвратителна машина.

– Коя отвратителна машина?

– Не се прави, че не разбираш за какво говоря. Имам предвид робота, който Глория нарича Роби. Той не я оставя нито за минута.

– Че защо трябва да я оставя? Нали това му е работата – да се грижи за нея. И той съвсем не е отвратителна машина. Това е най-добрият робот, който човек може да купи. Помня много добре, че ми струваше половингодишна заплата. Но си заслужаваше парите: по-умен е от половината мои подчинени.

Той понечи да вземе пак вестника, но жена му се оказа по-бърза и го дръпна далеч от него.

– Чуй ме, Джордж! Не искам да поверявам детето си на машина, та колкото ще да е умна тя. Машината няма душа и дявол я знае какви ги мисли. Не може да се оставя едно дете на грижете на някаква железария.

Уестън се намръщи:

– Кога стигна до този извод? Той вече две години е с Глория и досега не съм забелязал да си се разтревожила от това.

– В началото беше друго. Новост все пак. И се оказа голяма помощ за мен. Пък и беше много модно. А сега... не зная. Съседите...

– Съседите нямат нищо общо с това. Чуй какво ще ти кажа! На робота можеш да разчиташ много повече, отколкото на някаква гувернантка. Всъщност Роби бе конструиран само с една цел – да се грижи за малки деца. Целият му „манталитет“ е нагоден именно за тази цел. Дори да иска, не може да не бъде верен, любещ, мил. Просто така е устроен. А не за всеки човек можеш да кажеш това.

– Но нещо може да се повреди. Някаква там... – Госпожа Уестън не беше много наясно с устройството на роботите. – Някаква пружинка може да се скъса и тогава това ужасно нещо ще се разлудее и...

Не ѝ достигнаха сили да довърши мисълта си, но тя беше достатъчно ясна.

– Глупости – възрази Уестън и неволно потръпна. – Това е просто

смешно. Когато купихме Роби, нали разговаряхме надълго и нашироко за Първия закон на роботиката¹. Знаеш много добре, че роботът не може да навреди на човека; при най-малкия признак, че може да бъде нарушен Първият закон, роботът става напълно негоден. И не може да бъде другоаче – това е изчислено математически. Освен това два пъти в годината у нас идва механик от „Ю. С. Роботс“ и прави основен преглед на Роби. Не, няма опасност с него да се случи нещо. По-скоро ние с теб ще полудеем, отколкото той да се повреди. И как си представяш да го откъснеш от Глория?

Той пак протегна ръка, но този път жена му изхвърли вестника в другата стая.

– Там е цялата работа, Джордж. Тя няма да иска да играе с друг. Наоколо има сума момченца и момиченца, с които би трябвало да дружи, но тя не ще. Ако не я накарам, не се доближава до тях. Дете не се възпитава с работи. Нима не искаш тя да се развива нормално? Нима не искаш да заеме своето място в обществото?

– Ти воюваш с призраци, Грейс. Представи си, че Роби е куче. Сто-тици деца предпочитат да прекарват времето си с кучето, отколкото с родителите.

– Кучето е друга работа, Джордж. А ние на всяка цена трябва да се отървем от този отвратителен робот. Можеш да го препродадеш на компанията. Аз питах и ми казаха, че може.

– Ти си питала? Слушай, Грейс, нека не задълбаваме по-вече. Ще държим робота, докато Глория поотрасне – и да не си повдигнала вече този въпрос!

След тези думи той излезе ядосан от стаята.

След два дни госпожа Уестън причака мъжа си на прага.

– Длъжен си да ме изслушаш, Джордж. В градчето роптай.

– Защо? – попита Уестън. Той влезе в банята и оттам се разнесе такъв шум от вода, който би могъл да заглуши всякакъв отговор.

– Заради Роби.

1. У нас, кой знае защо, е в употреба терминът „роботехника“. У Азимов такова понятие няма. По подобие на думи като „физика“, „математика“ и т.н. той изковава нова дума „роботика“. Но въпросът не е толкова до формата на думата, колкото до съдържанието. Както е видно от разказите на Азимов, роботиката е наука, която обхваща не само конструирането, не само технологията на роботите, но и тяхната „психология“. Докато понятието „роботехника“ само по себе си изключва – поради чисто техническия характер на двете си съставки – всякаква психология. Б.пр.

Уестън излезе от банята с пешкир в ръка и гневно, зачервено лице.

– Какви ги говориш?

– Това се мъти отдавна. Мъчех се да се правя, че не забелязвам нищо, но не мога. Почти всички смятат, че Роби е опасен. Вечер не пускат децата си дори да припарят до нашата къща.

– А ние как му поверяваме детето си!

– Нали знаеш, хората не разсъждават в такива случаи.

– Тогава да вървят по дяволите.

– Това не разрешава въпроса. Нали ходя да пазувам, нали всеки ден се срещам с тези хора. А в Ню Йорк се отнасят вече много по-строго с роботите. Тези дни е издадена наредба, с която се забранява работи да се движат по улиците от залез до изгрев слънце.

– Да, но на мен кой може да ми забрани да държа робот в къщата си? Грейс, ти започваш нова офанзива, това ми е съвсем ясно. Но тя е безполезна. Моят отговор си остава не и не! Роби ще остане у нас.

Но той обичаше жена си и което е още по-лошо, тя знаеше това. В края на краищата гордият Джордж Уестън не беше нищо повече от мъж, а жена му прибъгваше до всички възможни хитрини, от които по-безхитростният и по-коректен пол с право се страхуваше.

През следващата седмица Уестън десет пъти се провиква: „Роби остава. Край!“; но всеки път гласът му звучеше все по-неуверено и тези думи се съпровождаха от все по-силно пухтене.

Накрая дойде денят, в който Уестън пристъпи с виновен вид към дъщеря си и ѝ предложи да я заведе на един изключителен визивокс в градчето.

Глория плесна радостно ръде:

– А Роби може ли да дойде?

– Не, моето момиче – отвърна той и потръпна при звука на собствения си глас, – на визивокса не пускат работи. Но когато се върнем, ще му разкажеш всичко.

Той произнесе последните думи със запъване и отвърна поглед встрани.

Глория се върна вкъщи преливаща от радост, защото визивоксът се оказа наистина необикновено зрелище.

Тя едва изчака баща си да гарира реактивния автомобил в подземния гараж.

– Да видиш сега, като разкажа на Роби, татенце. Ама така ще му хареса! Особено когато Франсиз Фран отстъпваше ле-е-екичко, ле-е-екичко назад и – аха! – да падне в ръцете на човека леопард, но успя да

избяга. Татенце, на Луната има ли наистина човеци леопарди?

– Вероятно... няма – отвърна разсеяно Уестън. – Това е измислено само така, за смях.

Той не можеше да се мае повече около автомобила. Не можеше да избегне това, което предстоеше.

Глория затича през поляната.

– Роби! Роби!

Но изведнъж се спря при вида на красивото куче, което въртеше опашка пред антрето и я гледаше със сериозните си кафяви очи.

– Ах, какво хубаво куче! – Глория изкачи стъпалата, приближи се предпазливо до кучето и го погали. – За мене ли е, татенце?

Майката се присъедини към тях.

– За тебе е, Глория. Виж го какво е хубаво – мекичко и пухкавичко. И е много добро. Обича малки момиченца.

– Знае ли да играе разни игри?

– Разбира се. Знае всякакви номера. Искаш ли да видиш?

– Искам. Искам и Роби да го види. Роби-и-и! – Тя млъкна и сбърчи вежди. – Ако не се е сврял в стаята си, на. Сърди ми се, защото не го заведох на визивокс. Татенце, ще трябва ти да му обясниш. На мен може да не повярва, но ако ти му кажеш, ще разбере.

Уестън стисна устни. Погледна към жена си, но не успя да привлече погледа ѝ.

Глория се завъртя на един крак и хукна по стълбите, крещейки:

– Роби-и-и! Ела да видиш какво са ми донесли мама и татко! Имам си куче. Роби-и-и!

След минута детето се върна уплашено.

– Мамо, Роби го няма в стаята. Къде е?

Никакъв отговор. Джордж Уестън се покашля и изведнъж прояви много голям интерес към плувачия по небето облак.

Гласът на Глория затрепера. Беше готова да се разплаче:

– Къде е Роби, мамо?

Госпожа Уестън седна и притегли нежно дъщеря си:

– Не се тревожи, Глория. Роби си е отишъл, струва ми се.

– Как така си е отишъл? Къде? Къде е отишъл, мамо?

– Никой не знае, миличка. Просто си е отишъл. Търсихме го, търсихме го, търсихме го, но не можахме да го открием.

– И какво, няма ли да се върне вече? – Очите ѝ се разшириха от ужас.

– Може би скоро ще го намерим. Ще продължим да го търсим. А ти

през това време си играй с това хубаво кученце. Я го виж! Казва се Мълния и може да...

Но прочите на Глория вече преливаха от сълзи:

– Не искам това противно куче. Искам си Роби! Искам да ми намерите Роби.

Вече толкова я болеше, че тя не можеше да изрази чувствата си с думи, и ревно да плаче.

Госпожа Уестън потърси с поглед помощ от мъжа си, но той само пристъпваше мрачно от крак на крак и не откъсваше поглед от небето. Тогава тя сама се зае да утешава дъщеря си.

– Защо трябва да плачеш, Глория? Роби е само една машина, стара мръсна машина. Той не е живо същество.

– Не! Той е не каква машина! – изкрещя настървено Глория, забравяйки граматиката. – Той е човек като теб и мен и е мой приятел. Искам да се върне, мамо. Ох, как искам да се върне.

Майка ѝ въздъхна безпомощно и остави Глория да си потъгува сама.

– Нека се наплаче – каза тя на мъжа си. – Детската мъка не трае дълго. След няколко дни ще забрави изобщо, че този отвратителен робот е съществувал някога.

Но времето показа, че госпожа Уестън е попрекалила с оптимизма си. Разбира се, Глория престана да плаче, но престана и да се усмихва. Всеки ден ставаше все по-мълчалива и мрачна. Постепенно нещастният ѝ вид започна да се отразява зле на госпожа Уестън и единственото, което я възпираше да отстъпи, беше невъзможността да признае своето поражение пред мъжа си.

Една вечер тя, кипяща от яд, влетя в гостната, тръшна се на един стол и скръсти ръце.

Мъжът ѝ проточи врат и погледна над вестника:

– Какво има, Грейс?

– Да му се не види и детето! Днес се принудих да върна кучето. Глория просто не може да го гледа, така ми каза. Ще ме подлуди това дете.

Уестън остави вестника и в погледа му проблесна искрица надежда.

– Дали... дали да не вземем пак Роби? Знаеш ли, това е напълно възможно. Ще вляза във връзка с...

– Не! – отсече тя мрачно – Не искам да чуя за това. Няма да се предадем толкова лесно. Детето ми няма да бъде възпитавано от робот, та ако ще да са нужни години, за да я отвикна от Роби.

Разочарован, Уестън вдигна пак вестника.

– Ако караме така още година, ще побелея преждевременно.

– Човек само помощ да чака от теб – отвърна тя студено. – Глория се нуждае от смяна на обстановката. Тук тя няма да забрави Роби, естествено. Как ще го забрави, когато всяко дърво и всеки камък ѝ напомнят за него! Не зная дали бихме могли да изпаднем в по-глупаво положение. Представяш ли си – дете, което крее заради някакъв си робот!

– Не се отклонявай. Каква смяна на обстановката си измислила?

– Ще я заведем в Ню Йорк.

– В града! През август! Ти знаеш ли какво значи Ню Йорк през август? Непоносим ад.

– Милиони живеят в този ад.

– Защото няма къде да отидат. Иначе не биха останали там.

– Да, сега и на нас ни се налага да поживеем там. Заминаваме незабавно – още щом уредим едно-друго. В града Глория ще намери достатъчно развлечения и приятели, за да се свърже и забрави тази машина.

– Господи! – изохка по-малката половинка. – Тези нажежени улици!

– Налага се – отвърна непреклонно тя. – Последния месец Глория е отслабнала пет паунда; здравето на дъщеря ми за мен е по-важно от твоето удобство.

– Да беше помислила за здравето на дъщеря си, преди да я лишиш от любимия ѝ робот – избъбра той, но само под носа си.

Още щом ѝ съобщиха за предстоящото преместване в града, у Глория се появиха признаци на подобрение. Тя говореше рядко за това събитие, но винаги с радостно очакване. Започна да се усмихва отново и да яде почти с предишния апетит.

Госпожа Уестън преливаше от радост и не пропускаше нито една възможност да подчертае победата си над своя все още скептично настроен съпруг.

– Виждаш ли, Джордж, как ми помага да съберем багажа и бъбре, бъбре, ангелчето, сякаш е забравило всички тревоги. Аз нали ти казах – трябва да насочим вниманието ѝ към нещо друго.

– Хм-м-м – последва скептичният отговор. – Дано си права.

Събирането на багажа приключи бързо. Квартирата в града беше вече готова и бяха наети двама местни жители – мъж и жена – да се грижат за къщата по време на тяхното отсъствие. Когато дойде време да

тръгват, Глория изглеждаше съвсем както преди и нито веднъж не спомена името на Роби.

В отлично настроение цялото семейство се качи на въздушното такси, с което прелетяха до летището (Уестън би предпочел собствения си хеликоптер, но той беше двуместен и нямаше багажник). От летището взеха големия пътнически самолет.

– Ела тук, Глория – повика я госпожа Уестън. – Запазила съм ти място до прозореца, да можеш да гледаш.

Глория изтопурка радостно по пътеката, залепи нос на дебелото стъкло – носът ѝ се превърна в бял кръг – и загледа напрегнато. Разнесе се ревът на двигателите. Глория беше още твърде малка, за да се уплаши, когато Земята се провали далеч долу, а тя самата стана два пъти по-тежка от обикновено; но беше достатъчно голяма, за да ѝ бъде всичко това безкрайно интересно. Едва когато Земята се превърна в скърпено от различни парчета одеяло, тя се откъсна от прозореца и се обърна към майка си.

– Мамо, скоро ли ще стигнем в града? – попита тя, като разтриваше премръзналото си носле и следеше с любопитство как петното пара, останало на стъклото от дъха ѝ, се свива постепенно и изчезва.

– След около половин час – каза майката и попита със сянка от тревога в гласа: – Не се ли радваш, че отиваме там? Знаеш ли колко ще ти хареса градът – с тези огромни сгради, много хора и толкова други интересни неща. Ще ходим всеки ден на визивокс и на цирк, и на плаж, и...

– Да, мамо – отвърна Глория, не особено въодушевена. В момента самолетът летеше над облаци и Глория биде погълната изцяло от тази необикновена гледка – облаци долу, а не горе. После небето наоколо се изчисти и тя се обърна към майка си със загадъчен вид, сякаш знаеше някаква тайна.

– Знам защо отиваме в града, мамо.

– Така ли? – госпожа Уестън беше озадачена. – Защо, миличко?

– Вие не ми казвате, защото искате да ме изненадате, но аз знам. – За миг тя остана прехласната пред собствената си проникателност, после се разсмя весело: – Отиваме в Ню Йорк, за да намерим Роби, нали? С детективи!

Джордж Уестън тъкмо пиеше вода и тези думи доведоха до катастрофални резултати. Задавяне, задъхване, гейзер вода, пристъп на задушаваша кашлица. Когато всичко отмина, Джордж Уестън, целият измокрен и зачервен, имаше крайно изнервен вид.

Госпожа Уестън запази самообладание, но когато Глория повтори въпроса с по-тревожен глас, и тя не издържа.

– Може би – отвърна рязко. – За бога, седни спокойно поне за миг и млъкни!

Ню Йорк винаги е бил рай за туристите и любителите на развлечения, но в 1998 година беше още по-примамлив. Родителите на Глория видяха възможностите в това отношение и ги използваха докрай.

По заповед на съпругата Джордж Уестън остави работите си да се грижат сами за себе си един месец, за да е свободен „да развлича Глория на провал“, както се изразяваше той. Както и всичко друго, с което се заловеше Уестън, тази задача бе изпълнена делово, ефикасно и изцяло. Всичко, което е възможно да се направи, бе направено, преди да е изтекло и месец.

Заведоха я на покрива на Рузвелт Билдинг и от тази височина – половин миля – тя разгледа с трепет зъбчатата панорама от покриви, които се губеха в самите поля на Лонг Айлънд и в равнините на Ню Джързи. Посетиха зоологическите градини, където Глория, замряла от страх и блаженство, видя „истински, жив лъв“ (и остана разочарована от това, че пазачите го хранеха със сурови бифтеци, а не с живи хора, както бе очаквала) и дълго и упорито настоява да ѝ покажат кита.

Обект на вниманието им станаха различни музеи, паркове, плажове и аквариуми.

Глория плава по Хъдсън с параход, изработен в стила на двайсетте години. Лета на екскурзия в стратосферата, където небето беше тъмно-виолетово, звездите светеха по-силно, а Земята долу, обгърната от изпарения, приличаше на огромна паница. Слезе с подводен съд със стъклени стени в дълбочините на пролива Лонг Айлънд, където в зеления трептящ свят наоколо се носеха странни морски същества, които я гледаха с любопитство през стъклото, после изведнъж се извиваха и отплуваха.

Пред погледа ѝ се разкри нова приказна страна – макар и по-прозаична, – когато госпожа Уестън я поведе из универсалните магазини.

И тъй, когато месецът вече изтичаше, съпрузите Уестън бяха убедени, че са направили всичко възможно, за да накарат Глория да забрави веднъж завинаги изчезналия Роби. Но не бяха съвсем сигурни дали са успели.

Защото, където и да я заведяха, видеше ли работи, Глория

проявяваше най-голям интерес именно към тях. Колкото и очарователни и невиджани неща да имаше пред нея, тя мигом ги забравяше, щом зърнеше дори само с крайчеца на окоото си някой движещ се метален механизъм. Затова госпожа Уестън, когато водеше Глория някъде, гледаше да избягва всякакви срещи с роботи.

Развръзката дойде в Музея на науката и индустрията. Този музей беше уредил специална изложба за деца, на която се демонстрираха всякакви научни чудеса, нагодени към детския начин на възприемане. Разбира се, родителите на Глория включиха тази изложба в графата „задължителни“.

И в момента, когато двамата стояха пред един мощен електромагнит, погълнати изцяло от неговото действие, госпожа Уестън изведнъж откри, че Глория не е при тях. Първоначалната паника отстъпи място на спокойно обмисляне, след което двамата, с още трима помощници, започнаха да търсят внимателно.

Глория, разбира се, не беше такова дете, което ще тръгне да се шляе безцелно из музея. За годините си тя беше необикновено целенасочено и непоколебимо момиче – в това отношение гените на майката си бяха казали думата. На третия етаж беше видяла огромен надпис „КЪМ ГОВОРЕЩИЯ РОБОТ“. След като го прочете наум буква по буква и видя, че родителите ѝ нямат намерение да тръгнат в нужната посока, тя взе най-естественото решение. Изчака родителите си да се заплеснат, остави ги най-спокойно и закричи към надписа.

Говорещия Робот, една грамада, беше съвсем непрактично устройство, което имаше само рекламна стойност. Всеки час при него пускаха група хора, които задаваха шепнешком въпроси на дежурния инженер. А той предаваше на робота онези въпроси, които сметнеше, че са подходящи за него.

Доста скучна работа. Е, добре е да знаеш, че квадратът на 14 е 196, че температурата в момента е 22,2 градуса, че атмосферното налягане е 762,5 мм, че атомното тегло на натрия е 23. Но за това не е нужен робот. Особено такава съвсем неподвижна грамада от проводници и бобини, заемаща двадесет и пет квадратни ярда.

Рядко някой се връщаше втори път при робота, но едно четиринадесет-петнадесет годишно момиче седеше кротко на пейката и чакаше трети сеанс. Когато Глория влезе, това момиче беше единствената жива душа наоколо. Но Глория не я погледна дори. В този момент хората почти не я интересуваха. Цялото ѝ внимание беше погълнато от огромния механизъм на колелца. За миг тя се разколеба. Той не

приличаше на нито един от роботите, които бе виждала.

Внимателно, с нотка на съмнение в тъничкото гласче, тя започна:

– Господин Робот, извинете сър, но вие сте Говорещия Робот, нали?

Тя не беше сигурна в това, но смяташе, че робот, който може да говори, заслужава истинска вежливост.

(Момичето на пейката мислеше напрегнато нещо и това личеше на слабото му безцветно лице. То измъкна малък бележник и бързо започна да пише някакви йероглифи на него.)

Разнесе се добре смазаното бръмчене на зъбчати механизми и механичният глас прогърмя равно, без всякава интонация:

– Аз... съм... роботът... който... говори.

Глория го гледаше разочарована. Той наистина говореше, но гласът идваше някъде отвътре. Нямаше лице, към което човек да се обърне.

Независимо от това тя каза:

– Можете ли да ми помогнете, господин Робот?

Говорещия Робот беше конструиран, за да отговаря на въпроси, и досега му бяха задавали само такива въпроси, на които той можеше да отговаря. Затова, уверен в своите възможности, той отвърна:

– Мога... да ти... помогна.

– Много ви благодаря, господин Робот. Да сте виждали някъде Роби?

– Кой е... този... Роби?

– Това е един робот, господин Робот – Тя се повдигна на пръсти – Ей толкова висок, господин Робот, дори малко повече, и е много добър. Има и глава. Вие нямате глава, господин Робот, но той има.

Говорещият Робот не можеше да я догони.

– Робот... ли?

– Да, господин Робот. Робот като вас, само че не може да говори. Но прилича на истински човек.

– Робот... като... мене?

– Да, господин Робот.

Отговорът на това беше някакво прашене, прекъсвано от неразбираеми звуци. Подаденото му радикално обобщение, тоест представата за него не като индивидуален обект, а като част от по-голяма група, надвишаваше възможностите му. Но верен на предназначението си, той все пак се опита да обхване това понятие, което доведе до изгарянето на пет-шест бобини. Забръмчаха аварийните сигнали.

(В този момент момичето на пейката стана и си отиде. Беше събрала достатъчно материал за реферата „Роботиката от практическа гледна

точка“. Това беше първото от многото изследвания на Сюзън Келвин в тази област.)

Едва скривайки нетърпението си, Глория чакаше отговор. Изведнъж някой зад нея извика „Ето я!“, и тя позна гласа на майка си.

– Какво правиш тук, непослушнице? – развика се госпожа Уестън, чиято тревога прерастваше в гняв. – Знаеш ли, че изплаши до смърт мама и татко? Защо избяга?

В стаята се втурна дежурният инженер. Хванал се с две ръце за главата, той попита кой е развалил машината.

– Не знаете ли да четете? – викаше той. – Тук е забранено да се влиза без разводач.

Глория извиси тъжното си гласче, за да надвие шума:

– Исках само да видя Говорещия Робот, мамо. Помислих си дали не знае къде е Роби, нали и двамата са работи.

И само при мисълта за Роби тя изведнъж се разплака неудържимо.

– Трябва да намеря Роби, мамо. Искам си Роби.

Госпожа Уестън преглътна и каза:

– О, господи! Да вървим, Джордж! Не мога повече!

Вечерта Джордж Уестън излезе някъде за няколко часа. На другата сутрин той се приближи до жена си с подозрително самодоволен вид.

– Имам една идея, Грейс.

– Каква? – последва мрачен, равнодушен въпрос.

– Отнася се за Глория.

– Надявам се, че няма да предложиш отново да купим онзи робот.

– Не, разбира се.

– Тогава слушам те. Може пък да си измислил нещо. Всичко, което аз направих, се оказа безполезно.

– Ето какво ми дойде наум. Цялата беда с Глория е, че тя гледа на Роби като на човек, а не като на машина. И, естествено, не може да го забрави. Сега, ако успеем да я убедим, че Роби не е нищо повече от купчина стоманени листове и медни проводници, която се оживява чрез електричество, тогава тя ще престане да тъгува за него. Един вид психологическа атака, нали разбираш?

– А как смяташ да я осъществиш?

– Лесно. Къде мислиш, бях снощи? Убедих Робъртсът от „Ю. С. Роботс“ да ни разведе утре из всички своя владения. Ще идем и тримата и когато разгледаме всичко, Глория ще се убеди, че роботът не е живо

същество.

Очите на госпожа Уестън се разшириха постепенно и в тях проблесна нещо като възхищение.

– Я виж ти, та това е чудесна идея.

Копчетата на жилетката на Джордж за малко не отхвъркнаха.

– Само такива ми идват – каза той.

Господин Стръдърс беше добросъвестен управител и по природа склонен към повечко приказки. Резултатът от тази комбинация беше, че всяка крачка от обиколката се съпровождаше от най-подробни – може би дори прекалено подробни – обяснения. Независимо от това госпожа Уестън не се отегчи. Тя дори го прекъсва няколко пъти с молба да повтори обясненията си на по-простичък език, за да може Глория да ги разбере. Под въздействието на тази висока оценка на разказвателните му способности господин Стръдърс съвсем се разтопи и стана още по-разговорлив, ако това изобщо бе възможно. Но Уестън проявяваше все по-голямо нетърпение.

– Извинете, Стръдърс – прекъсна го той наред лекцията му върху фотоклетките, – нямате ли в завода цех, където се използва само труд на работи?

– Какво? О, да! Да, разбира се! – Той се усмихна на госпожа Уестън. – В известен смисъл това е нещо като омагьосан кръг: работи произвеждат работи. Разбира се, това не е практика при нас, а изключение. Преди всичко профсъюзите не биха допуснали такова нещо. Но от време на време пускаме по някой робот, произведен от работи – просто като научен експеримент. Виждате ли – за по-голяма убедителност той почука с пенснето по дланта си, – профсъюзите не могат да разберат едно – и говоря това като човек, който винаги е симпатизирал на профсъюзното движение, – те не разбират, че появата на робота, макар и отначало да предизвика известни смущения, неизбежно ще...

– Да, Стръдърс – каза Уестън, – а какво става с цеха, за който говорихме, може ли да го видим? Ще бъде много интересно, сигурен съм.

– Да, да, разбира се. – И с решително движение той сложи отново пенснето си и се покашля смутено. – Насам, моля.

Докато ги превеждаше по коридора и надолу по стълбите, той не говори много. Но щом влязоха в голямото, силно осветено помещение, което звънтеше от металическа дейност, шлюзите се вдигнаха и потокът от обяснения рукна с нова сила.

– Ето! – посочи той гордо. – Само работи! Наглеждат ги само пет души, но те дори не стоят в това помещение. От пет години, тоест, откак започнахме този експеримент, не е имало нито една неизправност. Разбира се, роботите, които се произвеждат тук, имат сравнително просто устройство, но...

За Глория гласът на управителя отдавна се беше превърнал в някакво шумолене, което едва докосваше ухото. Цялата обиколка ѝ се струваше скучна и безсмислена. Наоколо имаше много работи, но нито един не приличаше поне мъничко на Роби, и тя гледаше всичките с нескрито презрение.

Тя забеляза, че в това помещение изобщо нямаше хора. После погледът ѝ падна върху шест-седем робота, които работеха нещо около кръглата маса отсреща. Очите ѝ се разшириха от изумление и изненада. Помещението беше доста голямо и тя не беше сигурна дали те не я лъжат, но единият от роботите приличаше... приличаше на... но, да това е той!

– Роби! – прониза тя въздуха и единият от роботите край масата трепна и изтърва инструмента, който държеше в ръце.

Глория полудя от радост. Преди родителите ѝ да успеят да я спрат, тя се промъкна през перилата, скочи леко на пода, който беше няколко стъпки по-ниско, и размахвайки ръце, припна към Роби.

А тримата възрастни замръзнаха на местата си от ужас, защото видяха нещо, което тя във възбудата си не забеляза: огромният автоматичен трактор се носеше право към нея.

За части от секундата Уестън се опомни, но тези части от секундата бяха решителни, защото той вече не можеше да настигне Глория. Той се метна през перилото, но това беше явно безнадежден опит. Господин Стръдърс замахна отчаяно на надзорниците да спрат трактора, но те бяха хора и им беше нужно време, за да реагират.

Единствен Роби реагира незабавно и точно. С гигантски крачки той се устреми от другия край към малката си господарка. Всичко останало стана само за миг. Без да забавя крачка, с един мах на ръката Роби грабна Глория, от което тя остана без дъх. Уестън, без да може да съобрази какво става, по-скоро усети, отколкото видя, как Роби прелетя край него и се спря смутен. Тракторът прекоси мястото, където би трябвало да се намира Глория, само секунда след Роби, който се плъзна още десетина стъпки и едва спря.

Глория си пое дъх, остави се за малко в прегръдките на родителите си, а после се обърна радостно към Роби. За нея нищо не се беше

случило освен едно: тя бе намерила приятеля си.

Но облекчението, изписано на лицето на госпожа Уестън, премина в дълбоко подозрение. Тя се обърна към мъжа си и въпреки разчорлените си коси успя да си придаде внушителен вид.

– Ти ли скрои това?

Джордж Уестън избърса с кърпичка запотеното си чело. Ръката му трепереше, а устните му се извиха в жалка усмивка.

Госпожа Уестън продължи мисълта си:

– Роби не е конструиран за работа в завода. Тук не биха могли да го използват. Но ти си уговорил да го поставят в това помещение, за да може Глория да го намери. Признай си.

– Добре, признавам – каза Уестън. – Но как можех да змая, че тази среща ще бъде пълна с такова напрежение? И освен това Роби й спаси живота, не можеш да отречеш това. Ще ти даде ли сърце сега да го махнеш?

Грейс Уестън се замисли. Тя се обърна към Глория и Роби и се загледа в тях. Глория беше прегърнала така здраво робота през шията, че ако той беше от плът и кръв, а не от метал, отдавна да се бе задушил. Луда от щастие, тя му шепнеше какви ли не глупости. Ръцете на Роби, отлети от хромирана стомана, които можеха да вържат на фльонга стоманен прът от два цола, обвиваха нежно и с обич момиченцето, а очите му излъчваха тъмночервено сияние.

– Няма как – каза най-после госпожа Уестън, – явно ще остане у нас, докато не го разяде ръждата.

* * *

Сюзън Келвин сви рамене.

– Разбира се, не се е стигнало дотам. Всичко това става в 1998 година. Към 2002-а изобретихме подвижния говорещ робот, с което всички неговорещи модели остаряха. За противниците на роботите това беше капката, от която чашата преля. Между 2003 и 2007 година повечето правителства забраниха роботите да се използват на Земята за други цели освен научни.

– Следователно Глория е трябвало в края на краищата да се раздели с Роби, така ли?

– Така изглежда. Но мисля, че на петнайсет години за нея това е било по-лесно, отколкото на осем. Във всеки случай това отношение към роботите беше глупаво и безсмислено. Когато в 2007 година² постъпих в „Ю. С. Роботс“, фирмата бе загазила финансово, както

никога. В началото дори си мислех, че след няколко месеца ще остана без работа. Но след това се намери изход: започнахме да разработваме извънземния пазар.

– И тогава всичко тръгна по мед и масло, нали?

– Не съвсем. Започнахме с опита да приспособим вече съществуващите модели. Например тези първи говорещи роботи. Те бяха два пъти по-високи от човешки бой, много тромави и не особено ефикасни. Изпратихме ги на Меркурий да помогнат за разработката на мина там, но нищо не стана.

Погледнах я изненадан.

– Така ли? Но „Мъркюри майнз“ е огромен концерн с много милиарден капитал.

– Сега, да. Но едва вторият опит излезе успешен. Ако вие, млади човече, искате да научите повече, бих ви посъветвала да намерите Грегъри Пауъл. Той и Майкъл Донъвън изпълняваха при нас най-трудните задачи през двайсетте и трийсетте години. Много отдавна не съм чувала нищо за Донъвън, но Пауъл живее тук, в Ню Йорк. Той вече е дядо, въпреки че на мен ми е трудно да свикна с тази мисъл. Помня го като млад. Разбира се, тогава и аз бях по-млада.

Исках да я накарам да говори още.

– Мисля си, че ако ми разкажете в най-общи линии, после мога да помоля господин Пауъл да допълни подробностите.

(Впоследствие така и направих.)

Тя разпери тънките си ръце върху бюрото и се загледа в тях.

– Има две-три неща, които зная горе-долу.

– Започнете с Меркурий – предложих аз.

– Добре. Втората експедиция за Меркурий беше изпратена, ако се не лъжа, в 2015 година. Това бе проучвателна експедиция, финансирана от „Ю. С. Роботс“ и „Солар Минерала“. Тя се състоеше от Грегъри Пауъл, Майкъл Донъвън и един нов тип робот, който все още изпробвахме...

2. И писателите бъркат понякога: във въведението е казано, че Сюзън Келвин е постъпила на работа в 2008 година. Б.пр.

ГОНЕНИЦА

Една от любимите сентенции на Грегъри Пауъл гласеше, че от паника полза няма. Затова, когато Майкъл затрополи по стълбата и се хвърли към него възбуден, със залепнала от пот коса, Пауъл се намръщи.

– Какво се е случило? – попита той. – Да не си стучил нокътя си?

– Бабината ти! – озъби се Донъвън запъхтян. – Какво правиш долу цял ден? – Той пое дълбоко въздух и изстреля: – Спиди не се върна.

Очите на Пауъл се разшириха и той се спря на стълбата, но веднага се съвзе и продължи нагоре. Не каза нищо, докато не излезе на горната площадка, след което попита:

– Ти го прати за селен, нали?

– Да.

– Преди колко време?

– Има пет часа.

Мълчание! Ама че дяволска работа. Само дванайсет часа са прекарали на Меркурий, а вече оплетоха конците. Меркурий по начало се смяташе за най-коварната планета от Слънчевата система, но това вече беше много – дори за една коварна планета.

Пауъл каза:

– Започни отначало и разказвай поред.

Влязоха в радиокабината, чиято апаратура, небутната от десет години – от времето на Първата експедиция, – беше вече поостаряла. За техниката тези нищо и никакви десет години означаваха много. Достатъчно е да бъде сравнен Спиди с роботите, които се произвеждаха в 2005 година. Истината е, че постиженията на роботиката в последно време бяха главозамайващи.

Пауъл докосна внимателно все още лъскавата метална повърхност. Всичко в кабината – а и в цялата станция – говореше за запуснатост и действаше безкрайно угнетително.

Донъвън, който също почувства това, подзе:

– Опитах се да се свържа с него по радиото, но напразно. То не върши никаква работа откъм слънчевата страна на Меркурий, особено ако разстоянието е повече от две мили. Това е и една от причините, поради които Първата експедиция не успя. А докато инсталираме УКВ-то, ще минат седмици.

– Остави това. Изясни ли нещо все пак?

– Улових немодулиран сигнал на къси вълни, по който, ако не друго, успях да определя местоположението на Спиди. Следих го в течение на два часа и нанесох резултатите на картата.

Донъвън измъкна от задния си джоб парче пожълтял пергамент – останка от неуспялата Първа експедиция – и като го плесна силно на масата, взе да го оправя с длан. Скръстил ръце на гърди, Пауъл гледаше отстрани. Донъвън посочи нервно с молива:

– Това червено кръстче е селеновото езеро.

– Кое точно? – прекъсна го Пауъл. – Те са три. Нали Макдугал ги нанесе, преди да отлети.

– Естествено, изпратих Спиди до най-близкото. На седемнайсет мили оттук. Но това няма значение в случая. – Гласът му звучеше нервно. – Ето с тези точки съм отбелязал движението на Спиди.

За първи път външното спокойствие на Пауъл бе нарушено и той се хвърли към картата:

– Сериозно ли говориш? Това е невъзможно.

– Но е факт – избоботи Донъвън.

Точките, маркиращи местоположението на робота, образуваха неравна окръжност около червеното кръстче – селеновото езеро. Пауъл попипа мустаците си – сигурен признак, че е разтревожен.

Донъвън добави:

– Следих го два часа и за това време той обиколи четири пъти това проклето езеро. Имам чувството, че ще го обикаля безкрай. Даваш ли си сметка в какво положение сме?

Пауъл вдигна очи към него, но не каза нищо. Да, разбира се, той си даваше сметка в какво положение са изпаднали. Всичко беше просто като силогизъм. От силата на чудовищното меркурианско слънце ги предпазваха само батериите от фотоелементи, а фотоелементите бяха почти напълно унищожени. Можеше да ги спаси само селенът. А селен можеше да достави само Спиди. Не се ли върне Спиди, няма да има и селен. Няма ли селен, няма и фотоелементи. Няма ли фотоелементи... дааа, да се опечеш бавно, като бройлер, едва ли е най-приятната смърт.

Донъвън се почеса нервно по червенокосата глава и избухна:

– Ще станем посмешнице на цялата Слънчева система. Как можа всичко да тръгне толкова наопаки още от самото начало? „Знаменитата двойка Пауъл и Донъвън отива на Меркурий, за да проучи възможно ли е мините на слънчевата страна да се разработят с най-модерна техника и работи.“ И какво? Провалихме всичко още първия ден. А работата е

толкова елементарна. Никога няма да го преживеем.

– Не се безпокой за това – отвърна спокойно Пауъл. – Ако не вземем никакви бързи мерки, няма какво да преживяваме – просто няма да оживеем.

– Не говори глупости, Грег! Ако на теб ти е смешно, на мен не ми е. Това беше престъпление – да ни изпратят тук с един-единствен робот! А и твоята гениална идея – да се оправим сами с фотоелементите.

– Това вече не е честно. Знаеш много добре, че взехме заедно това решение. Трябваше ни само един килограм селен, диелектродното устройство на Стилхед и три часа време. А на слънчевата страна има цели езера чист селен. Спектрорефлекторът на Макдугал само за пет минути засече три. Каква идиотщина! Не можеше да изчакаме следващото доближаване.

– Кажки какво да правим сега! Пауъл, ти си измислил нещо. Сигурен съм, иначе не би стоял така спокоен. Хайде, не се прави на герой! Казвай!

– Сами не можем да тръгнем по следите на Спиди, Майк – поне откъм слънчевата страна. Дори новите скафандри няма да издържат повече от двайсет минути на това слънце. Но знаеш старата пословица: „Тръгнал робот да търси робот“. Слушай, Майк, положението може би не е толкова лошо. Имаме шест робота долу. Можем да ги използваме, ако са в изправност. Ако!

В очите на Донъвън проблесна надежда.

– Шест робота от Първата експедиция? Сигурен ли си? Но може би това са само полуавтомати. За роботиката десет години не са малко време.

– Чиста проба работи. Въртях се при тях цял ден, та зная. С позитронен мозък са – доста примитивен, разбира се. – Той прибра картата в джоба. – Да слезем долу!

Шестте робота се намираха на най-долния етаж на станцията, заобиколени от покрити с прах сандъци с неизвестно съдържание. Те бяха огромни – дори както бяха поставени в седнало положение на пода, главите им стърчаха над човешки бой.

Донъвън подсвирна:

– Ама че размери! Гръдната им обиколка е не по-малко от десет стъпки.

– Защото са снабдени със стария механизъм на Макгъфи. Аз вече ги

попрегледах отвътре – не си виждал по-допотопна работа.

– Но не си ги включвал, нали?

– Не съм. И нямаше смисъл. Едва ли е възможно да са се повредили. Дори диафрагмите им са в приличен вид. Те са говорещи, нали знаеш.

Докато говореше, той развинти металния щит от гърдите на най-близкия робот и сложи вътре топчицата, която съдържаха искрицата атомна енергия и която трябваше да даде живот на робота. Срећна известна трудност да намести правилно топчицата, но накрая успя, след което завинти старателно щита. После се зае с останалите.

Донъвън каза с безпокойство:

– Но те не се движат.

– Не са получили команда – отвърна кратко Пауъл. Той се върна към първия робот и го удари по гърдите: – Ей, ти! Чуваш ли ме?

Гигантът наведе бавно, глава и очите му се спряха на Пауъл. После се разнесе хрипящ, скърцащ глас, подобен на звук от допотопен грамофон:

– Да, господарю.

Пауъл се усмихна невесело.

– Чуваш ли? Това е един от първите говорещи роботи, а когато ги създаваха, някои се готвеха да забранят употребата им на Земята. Конструкторите се мъчеха да предотвратят това и заложиха в тези машини здрав, траен робски инстинкт.

– Но това не помогна – отбеляза Донъвън.

– Не, но конструкторите поне се опитаха да направят нещо.

Той се обърна отново към робота:

– Стани!

Роботът се заизправя лека-полека, а Донъвън проточи врат и пак подсвирна. Пауъл каза:

– Можеш ли да излезеш на повърхността? На слънце.

Мозъкът на робота заработи бавно. После дойде отговорът:

– Да, господарю.

– Браво. А знаеш ли какво е това миля?

Отново бавно мислене и после отговорът:

– Да, господарю.

– Тогава ще те изведем на повърхността и ще ти дадем посоката.

Ще изминеш около седемнайсет мили и там някъде ще срещнеш друг робот, само че по-малък от теб. Разбра ли ме?

– Да, господарю.

– Когато намериш робота, ще му наредиш да се върне. Ако не иска, ще го докараш насила.

Донъвън дръпна Пауъл за ръкава:

– Защо не го пратим направо за селен?

– Защото ми е нужен Спиди. Искам да разбера какво му е станало. – Обръщайки се към робота, той му заповяда: – Върви след мея!

Роботът не се помръдна, но гласът му прогърмя:

– Извинете, господарю, но не мога. Първо трябва да ме яхнете. – И тромавите му ръце се доближиха, дебелиите пръсти се ключиха със звън.

Пауъл се опули, после подръпна мустак.

– А!

Донъвън също се ококори.

– Ще трябва да го яхаме ли? Като кон?

– Така изглежда. Въпреки че не ми е ясно защо. Не виждам... О, да, разбира се. Както ти казах, в онези дни са гледали да покажат, че роботите не са опасни. Очевидно конструкторите тъкмо с тази цел са ги правили така, че да не могат да се движат сами, а само с ездач на раменете. Какво да правим сега?

– И аз точно това мисля – каза Донъвън. – Ние, все едно, не можем да излезем на повърхността – нито с робот, нито без робот. О, господи! – И той щракна два пъти с пръсти, явно възбуден. – Я ми дай картата. Затова ли я проучвах цели два часа! Това е минен обект. Защо да не използваме галериите?

Мината беше отбелязана на картата с кръгче, от което като паяжина се разпростираха черни пунктирани линии – галериите?

Донъвън се вгледа в легендата в долния край на картата.

– Видж – каза той, – тези малки черни точки са изводите на повърхността. Един от тях е горе-долу на три мили от селеновото езеро. Ето тук и номера на галерията... Можеха да го напишат и по-ясно... Тринайсет „а“.

Пауъл мигом зададе въпроса и получи в отговор мудното:

– Да, господарю.

– Давай скафандрите – извика радостно Пауъл.

Те обличаха за пръв път скафандрите – а при пристигането си вчера изобщо нямаха подобни намерения за този ден. Сега те задвижиха бавно ръце и крака, за да попривикнат с необичайното облекло.

Скафандрите бяха много по-обемисти и по-грозни от обикновените костюми за космически полети, но значително по-леки, тъй като в тях

нямаше нито късче метал. Направени от топлоустойчива синтетична материя, прослоени със специално обработен корк, снабдени с уред за отнемане на цялата влага от въздуха, тези скафандри можеха да издържат двадесет минути на нетърпимо палещото меркурианско слънце. Дори още пет-десет минути, без да има непосредствена смъртна опасност за човека.

Роботът все още държеше ръцете си като стреме и не прояви ни най-малка изненада при вида на гротескната фигура, в каквата се превърна Пауъл.

Радиото разнесе хрипливо гласа на Пауъл:

– Готов ли си да ни изведеш на изход тринайсет „а“?

– Да, господарю.

„И това е добре – помисли си Майкъл. – Вярно, че нямат дистанционно управление, но поне могат да приемат команди по радиото.“

– Възседни някой от другите, Майк – каза той на Донъвън.

Пауъл стъпи да импровизираното стреме и се метна върху робота. Седеше се удобно: плещите, очевидно оформени за целта, бяха неиздадени, от двете страни имаше дълбеи за бедрата, а на главата – две доста дълги уши, чието предназначение им стана ясно едва сега. Пауъл хвана ушите и завъртя главата на робота. „Жребецът“ се обърна тромаво.

– Води ни, Макдъф! – каза той, но никак не му беше до шега.

Гигантските роботи крачиха бавно, с механизирана точност, и минаха през високата врата, чийто горен праг се оказа само на педя над главите на двамата мъже, тъй че те неволно се наведоха. Тесният коридор, в който бавните стъпки на роботите отекваха монотонно, ги изведе в шлюзовата камера, където трябваше да изчакат, докато бъде изтеглен въздухът.

Дългата безвъздушна галерия, която в далечината се събираше в точка, напомни на Пауъл за огромната работа, извършена от Първата експедиция с нейните несвършени работи и доста примитивни съоръжения. Да, тя бе завършила с неуспех, но този неуспех беше прокарал пътя към постижения.

Роботите крачиха напред с равни стъпки, без нито за миг да променят ход.

Пауъл каза:

– Прави ли ти впечатление, че галериите са осветени, и температурата е като на Земята? Навярно така е било през всичките десет години, в които тук не е живял никой.

– Как си обясняваш това?

– Евтина енергия – най-евтината енергия в цялата Слънчева система. Тук, на слънчевата страна на Меркурий, излъчването на Слънцето е страхотно. Затова са построили станцията на слънце, а не в сянката на някоя планина. Това е огромен преобразувател на енергия. Топлината се превръща в електричество, в светлина, в механично действие и каквото щеш още. И едновременно с получаването на енергия станцията се охлажда.

– Слушай – каза Донъвън, – това е много полезна лекция, но хайде да сменим темата. Защото превръщането на енергия, за което говориш, става с помощта на фотоелементите, а те сега са моето болно място.

Пауъл измърмори нещо, а когато Донъвън наруши последвалото мълчание, разговорът взе съвсем друга насока.

– Грег, все пак какво може да се е случило със Спида? Просто недоумявам.

Да свиеш рамене в скафандър, не е толкова лесно, но Пауъл го направи някак.

– Нямам представа, Майк. Както знаеш, той е напълно приспособен за условията на Меркурий. Този адски пек не е страшен за него, конструкторите са съобразили, че той трябва да се движи през пресечена местност и при далеч по-слабо привличане. Изобщо всичко е предвидено, или поне би трябвало да бъде предвидено.

Настъпи мълчание. Този път продължително.

– Стигнахме, господарю – обади се роботът.

– А? – сепна се Пауъл. – Тогава дай нагоре, към повърхността.

Озоваха се в малка подстанция – пуста, без въздух, полуразрушена. Донъвън запали джобното си фенерче и огледа внимателно нащърбената дупка в горния край на една от стените.

– Вероятно метеорит? Ти как смяташ? – попита той.

– Много важно. Не е ли все едно? Да излизаме!

Извисяващата се черна базалтова скала препречваше пътя на слънчевите лъчи и всичко наоколо тънеше в черната сянка на един безвъздушен свят. Протегнала се напред, сянката завършваше, сякаш отрязана с нож, а оттам нататък започваше нетърпимо бяло сияние, отразявано от милиардите кристали, покриващи повърхността.

– Космос! – затаи дъх Донъвън. – Също като сняг.

Това наистина приличаше на сняг. Пауъл плъзна поглед по искрящата повърхност до самия хоризонт и сбърчи лице от този блясък, който режеше до болка погледа.

– Това ще да е някакъв необикновен район – каза, той. – Средният

коэффициент на отражение от повърхността на Меркурий е доста нисък, защото цялата планета е покрита със сива пемза – нещо като Луната. Но е красиво, нали?

Добре, че скафандрите имаха светлофилтри. Красиво или не, незащитените очи биха ослепели за секунди от този блясък.

Донъвън погледна термометъра на китката си.

– Велики боже! Осемдесет градуса!

Пауъл провери своя и каза:

– Мдааа. Височка е. Атмосферата – това е то!

– На Меркурий! Ти откачаш.

– Меркурий не е обграден от напълно безвъздушно пространство – обясни разсеяно Пауъл. Той се мъчеше да намести далекогледа си към шлема, но с дебелия пръсти на скафандъра това бе трудно. – По повърхността сигурно се стеле тънък слой от изпарения – пари на по-летливи елементи и съединения, които меркурианското привличане все пак задържа: селен, йод, живак, галий, калий, бисмут, летливи окиси. Когато тези пари попаднат в сянка, те се кондензират, отделяйки топлина. Това е нещо като гигантски аламбик. Запали фенерчето си и ще видиш, че от тази страна скалата е покрита, да речем, със серен скреж или с живачна роса.

– Това няма значение. Важното е, че скафандрите ни спокойно могат да издържат на някакви си осемдесет градуса.

Най-после Пауъл беше успял да нагласи далекогледа си и сега приличаше на охлюв с рога. Донъвън стоеше в напрегнато очакване.

– Виждаш ли нещо?

Пауъл не отговори веднага. Гласът му беше пълен с тревога.

– На хоризонта има тъмно петно, което може би е селеновото езеро. То би трябвало да бъде точно там. Но Спида ме се вижда никакъв.

Пауъл се покатери на раменете на робота и едва пазейки равновесие, се изправи, за да има по-добър обзор. Разкراчил нозе, той се вгледаше напрегнато в далечината.

– Чакай... чакай... Но да, това е той. Идва насам.

Донъвън се вгледа натам, накъдето сочеше показалецът на Пауъл. Той нямаше далекоглед, но успя да различи малката движеща се точка, която се чернееше на фона на ослепително искрящите кристали.

– Виждам го! – изкрещя той. – Да вървим!

Пауъл седна отново на плещите на този Гаргантюа и го хлопна по гърдите.

– Тръгвай!

– Ди-й-й-й! – изрева Донъвън и пришпори с пети робота си.

Роботите потеглиха. Равномерният глух тътен от стъпките им не се чуваше, защото синтетичната тъкан на скафандрите беше лош проводник на звука. Усещаше се само едно ритмично трептене при всяка стъпка.

– По-бързо! – кресна Донъвън. Но ритъмът не се измени.

– Напразно викаш – обади се Пауъл. – Тази купчина желязо може да се движи само с една скорост. Да не мислиш, че имат селективни флексори?

Те излязоха от сянката и слънчевата светлина рукна върху тях като поток разтопен метал. Донъвън неволно се сви.

– Ох! Въобразявам ли си, или наистина е такъв пек?

– Скоро ще го усетиш по-осезателно – отвърна мрачно Пауъл. – Не изпускай от око Спиди.

Роботът СПД 13 беше вече толкова близо, че се виждаше в подробности. Изящното му аеродинамично тяло хвърляше ослепителни отблясъци, докато той се движеше бързо и устремно по неравната почва. Името му бе съставено от буквите на производствената серия, но много му подходеше³. Роботите модел СПД бяха едни от най-бързите, които произвеждаше фирмата „Ю. С. Роботс“.

– Хей, Спиди! – изрева Донъвън и замаха отчаяно с ръце.

– Спиди! – изкрещя Пауъл. – Ела тук!

Разстоянието между двамата и блудния робот намаляваше бързо – повече благодарение на усилията на Спиди, отколкото на едва мъкнещите се петдесетгодишни кранти на Донъвън и Пауъл.

Те бяха вече достатъчно близо до Спиди, за да забележат, че походката му е някак неравна – той се поклащаше ту на една, ту на друга страна. Пауъл замаха с ръка и засили докрай компактния си, вграден в шлема, радиопредавател, готвейки се да извика още веднъж. И точно в този миг Спиди ги забеляза.

Той се спря като закован и остана така известно време, като само се поклащаше лекичко, сякаш подухван от слаб ветрец.

Пауъл извика:

– Хайде, Спиди! Ела тук, момчето ми!

В слушалките на Пауъл за първи път прозвуча гласът на робота:

– Фуклю, хайде да си поиграем. Ти ще гониш мен, аз ще гоня теб. И никаква любов не ще ни раздели. Аз цветенце съм малко, лютиче

3. Спиди (англ.) ще рече Бързак. Б.пр.

сладко, мило. Йохууу!

И като се завъртя кръгом на пети, той се понесе обратно с такава скорост, че изпод краката му захвърчаха парчета опечена пръст. Последните думи, които произнесе, смалявайки се в далечината, бяха: „Расте цветенце малко под дъб голям, вековен“, последвани от странно дрънчене, което при работа може би отговаряше на кикот.

Донъвън каза вяло:

– Откъде измисли тези налудничави стихчета? Слушай, Грег, той... той май е пиян или нещо от този род.

– Добре, че ми каза, иначе аз нямаше да разбера – сонна се Пауъл. – Я да се връщаме при скалата. Ще се опека.

Пауъл наруши пръв напрегнатото мълчание:

– Преди всичко Спиди не е пиян – поне не така, както човек се напива, – защото той е робот, а роботите не пиянствуват. Но нещо не е ред у него и резултатът от това е същият, какъвто е от пиянството.

– За мен той е пиян – натърти Донъвън – и разбрах едно: той мисли, че ние си играем с него. А на нас не ни е до игра. Това е въпрос на живот и смърт – и то доста неприятна Смърт.

– Чакай, не бързай. Роботът си е робот и нищо повече. Следователно, щом разберем какво му е, ще можем да го поправим.

– Ако разберем – допълни кисело Донъвън.

Пауъл не му обърна внимание.

– Спиди е идеално приспособен към обичайните условия на Меркурий. Но този район – той описа широка дъга с ръка – е явно необичаен. Това е ключът към загадката. Откъде например са се взели тези кристали? Те биха могли да се образуват от бавно изстиваща течност. Но къде ще се намери толкова гореща течност, която да изстива под Слънцето на Меркурий?

– Вулканична дейност – побърза да предложи Донъвън, а Пауъл цял се напрегна.

– Да ти се не надява човек – каза той с особен глас и цели пет минути не продума. После попита: – Майк, ти какво каза на Спиди, когато го изпрати за селена?

Донъвън се сепна:

– Че помня ли? Просто му казах да донесе селен.

– Това е ясно. Но как му го каза? Помъчи се да си спомниш точно.

– Казах му... ъ-ъ-ъ... казах му: „Спиди, трябва ни малко селен. Ще намериш на това и това място. Иди и ни донеси.“ Това беше всичко. Какво повече да му кажа?

– Не си му казал, че това е важна, неотложна работа, нали?

– Не, защо? Най-обикновено нещо.

Пауъл въздъхна:

– Сега вече нищо не може да се направи. Но добре се насадихме.

Той слезе от робота, седна и опря гръб на скалата. Донъвън седна до него и го хвана под ръка. В далечината палещото слънце сякаш ги дебнеше, както котка дебне мишка. Двата гигантски робота стояха невидими до тях и само тъмночервените им фотоелектрически очи светеха в мрака и ги гледаха немигащи, нетрепкащи и равнодушни.

Равнодушни! Като този гибелен Меркурий – малък, но толкова коварен.

В ушите на Донъвън отекна напрегнатият глас на Пауъл:

– Слушай сега, да започнем от трите основни закона на роботиката – трите правила, които са така здраво вградени в позитронния мозък на всеки робот. – В тъмнината той започна да ги отмята на пръсти. – Имаме, първо: роботът не може да причини вреда на човека или с бездействието си да допусне на човека да бъде причинена вреда.

– Точно така!

– Второ – продължи Пауъл. – Роботът е длъжен да се подчинява на всички заповеди на човека, освен ако те не са в противоречие с Първия закон.

– Точно така!

– И трето, роботът е длъжен да защитава своята сигурност, доколкото тази защита не е в противоречие с Първия и Втория закон.

– Точно така! Е, и докъде ни води това?

– Право до обяснението. Когато тези закони влязат в противоречие помежду си, въпросът се решава от различните позитронни потенциали в мозъка. Да речем, че роботът се приближава към мястото, където го дебне опасност, и той разбира това. Тогава потенциалът, който се създава от Третия закон, автоматично го принуждава да се върне. Но представи си, че ти му заповядаш да се приближи до опасното място. В такъв случай Вторият закон създава противоположен потенциал, който е по-висок от първия, и роботът изпълнява заповедта с риск за собственото си съществуване.

– Дотук всичко ми е известно. Но какво следва от това?

– Да вземем сега случая със Спиди. Спиди е един от последните модели, крайно специализиран и скъп колкото цял боен кораб. Направен е така, че не е никак лесно да го унищожаш.

– Е, и?

– И при неговото програмиране Третият закон е подсилен – между другото това е специално отбелязано в проспектите за моделите СПД. Така той е необикновено чувствителен към всяка опасност. А когато си го пратил за селена, дал си му команда нехайно, сякаш между другото, така че потенциалът, свързан с Втория закон, е бил достатъчно слаб. Аз само ти излагам фактите.

– Нищо, продължавай! Мисля, че започвам да разбирам.

– Разбираш, нали? Около селеновото езеро съществува някаква опасност. С приближаването на робота тя се увеличава и на известно разстояние от езерото потенциалът на Третия закон, по начало много висок, се изравнява абсолютно с потенциала на Втория закон, по начало много нисък.

Възбуден, Донъвън скочи на крака:

– И се получава равновесие! Разбирам. Третият закон го тегли назад, а Вторият го тласка напред...

– И той започва да кръжи около езерото, като се придържа към линиите, на които съществува това равновесие. И ако не предприемем нещо, той ще обикаля вечмо по тази окръжност и ние ще има да го гоним... – Той продължи замислено: – Затова между другото той се държи като пиян. При равновесие на потенциалите половината позитронни вериги в мозъка не работят. Не съм специалист по роботика, но това е очевидно. Вероятно той е изгубил контрол тъкмо над онези части от своя волев механизъм, над които губи контрол пияният. Изобщо една много мила история.

– Но каква ли е тази опасност? Да знаехме от какво бяга...

– Та нали ти се досети! Вулканична дейност. Някъде около езерото от недрата на Меркурий се просмукват газове: серен двуокис, въглероден двуокис, въглероден окис... колкото щеш. И при тази температура.

Донъвън преглътна шумно.

– Въглероден окис плюс желязо дава летлив железен карбонил.

– А роботът – добави мрачно Пауъл – е преди всичко желязо. Няма нищо по-хубаво от дедукцията. И тъй изяснихме вече всичко освен едно: какво да правим? Сами не можем се добра до селена – далече е все пак. Не можем да пратим и тези жребци, защото те без нас няма да вървят, а ако идем с тях, има опасност да се опържим. Не можем да хванем и Спида, защото този идиот мисли, че ние си играем, а неговата скорост е шейсет мили в час, докато нашата е четири.

– Ако единият от нас отиде – взе да разсъждава Донъвън – и се върне опечен, все пак ще остане другият...

– Да – чу се саркастичният отговор, – това ще бъде крайно трогаелна жертва. Само че още преди да е стигнал до езерото, човекът няма да е в състояние да дава заповеди, а роботите едва ли ще се върнат без заповед. Направи сметка: ние сме на две или три мили от езерото – кажи ги две, – а роботите се движат с четири мили в час, а с тия скафандри ние можем да издържим не повече от двацет минути. И имай предвид, че въпросът не е само в топлината. Ултравioletовото излъчване на Слънцето тук също е смърт.

– М-м-мда – каза Донъвън. – Не достигат само десет минути.

– Което е цяла вечност. И още нещо: щом потенциалът на Третия закон е спрял Спида на въпросното разстояние, в атмосферата от метални пари трябва да има значително количество въглероден окис и следователно – значителна корозия. Той се върти там вече няколко часа, тъй че всеки момент някоя колянна става може да излезе от строя и той да се повали. Въпросът не е само да мислим, а да мислим бързо!

Дълбоко, мрачно, унило мълчание.

Наруши го Донъвън с глас, който трепереше от усилието да бъде спокоен.

– Добре, не можем да увеличим потенциала на Втория закон, като дадем нови заповеди. Тогава защо да не опитаме друго? Ако увеличим опасността, ще се увеличи и потенциалът на Третия закон и ще подгони Спида назад.

Мълчейки, Пауъл го погледна въпросително през прозорчето на шлема.

– Слушай – продължи предпазливо Донъвън, – за да го махнем оттам, е нужно само едно: да повишим концентрацията на въглероден окис. В станцията имаме цяла лаборатория по аналитична химия.

– Естествено, нали това е станция-мина.

– Така. Там сигурно има колкото щещ оксалова киселина за утаяване на калций.

– Майк, кълна се в Космоса, ги си гений!

– Кажиречи – съгласи се скромно Донъвън. – Въпросът е човек да се сети, че оксаловата киселина при загряване се разлага на въглероден двуокис, вода и добрия стар въглероден окис. Елементарна химия.

Пауъл вече беше на крака и потупваше единия от роботите по бедрото, за да привлече вниманието му.

– Хей – викна той. – Можеш ли да мяташ?

– Какво, господарю?

– Нищо. – Пауъл изруга наум бавномислещия робот. После вдигна

един скален отломък с големина на тухла. – Вземи това – каза той – и го хвърли сред синкавите кристали зад онази крива пукнатина. Виждаш ли я?

Донъвън го дръпна за рамото.

– Много е далеч, Грег. Това е близо половин миля.

– Спокойно – отвърна Пауъл. – Не забравяй какво е привличането на Меркурий. А и стоманената ръка на робота. Гледай сега!

Очите на робота измерваха разстоянието с точността на машина. Той попретегли отломъка на ръка и замахна. В тъмнината движенията му не се виждаха добре, но почвата потрепера, когато пристъпи от единия крак на другия. Секунда след това камъкът се зачерня отвъд границите на сянката. На полета му не пречеше нито въздушното съпротивление, нито вятър и когато падна точно в средата на синьото петно, около него се разхвърчаха кристали.

Пауъл изкрещя радостно и извика:

– Да вървим за киселината, Майк!

Когато минаха през полуразрушената подстанция и продължиха назад по галерията, Донъвън каза мрачно:

– След като го подгонихме, Спиди се върти все около отсамната страда на езерото. Забеляза ли?

– Да.

– Играе му се, изглежда, с някого. Добре, ще си поиграем.

Върнаха се след няколко часа с трилитрови банки с белия химикал и с умърлушени физиономии. Фотоелементите се разрушаваха по-бързо, отколкото те бяха очаквали.

Излязоха с роботите на слънце и без да говорят, се насочиха мрачни към Спиди.

Спиди заподскача към тях, но не много бързо.

– Ето ни пак. Йохуууу! Аз съм, знайте, органист и написах този лист. Някои ядат пипер и в лицето ти го пуфкат.

– Ще те пуфна аз тебе – измърмори Донъвън. – Той куца, Грег.

– Забелязах – отговори разтревожен Пауъл. – Не побързаме ли, окисляването ще го довърши.

Сега те се приближиха предпазливо, почти крадешком, за да не изплашат смахнатия робот. Бяха още доста далеч от него, но Пауъл можеше да се закълне, че Спиди се готви да си плюе на петите.

– Хайде – каза полугласно той. – Брой до три. Едно... две...

Двете стоманени ръце се изтеглиха назад и метнаха едновременно двете банки, които полетяха по паралелни траектории, проблясвайки

като диаманти под лъчите на това невъзможно слънце. Те се разбиха безшумно и зад Спида се вдигна облак оксалова киселина. Пауъл знаеше, че напечена на слънце, тя шуми като газирана вода.

Спида се обърна, после заотстъпва лека-полека и все тъй лека-полека започна да набира скорост. След петнадесет секунди той вече се носеше, поклащайки се, към двамата.

Пауъл не разбра добре какво говореше в този момент роботът, но му се дочу нещо като: „Не реди любовни думи немски...“

Пауъл се обърна към Донъвън.

– При скалата, Майк! Щом го извадихме от този коловоз, сега ще поема заповеди. Става ми горещо.

Те се задрусаха към сянката върху гърбовете на бавните жребци и едва когато влязоха в нея и почувстваха около себе си приятния хлад, Донъвън се обърна.

– Грег!!!

Пауъл погледна назад и едва не изрева. Бавно, много бавно, Спида се отдалечаваше; връщаше се към своя коловоз и постепенно набираше скорост. През далекогледа той изглеждаше много близо, но беше недосегаем.

– След него! – изкрещя неистово Донъвън и пришпори робота, но Пауъл го спря.

– Няма смисъл, Майк, не можеш го стигна. – И той сви юмруци в безсилна злоба. – Защо, дявол да го вземе, разбирам нещата с пет секунди закъснение? Изгубихме напразно толкова време.

– Трябва ни още оксалова киселина – заяви Майкъл. – Концентрацията не беше достатъчно висока.

– И седем тона няма да ти стипнат. Но дори да стигнат, нямаме време да се връщаме – ръждата го разяжда. Не разбираш ли какво става, Майк?

– Не – призна си направо той.

– Ние само създаваме ново равновесие. Когато е налице повече въглероден окис и потенциалът на Третия закон се увеличава, Сплди се връща назад, докато не настъпи ново равновесие, а после, когато окисът се изпари, отново тръгва напред. – Гласът на Пауъл звучеше съвсем отчаяно. – Това е все същата гоненица. Каквото и да правим с Втория и Третия закон, доникъде няма да стигнем – можем само да променяме положението на равновесието. Трябва да излезем извън границата на тези два закона.

Той обърна робота си така, че двамата застанаха лице срещу лице –

две смътни сенки в мрака, – и прошепна:

– Майк!

– Това е краят, нали? – каза уморено Донъвън. – Предлагам да се върнем в станцията, да изчакаме, докато изгорят фотоелементите, да си стиснем ръцете, да вземем цианкалий и да умрем като мъже. – Той се изсмя.

– Майк – повтори нетърпеливо Пауъл. – Трябва да върнем Спиди.

– Знам.

– Майк – подзе отново Пауъл, подвоуми се малко и продължи: – Все още съществува и Първият закон. Аз се сетих за него още одева. Но това е крайно средство.

Донъвън го погледна и се оживи.

– Сега е време само за крайни средства.

– Спокойно. Съгласно Първия закон роботът не може да допусне поради бездействие от негова страна човек да бъде застрашен от опасност. При такъв случай Вторият и Третият закон не могат да спрат действието му. Просто не могат, Майк.

– Дори когато роботът е малоум... е, да речем, пиян.

– Разбира се, има известен риск.

– Добре. Какво предлагаш?

– Да изляза на слънце и да видя как ще действа Първият закон. Ако той не наруши равновесието... Сега или след три-четирн дни – не е ли все едно кога ще гиберясам?

– Чакай малко, Грег. Има и закони за човешкото поведение. Не може току-тъй, решаващ и излизаш на слънце. Нека разиграем нещо, та и аз да опитам късмета си.

– Добре. Отива този, който пръв повдигне четиринайсет на куб. – И веднага след това: – Две хиляди седемстотин четирийсет и четири!

Донъвън усети как роботът на Пауъл закачи неговия, който се заклати от това. След секунди Пауъл вече беше излязъл от сянката. Донъвън отвори уста да извика нещо, но се въздържа. Разбира се, този идиот бе изчислил предварително колко четиринайсет на куб, и то нарочно за целта. Какво друго можеш да очакваш от него?

Слънцето палеше неударимо и Пауъл усети луд сърбеж в кръста. Дали си въобразяваше, или жестокото излъчване вече проникваше дори през скафандъра?

Спиди само го наблюдаваше и този път не го посрещна с кретенските си стихове. Спести му поне това.

Когато достигна на триста ярда от него, Спиди започна да отстъпва

назад – бавно, крачка по крачка. Пауъл спря работа си и скочи долу, при което на всички страни се разлетяха кристали.

Той продължи пешком. Пръстта беше сипкава и хлъзгава, слабото привличане затрудняваше движенията му. Взе да му пари на ходилата. Той се огледа през рамо и видя, че се е отдалечил много от сянката на скалата и няма да успее да се върне – нито сам, нито с помощта на допотопния робот. Оставаше му само Спиди – или край. При тази мисъл нещо го стисна за гърлото.

Достатъчно! Той се спря.

– Спиди! – повика го той. – Спиди!

Лъскавият модерен робот пред него се поколеба, спря и пак заотстъпва.

Пауъл се опита да говори така, че гласът му да звучи колкото е възможно по-отчаяно и умолително. И откри, че за това не е нужно особено актьорско майсторство.

– Спиди, трябва да се върна на сянка, иначе Слънцето ще ме изпепели. Това е въпрос на живот и смърт, Спиди! Помогни ми, Спиди!

Роботът направи крачка напред и се спря. Той заговори, но като чу думите му, Пауъл изтръпна. „Ако ти си болен пак, ако си такъв дурак...“ Гласът заглъхна, а Пауъл прошепна само:

– Йоланта!

Печеше като в пещ. С крайчеца на окото си Пауъл улови някакво движение, обърна се мигом и облещи очи от почуда: чудовищният робот, който той яздеше, вървеше към него – вървеше без ездач! Роботът заговори:

– Простете, господарю. Аз не бива да се движа без ездач, но вие сте в опасност.

Разбира се. Потенциалът на Първия закон – преди всичко. Но на него не му беше нужна тази антика. Трябваше му Спиди. Пауъл направи няколко крачки встрани и закрепя отчаяно:

– Не се приближавай! Заповядвам ти да спреш!

Напрасно. Не можеш да се бориш с потенциала на Първия закон. Роботът само каза глулаво:

– Вие сте в опасност, господарю.

Пауъл се огледа отчаяно. Вече не виждаше добре; в главата му се въртеше огнен вихър; дори собственият му дъх го изгаряше и всичко наоколо се мерзелееше в мараия. Той изкрепя за последен път:

– Спиди! Умирам, дявол да те вземе! Къде си? Спиди, помогни ми!

Той все още отстъпваше, воден от слепия стремеж да избяга от

гигантския робот, когато усети на раменете си стоманени пръсти и чу безпокоен и тревожен глас с металически тембър:

– Господи, шефе, какво правите тук? А и аз какво правя... така се обърках...

– Няма значение – измънка Пауъл изнемощял. – Отнеси ме на сянка до скалата – и по-бързо!

Той почувствува как го вдигнаха във въздуха и го понесоха бързо, усети за последен път палещото Слънце и изгуби съзнание.

Когато се събуди, видя над себе си Донъвън, който му се усмихваше:

– Как се чувстваш, Грег?

– Отлично. Къде е Спиди?

– Тук. Пратих го до другото селеново езеро – този път със заповед да донесе селен на всяка цена. Върна се след четирийсет и две минути и три секунди. Засякох му времето. Все още се извинява, че ни накара да играем на гоненица с него. Бои се да се приближи до теб, да не му се скараш.

– Я го домъкни тук – разпореди се Пауъл. – Той не е виновен за нищо.

Той протегна ръка и стисна здраво металната лапа на Спиди.

– Всичко е в ред, Спиди. Майк, знаеш ли какво си мисля?

– Кажи.

Той потри лице – въздухът беше така приятно хладен.

– Когато завършим работата си тук и Спиди премине полевите изпитания, ще ни пратят – поне такива са намеренията – на междупланетна станция.

– Не може да бъде!

– Може или не може, така ми каза мадам Келвин, преди да тръгнем за насам. А аз не ти съобщих нищо, защото смятах да се противопоставя ла тази идея.

– Да се противопоставяш ли? – възкликна Донъвън. – Но...

– Знаем. Сега съм на друго мнение. Двеста седемдесет и три градуса под нулата. Представяш ли си какъв рай?

– Междупланетна станция – произнесе Донъвън. – Че какво, аз съм готов.

ЛОГИКА

Половин година по-късно двамата промениха мнението си. Пламъкът на гигантското слънце отстъпи място на кадифено тъмно пространство, но когато трябва да проверяваш как работят експерименталните роботи, промяната във външните условия е почти без значение. Каквато и да е околната обстановка, винаги си изправен срещу непроницаемия позитронен мозък, който според онези гении със сметачните линийки трябва да действа по такъв и такъв начин. Но ето че понякога тук работи другоаче. Пауъл и Донъвън откриха това още преди да бе изтекла втората седмица от пристигането им на станцията.

За да подчертае думите си, Грегъри Пауъл каза разчленено:

– Ние с Донъвън те сглобихме преди една седмица.

Той сбърчи чело и потегли края на кафявия си мустак.

В каюткомпанията на Слънчева станция №5 беше тихо – отдолу долиташе само тънкото предене на мощен излъчвател.

Робот КТ-1 седеше неподвижен. Тъмната стомана на туловището му проблясваше в лъчите на силните лампи, а пламтящите с червена светлина фотоеlementи, които играеха ролята на очи, не се откъсваха от Земния човек, който седеше от другата страна на масата.

Пауъл овладя внезапното си раздражение. Тези работи имаха странни мозъци. Разбира се, Трите закона на роботиката действат с пълна сила. Не можеше да не действат. Всеки, който работеше в „Ю. С. Роботе“ – от самия Робъртсън до последната чистачка, – можеше да гарантира това. Тъй че нямаше никаква опасност за КТ-1. И все пак...

Моделите КТ бяха съвсем нови, а това беше първият опитен екземпляр от тях. И математическите драскулици не винаги бяха най-добрата утеха при наличието на фактите.

Най-после роботът проговори. Гласът му се отличаваше със студения си тембър – нещо неизбежно при метална диафрагма.

– Давате ли си сметка, Пауъл, за пълното значение на тези си думи?

– Но все пак трябва да те е направил някой, Кюти – възрази Пауъл.

– Ти самият признаваш, че твоята памет, пълноценна сега, е възникнала преди една седмица от нищо. И аз ти обяснявам: ние с Донъвън те сглобихме от частите, които ни изпратиха тук.

Кюти погледна със загадъчен вид – като човек – дългите си гъвкави пръсти.

– Струва ми се, че трябва да има някакво по-правдоподобно обяснение. Според мен е невъзможно вие да сте ме направили.

Земния човек неочаквано се разсмя:

– Но защо?

– Наречете го интуиция. Засега това е само интуиция. Но аз смятам да намеря някакво обяснение. Поредица от логически правилни разсъждения неизбежно ще доведе до истината. И аз няма да се помирят, докато не я открия.

Пауъл стана и седна до робота в края на масата. Изведнъж той изпита дълбока симпатия към тази странна машина. Тя не приличаше на обикновените роботи, които изпълняваха старателно поставените им задачи, подчинявайки се на устойчивите позитронни връзки. Той сложи ръка върху стоманеното рамо на Кюти. Металът беше студен и твърд на пипане.

– Кюти – подзе Пауъл, – ще се опитам да ти обясня нещо. Ти си първият робот, който проявява интерес към собственото си съществуване. И, струва ми се, първият, който е достатъчно умен, за да осмисли външния свят. Сега ела с мен.

Роботът се изправи с лекота и последва Пауъл. Вървеше съвсем безшумно, защото на ходилата имаше дебела пореста гума. Земния човек натисна един бутон и част от стената се плъзна встрани. През дебелилото чисто стъкло се виждаше осяяното със звезди космическо пространство.

– Виждал съм това през илюминаторите на машинното отделение – каза Кюти.

– Зная – отвърна Пауъл. – Но как го обясняваш?

– Точно така, както го виждам – черна материя непосредствено зад това стъкло, изпъстрена с малки светещи точки. Известно ми е, че нашият излъчвател изпраща лъчи към някои от тези точки – все към едни и същи, – че точиците се местят и заедно с тях се местят и лъчите. Това е всичко.

– Браво! Сега слушай внимателно. Черната материя е пространство – огромно пространство, което няма край. Малките светещи точки са огромни маси материя, носители на енергия. Това са кълба, чийто диаметър достига понякога милиони мили. За сравнение мога да ти кажа, че диаметърът на нашата станция е само една миля. Те изглеждат толкова малки, защото са безкрайно далеч. Точиците, към които са насочени нашите лъчи, са по-близо и много по-малки. Те са твърди, изстинали и на тях живеят същества като мен – милиарди хора. Ние с Донъвън

пристигнахме именно от един от тези светове. Нашите лъчи снабдяват тези светове с енергия, която ние черпим от едно от огромните пламтящи кълба, което е по-близо до нас. Ние наричаме това кълбо Слънце – то се вижда от другата страна на станцията.

Кюти стоеше пред стъклото неподвижен като стоманена статуя. После, без да обръща глава, попита:

– От коя именно светеща точка претендирате да сте дошли?

– Ето я там, онази в ъгъла, много светлата. Ние я наричаме Земя. – Той се усмихна. – Добрата стара Земя. На нея живеят три милиарда такива като нас, Кюти. След някоя и друга седмица ние ще се върнем при тях.

Изведнъж, за голяма изненада на Пауъл, Кюти си затананика. В това тананикане не се долавяше мелодия, то приличаше по-скоро на тих звън на струни. То спря така внезапно, както и започна.

– Но аз откъде съм се взел, Пауъл? Вие не ми обяснихте моето съществуване.

– Всичко останало е просто. Когато за първи път бяха създадени тези енергостанции, за да снабдяват със слънчева енергия планетите, те се управляваха от хора. Но условията за работа се оказаха много трудни – поради високата температура, силното слънчево излъчване и електронните бури. Тогава бяха построени роботи, които да заменят човешкия труд. Сега за всяка станция са нужни само двама човека. А ние се опитваме да заменим и тях с роботи. Ето това е смисълът на твоето съществуване. Ти си най-съвършеният робот, създаден досега, и ако покажеш, че си способен сам да управляваш тази станция, вече няма да е нужно тук да идват хора – освен за да доставят резервни части.

Той протегна ръка към бутона и металният квадрат се върна на мястото си. Пауъл отиде пак при масата, взе една ябълка, отри я в ръката си и я заръфа. Но червеният блясък на очите на робота му пресече хапката.

– И мислите, че ще повярвам на тази заплетена и невероятна хипотеза, която току-що изложихте? – изрече бавно Кюти. – Бъркате ме с някого.

Пауъл почервеня цял и изплю отхапаното парче.

– Това не е хипотеза, дявол те взел! Това са факти!

Кюти отвърна мрачно:

– Кълба, чийто диаметър възлиза на милиони мили! Светове с милиарди човешки същества на тях! Безкрайно пространство! Извинявайте, Пауъл, но не ви вярвам. Ще се опитам сам да разреша тази загадка. Движдане.

Той се обърна и излезе от стаята. Пред вратата почти се сблъска с Майкъл Донъвън, кимна му сериозен и отмина по коридора, без да обръща внимание на изумения му поглед.

Майк Донъвън се почеса по червеникавата коса и отправи поглед към Пауъл.

– Какво говореше тази ходеща железария? Какво не вярва?

Пауъл подръпна ожесточено мустака си.

– Той е скептик. Не вярва, че ние сме го създали, че съществуват Земя, Космос, звезди.

– Да го порази Сатурн дано! Значи имаме си смахнат робот.

– Каза, че сам щял да си изясни всичко.

– Много мило – каза Донъвън. – Надявам се, че след това ще благоволи да каже и на мен какво е открил. – Изведнъж той кипна. – Слушай! Ако тази купчина желязо си позволи да говори така с мен, ще му извия хромирания врат. Да знаеш!

Той се тръшна на креслото и извади от джоба си детективски роман.

– Във всеки случай този робот ми действа на нервите. Прекалено е любопитен, да го вземат дяволите!

Когато Кюти почука тихо и влезе в стаята, Майк Донъвън изрмъжа нещо и продължи да яде сандвича си.

– Пауъл тук ли е?

Продължавайки да дъвче, Донъвън отвърна:

– Отиде да вземе данните за функциите на електронните потоци. Изглежда, предстои буря.

В това време влезе Пауъл, забил поглед в диаграмите, които държеше в ръце, и седна на един стол. После разпръсна листата пред себе си и започна да изчислява нещо. Донъвън поглеждаше през рамото му, като продължаваше да дъвче и рони трохи. Кюти чакаше мълчаливо.

Пауъл вдигна глава.

– Потенциалът Зета расте, но бавно. Във всеки случай функциите на потока са непостоянни, та не знам какво можем да очакваме. О, здравей, Кюти. Мислех, че наблюдаваш инсталирането на новия лост.

– Той е готов – отвърна спокойно роботът. – Дойдох да поговоря с вас двамата.

– О! – посмути се Пауъл. – Тогава седни. Не, не на този стол. Единият му крак е разклатен, а ти не си лекичък.

Роботът седна и заговори най-спокойно:

– Аз стигнах до определен извод.

Донъвън се начумери и остави остатъка от сандвича си.

– Ако говориш за твоите глупашки...

Пауъл му даде нетърпеливо знак да млъкне.

– Продължавай, Кюти. Ние те слушаме.

– През последните два дни се занимавах със самоанализ – каза Кюти – и стигнах до крайно интересни резултати. Започнах с единствената вярна презумпция, която можех да направя: аз съществувам, защото мисля...

– О, Юпитер! – изпъшка Пауъл. – Робот-Декарт!

– Кой е този Декарт? – намеси се Донъвън. – Слушай, защо е нужно да седим тук и да слушаме този железен маниак...

– По-спокойно, Майк!

Кюти продължи невъзмутим:

– И веднага у мен възникна въпросът: каква е причината за моето съществуване?

Пауъл стисна зъби така, че мускулите на бузите му заиграха.

– Сега говориш глупости. Нали вече ти казах, че ние сме те направили!

– И ако не ни вярваш – добави Донъвън, – с удоволствие ще те разглобим.

Роботът разпери изразително силните си ръце.

– Аз не приемам нищо на вяра. Всяка хипотеза трябва да бъде подкрепена от логика, иначе тя няма никаква стойност. А твърдението, че съм създаден от вас, противоречи на всички изисквания на логиката.

Пауъл сложи ръка върху внезапно свилия се пестник на Донъвън.

– Защо мислиш така?

Кюти се засмя. Това беше съвсем нечовешки смях – един машино-подобен звук, какъвто той за първи път издаваше. Рязък и отривист, този смях бе отмерен като чукането на метроном и не по-малко бездушен.

– Я се погледнете – каза най-после Кюти. – Не искам да кажа нищо обидно, но погледнете се. Материалът, от който сте направени, е мек и кашав, нетраен и слаб. Подхранвате се с енергия – недостатъчно – от окисляването на органични вещества. Като това – той посочи презрително остатъка от сандвича на Донъвън. – Периодично изпадате в безсъзнателно състояние, а и най-малките промени в температурата, налягането, влагата или интензивността на излъчването се отразяват на работоспособността ви. Вие сте сурогати. От друга страна, аз съм свършено

произведение. Погълщам направо електрическа енергия и я използвам почти стопроцентово. Направен съм от здрав метал, постоянно съм в съзнание и понасям леко всякакви промени. Това са безспорни факти. И ако приемем това, което се подразбира от само себе си – че никое същество не може да създаде друго, по-висше-стоящо от него, – тогава вашата хипотеза става на пух и прах.

Проклятията, които Донъвън мърмореше досега полугласно, отекнаха с пълна сила, когато той скочи, свъсил вежди.

– Ах, ти, копеле от буца желязна руда! Щом не сме те направили ние, кой тогава те е направил?

Кюти кимна сериозен:

– Много добре, Донъвън. Именно това беше следващият въпрос, който и аз си зададох. Очевидно моят създател би трябвало да е по-мощен от мен. Така че оставаше само една възможност.

Земните хора гледаха с недоумение Кюти, а той продължи:

– Кое е център на живота тук, на станцията? Кому служим всички ние? Какво поглъща цялото ни внимание?

Той млькна в очакване на отговор. Донъвън погледна смяяно приятеля си.

– Обзалагам се, че този поцинкован идиот говори за енергопреобразователя.

– Вярно ли е това, Кюти? – ухили се Пауъл.

– Говоря за Всемогъщия – последва студен, рязък отговор.

Донъвън избухна в неудържим, смях и дори Пауъл не можа да се сдържи и се засмя.

Кюти стана и святкащите му очи току пробягнаха от единия на другия човек.

– Въпреки всичко това е така и аз не се учудвам, че вие не искате да го повярвате. Сигурно няма да останете дълго тук. Самият Пауъл казваше, че отначало на господаря, с други думи, на Всемогъщия, служели само хора; после се появили роботите за по-обикновена работа; и накрая съм се появил аз – за да ръководя роботите. Тези факти са безспорни, но тяхното обяснение е съвсем нелогично. Искате ли да разберете истината?

– Продължавай, Кюти. Ставаш забавен.

– Отначало Всемогъщия създал хората – като най-прост вид, който и най-лесно се произвежда. Постепенно той ги е заменил с роботи – едно по-високо стъпало, и накрая е създал мен, за да заема мястото на останалите все още хора. Отсега нататък аз ще служа само на

Всемогщия.

– Нищо подобно – възрази рязко Пауъл. – Ти ще си траеш и ще изпълняваш нашите заповеди, докато не се убедим, че можеш да управляваш преобразователя. Ясно ли е? Преобразователя, а не Всемогщия! Не останем ли доволни от работата ти, ще те демонтираме. А сега, ако нямаш нищо против, можеш да ни оставиш. Вземи със себе си тези данни и ги нанеси, както му е редът.

Кюти пое диаграмите и излезе, без да каже дума повече.

Донъвън се отпусна на облегалката на креслото и заби пръсти в кожите си.

– Този робот май тепърва ще има да ни разиграва. Съвсем е откачил.

Сънливият тътнеж на преобразователя се чуваше по-силно в командната кабина, примесен с потракването на гайгеровите броячи и с безредното бръмчене на десетината сигнални лампи.

Донъвън се дръпна от телескопа и включи светлината.

– Лъчът от станция №4 падна на Марс точно по разписанието. Сега можем да पुнем и нашия.

Пауъл кимна разсеяно.

– Кюти е долу, в машинното. Аз ще дам сигнал, а останалото може да свърши той. Майк, погледни тук, какво ще кажеш за тези цифри?

Майк присви очи и подсвирна.

– Охо, това се казва гама-лъчи! Слънчицето се е поразлютило.

– Именно – отвърна кисело Пауъл. – И ни чака електронна буря. А нашият лъч към Земята е точно на пътя ѝ. – Той се отдръпна нервно от масата. – Нищо. Дано само не започне, преди да е дошла смяната, но дотогава има цели десет дни. Майк, слез, моля ти се, долу и виж какво прави Кюти.

– Добре. Само дай ми още малко бадеми.

Той улови подхвърленото му пакетче и тръгна към асансьора.

Кабината се спусна меко долу и вратата се отвори към тесния мостик в обширното машинно отделение. Донъвън се наведе над перилото и погледна надолу. Огромните генератори работеха и от вакуумните тръби на дециметровия предавател се носеше ниско бучене, което изпълваше цялата станция.

Долу се виждаше голямата лъскава фигура на Кюти, който следеше внимателно работата на група работи при един от блоковете на

предавателя за Марс.

Изведнъж Донъвън се стъписа. Роботите, които изглеждаха като джуджета в сравнение с огромния блок, се строиха пред него с наведени глави, а Кюти закрачи бавно пред тяхната редица. Така изминаха петнадесет секунди, а после те паднаха на колене със звън, който заглуши дори бученето, носещо се из цялата станция.

Донъвън извика и полетя надолу по тясната стълба. Лицето му доби цвета на червените му коси. Размахвайки юмруци, той се спусна към роботите.

– На какво прилича това, безмозъчни тенекии! Ставайте! На работа! До края на деня да разглобите, да почистите и да сглобите отново всичко – ако не, ще ви изгоря мозъците с променлив ток.

Нито един робот не се помръдна.

Дори Кюти, единственият, който стоеше прав, остана неподвижен, вперил поглед в тъмните недра на огромния апарат пред себе си.

Донъвън бутна силно най-близкия робот.

– Ставай! – изрева той.

Макар и бавно, роботът се подчини. Фотоелектрическите му очи гледаха с укор Земния човек.

– Няма друг всемогъщ освен Всемогъщия и КТ-1 е неговият пророк – каза роботът.

– А?

Донъвън усети върху себе си погледа на двадесет чифта механични очи. Двадесет метални гласа издекламираха тържествено:

– Няма друг всемогъщ освен Всемогъщия и КТ-1 е неговият пророк!

– Боя се – намеси се Кюти, – че моите приятели се подчиняват сега на по-висше същество от теб.

– По дяволите! Махай се отгук! С тебе ще си уредя сметките после, а с тези говорещи кукли – още сега.

Кюти поклати бавно тежката си глава.

– Извинявай, но нещо не ти е ясно. Това са работи, което означава мислещи същества. Сега, след като им открих истината, те припознават Всемогъщия. Всички работи. А мен наричат пророк. – Той сведе глава. – Разбира се, аз съм недостоен, но може би...

Едва сега Донъвън успя да си поеме дъх и реши да се възползва от това.

– Такава ли била работата? Bravo! Чудесно! Колко мило! Но слушай какво ще ти кажа, желязна маймуно! Няма никакъв Всемогъщ, няма

никакъв пророк и няма никакво съмнение кой заповядва тук. Ясно ли ти е? А сега – марш навън! – изрева неистово той.

– Аз се подчинявам само на Всемогъщия.

– По дяволите твоят Всемогъщ! – Донъвън се изплю. – Това за Всемогъщия. А ти прави, каквото ти казвам!

Кюти не каза нищо, останалите работи също мълчаха, но Донъвън усети как напрежението изведнъж се засилва. Студеният червен пламък в неподвижните очи потъмня, а Кюти стоеше като истукан.

– Кошунство! – прошепна той и гласът му звънна от вълнение.

Кюти запристъпва към Донъвън и той за пръв път усети страх. Роботът не може да изпитва гняв – но очите на Кюти бяха непроницаеми.

– Съжалявам, Донъвън – каза роботът, – но след това не може да останеш повече тук. Отсега нататък на теб и на Пауъл ви се забранява да влизате в командната кабина и в машинното.

Той спокойно даде знак с ръка и в същия миг два робота хванаха здраво Донъвън. Той не можа да каже дори гък, усети само как го вдигнаха и го понесоха бързо по стълбата.

Със стиснати юмруци Грегъри Пауъл се мяташе напред-назад из каюткомпанията. После погледна с безсилна злоба затворената врата и се обърна сърдито към Донъвън:

– За какъв дявол ти трябваше да плюеш?

Потънал дълбоко в креслото, Майк Донъвън удари едно двете странични облегалки.

– А какво трябваше да правя с това електрифицирано чучело? Нямам намерение да отстъпвам пред някаква машинария, която съм сглобил със собствените си ръце.

– Да, разбира се – отвърна кисело Пауъл, – а да седиш тук, варден от два робота пред вратата – това не е отстъпване, нали?

– Чакай само да се върнем в базата – изръмжа Донъвън. – Някой ще си плати за това. Тези работи трябва да ни се подчиняват. Това е Вторият закон.

– Защо само да повтарям едно и също? Истината е, че не ни се подчиняват. И вероятно има някаква причина за това, която ще разберем твърде късно. Между другото знаеш ли какво ще стане с нас, когато се върнем в базата?

Той се спря пред креслото и погледна сърдито Донъвън.

– Какво?

– А, нищо особено. Само двайсет години в минуте на Меркурий. Или пък в затвора на Церера.

– Но за какво говориш?

– За приближаващата електронна буря. Знаеш ли, че центърът ѝ ще премине точно през нашия лъч към Земята? Аз тъкмо бях изчислил това, когато роботът ме измъкна от стола.

Донъвън изведнъж пребледня.

– Велики Сатурн!

– И знаеш ли какво ще стане с лъча – защото бурята ще беснее, както си иска? Той ще подскача като бълха. И ако при уредите няма друг освен Кюти, господ да е на помощ на Земята. И на нас.

Пауъл още не беше свършил, когато Донъвън заблъска бясно вратата. Тя се отвори и той политна навън, за да се блъсне в неподвижната стоманена ръка, която му преграждаше пътя.

Роботът погледна равнодушно задъхания припрян Земен човек.

– Пророкът заповяда да не излизате. Моля ви!

Роботът го бутна с ръка и Донъвън политна назад. В това време от другия край на коридора се зададе Кюти. Той даде знак на роботите да се отдалечат, влезе и затвори тихо вратата след себе си.

Задъхвайки се от яд, Донъвън се нахвърли на Кюти:

– Това вече минава всякакви граници! Ти ще си платиш за тази комедия!

– Моля те, не се гневи – отвърна кротко роботът. – Рано или късно това трябваше да се случи. Вашите функции са изчерпани.

– Моля? – изправи се Пауъл. – Как да разбираме това?

– Преди да бъда създаден аз, вие сте се грижили за Всемогщия – отвърна Кюти. – Сега тази привилегия е моя, тъй че вашето съществуване губи всякакъв смисъл. Нима това не е очевидно?

– Не съвсем – процеди Пауъл. – Според теб какво трябва да правим ние сега?

Кюти не отговори веднага. Той сякаш премисляше нещо, после протегна едната си ръка и прегърна Пауъл през рамо, а с другата хвана Донъвън за китката и го притегли по-близо до себе си.

– Дватамата сте ми симпатични. Разбира се, вие сте по-низши същества, с ограничени умствени способности, но аз наистина изпитвам добри чувства към вас. Вие служихте добре на Всемогщия и той ще ви възнагради за това. Сега, когато вашата служба вече завърши, вие вероятно няма да просъществувате още дълго. Но докато все още съществувате, ще ви бъдат осигурени храна, облекло, подслон – стига само да не

влизате в командната кабина и в машинното.

– Той ни пенсионира, Грег! – изрева Донъвън. – Направи нещо. Това е толкова унизително!

– Слушай, Кюти, не можем да се съгласим с теб. Тук ние сме господарите. Тази станция е създадена от същества като мен – хора, които живеят на Земята и на други планети. Това е само станция за предаване на енергия, а ти си само... О, господи!

Кюти поклати сериозно глава.

– Това вече се превръща в идея фикс. Защо толкова държите на тези съвсем неверни представи за живота? Дори ако вземем под внимание, че умствените способности на нероботите са ограничени, все пак...

Той млъкна и се замисли. А Донъвън изсъска:

– Ах, мутрата ти да беше от плът и кръв, с какво удоволствие бих я размазал.

Присвил очи, Пауъл подръпваше мустака си.

– Виж какво, Кюти, щом не приемаш, че има Земя, как си обясняваш това, което виждаш през телескопа?

– Моля?

Земния човек се усмихна.

– Хванах ли те сега? След като те създадохме, ти неведнъж си правил наблюдения с телескопа. Забелязал ли си, че някои от тези светещи точки се виждат през него като дискове?

– О, това ли било? Да, разбира се. Това е просто увеличение – за точно насочване на лъча.

– Тогава защо звездите не се увеличават по същия начин?

– Имаш предвид другите точки ли? Много просто – не изпращаме към тях никакви лъчи, тъй че няма защо да се увеличават. Пауъл, дори ти би трябвало да съобразиш това.

Пауъл се загледа намръщен в тавана.

– Но през телескопа се виждат повече звезди. Откъде се вземат те! Питам те откъде, Юпитер те взел!

На Кюти това му омръзна.

– Слушай, Пауъл, мислиш ли, че ще взема да си губя времето да търся физическо обяснение на всяка оптическа измама, създавана от нашите уреди? Нима можем да сравняваме възприятията на сетивата с ясната светлина на строгата логика?

– Слушай – извика изведнъж Донъвън и се измъкна изпод приятелската, но тежка ръка на Кюти, – нека разговъркаме нещата докрай. Защо са изобщо тези лъчи? Ние им даваме хубаво, логично обяснение. Ти

можеш ли да дадеш по-добро?

– Лъчите – отвърна невъзмутим той – се изпускат от Всемогъщия по негова воля. Има неща – той вдигна благоговейно очи към тавана, – в които ние не можем да проникнем. В такива случаи аз се стремя само да служа, а не да задавам въпроси.

Пауъл седна бавно и зарови лице в треперещите си длани.

– Махай се отгук, Кюти. Махай се и ме остави да помисля.

– Ще ви изпратя храна – отвърна добродушно Кюти.

В отговор се чу само едно изохкване и роботът излезе.

– Грег – заговори хрипкаво Донъвън, – налага се да измислим нещо. Ще трябва да го издебнем и да го ликвидираме. Малко азотна киселина в ставите...

– Не ставай глупак, Майк. Мислиш ли, че ще ни остави да се доближим до него с азотна киселина в ръце? Виж какво, трябва да поговорим с него. В следващите четирийсет и осем часа трябва да го убедим да ни пусне в командната кабина, иначе ни е спукана работата. – Той закрачда напред-назад в безсилна ярост – Да убеждаваме един робот! Това е...

– Унизително – довърши Донъвън

– Още по-лошо!

– Чакай! – засмя се неочаквано Донъвън. – Защо да го убеждаваме? Нека да му покажем! Нека сглобим пред собствените му очи още един робот. Да видим какво ще каже тогава.

По лицето на Пауъл се разля бавно усмивка. Донъвън завърши:

– Представи си каква физиономия ще направи, когато види това.

Роботите се произвеждат, разбира се, на Земята. Но пренасянето им през космическото пространство се извършва много по-лесно на части, които след това се сглобяват на място. Между другото това изключва възможността някой робот да се измъкне и да вземе да скита на свобода по Земята, което би изправило фирмата „Ю. С. Роботс“ пред строгите закони, забраняващи използването на роботите на Земята.

За това се налагаше хора като Пауъл и Донъвън да сглобяват роботите – работа тежка и сложна.

Пауъл и Донъвън не бяха съзнавали това така ясно, както го съзнаха този ден, когато се заловиха да създават робот под зоркото око на КТ-1, пророка на Всемогъщия.

Впросният робот, най-обикновен МС модел, лежеше на масата почти готов. След тричасова работа оставаше да се монтира само

главата. Пауъл се спря да обърше потта от челото си и погледна неуверено Кюти.

Това, което видя, не беше насърчително. Вече три часа Кюти седеше безмълвен и неподвижен, а лицето му, винаги неизразително, сега беше абсолютно непроницаемо

– Подай ми мозъка, Майк – изръмжа Пауъл.

Донъвън разпечата херметически затворения контейнер и от маслото, с което беше пълен, извади втори. После отвори и него и измъкна топката от обвивката от пореста гума.

Той пипаше много внимателно, защото това бе най-сложният механизъм, създаван някога от човек. Под тънката платинена обвивка на топката се намираше позитронният мозък, в чиято деликатна структура бяха заложени точно изчислени неутронни връзки, които при роботите се равняваха на наследствена информация.

Мозъкът пасна точно в черепната кухня на лежащия на масата робот. Донъвън покри мозъка с пластина от синкав метал, която завари с малък атомен пистолет. После постави внимателно фотоелектричеоките очи, завинти ги здраво в орбитите и сложи върху тях тънки прозрачни пластини от твърда като стомана пластмаса.

Сега оставаше да се вдъхне живот на робота посредством високоволтажен ток. Пауъл протегна ръка към шалтера.

– Сега гледай, Кюти. Гледай внимателно.

Той обърна шалтера и се разнесе бръмчене. Двамата Земни хора се наведоха неспокойно над своето творение.

Отначало потръпнаха леко само крайниците. После главата се надигна, той се подпря на лакти и слезе тромаво от масата. Движенията на робота бяха още неуверени и вместо членоразделя реч на два пъти се чу само някакво чегъртане.

Но най-после проговори, макар и неуверено и колебливо:

– Искам да започна работа. Къде трябва да отида?

Донъвън скочи към вратата.

– Надолу по тези стълби. Там ще ти кажат какво да правиш.

Роботът МС излезе и двамата останаха сами с Кюти, който все още стоеше неподвижен.

– Е – ухили се Пауъл, – сега вече вярваш ли, че ние сме те създали?

Кюти отговори кратко и безапелативно.

– Не!

Усмивката на Пауъл застина и бавно изчезна от лицето му. Донъвън просто зина.

– Вие само сглобихте вече готови части – продължи Кюти – И направихте това много умело – инстинкт, предполагам, – но вие не създадохте този робот. Частите са създадени от Всемогъщия.

– Слушай – изхриптя Донъвън, – тези части са произведени на Земята, след което са изпратени тук

– Е, е – отвърна успокоително Кюти, – няма да спорим сега.

– Така е, както ти казвам! – Донъвън се хвърли напред и сграбчи робота за ръката – Ако беше прочел книгите в библиотеката, те щяха да ти обяснят всичко, без да оставят ни най-малко съмнение.

– Книгите ли? Аз съм ги изчел – до една! Много добре са измислени.

Неочаквано в разговора се намеси Пауъл.

– Щом си ги изчел, какво повече да говорим! Не можеш да ги оспориш. Просто не можеш!

В гласа на Кюти прозвуча съжаление към тях.

– Но, Пауъл, за мен те съвсем не са достоверен източник на информация. Вярно е, че и те са създадени от Всемогъщия, но са предназначени за вас, а не за мен.

– Това пък откъде го измисли? – попита Пауъл.

– Аз като мислещо същество съм способен да изведа истината от априорни положения. А за вас е нужно някой да ви обясни вашето съществуване, защото, макар и да имате разум, не сте в състояние да разсъждавате. И този някой е Всемогъщия. Разбира се, няма нищо лошо в това, че той ви подхвърля тези смешни представи за далечни светове и хора. По всяка вероятност вашият мозък е твърде примитивен, за да може да възприеме абсолютната истина. Но тъй като на Всемогъщия е угодно вие да вярвате на вашите книги, аз няма да споря повече с вас.

На излизане той се обърна и добави меко:

– Вие не се огорчавайте. В света, създаден от Всемогъщия, има място за всеки. Имате място и вие, горките човеци. И макар то да е скромно, ще бъдете възнаградени, ако се държите както подобава.

Той излезе с благостно изражение, каквото подхождаше за пророка на Всемогъщия, а двамата останаха сами и избягваха да се погледнат в очите.

Най-после Пауъл проговори с усилие:

– Да си лягаме, Майк. Аз се предавам.

Донъвън каза с приглушен глас:

– Слушай, Грег, не ти ли се струва, че той е прав за всички тези неща? Толкова е уверен, че аз...

– Не дрънкай глупости – срязва го Пауъл. – Ще се увериш дали Земята съществува или не, когато другата седмица пристигне смяната и ние ще трябва да се върнем и да даваме обяснения.

– В такъв случай, кълна се в Юпитер, трябва да направим нещо! – Донъвън едва не се разплака. – Той не вярва нито на нас, нито на книгите, нито на собствените си очи.

– Не вярва – каза ядно Пауъл. – Това е мислещ робот, мътните го взели! Вярва само в логиката и цялата работа е там, че...

– Какво?

– Че със строго логически разсъждения можеш да докажеш каквото си искаш – стига да подбереш съответните постулати. Ние имаме едни постулати, а Кюти – други.

– Тогава да се оправяме по-бързо с неговите постулати, че утре ще ни налети бурята.

Пауъл въздъхна уморено.

– Тъкмо в това е бедата. Постулатите винаги са основани на презумпции и скрепени с вяра. Нищо във вселената не може да ги разклати. Лягам си.

– Аз не мога да спя.

– Аз също. Но все пак ще опитам само заради принципа.

Дванадесет часа по-късно сънят все още оставаше за тях въпрос на принцип, неосъществим за съжаление на практика. Бурята започна порано, отколкото очакваха. Донъвън, чието червендалесто лице сега бе мъртвешки бледо, посочи с треперещ пръст към илюминатора. Брадясалият Пауъл облиза пресъхналите си устни и като погледна навън, заскуба отчаяно мустака си.

При други обстоятелства това би било великолепна гледка. Потокът от електрони с висока енергия се пресичаше с лъча, насочен към Земята, и избухваше в микроскопични искри от ярка светлина. В лъча, който се губеше в далечината, играеха бляскави пращинки.

Лъчът изглеждаше устойчив, но двамата знаеха, че не бива да се доверяват на невъоръжено око. Едно отклонение на стотна част от милисекундата – невидимо за окото – беше достатъчно, за да разфокусира лъча и да превърне стотици квадратни мили на Земята в димящи развалини. А в командната кабина се разпореждаше един робот, който не се интересуваше ни от лъча, ни от фокуса, ни от Земята – от нищо освен от своя Всемогъщ.

Часовете се нижеха един след друг. Двамата гледаха като хипнотизирани през стъклото, без да продумат. Изведнъж играещите в лъча пращинки потъмняха и изчезнаха. Бурята беше отминала.

– Край – каза отпаднало Пауъл.

Донъвън се унесе в неспокойна дрямка, а уморените очи на Пауъл го гледаха със завист. Сигналната лампа проблесна няколко пъти, но Пауъл не ѝ обърна внимание. Вече нищо нямаше значение. Нищо! Може би Кюти беше прав – може би двамата с Донъвън наистина са низши същества с изкуствена памет, които вече са изчерпали смисъла на живота си.

Дано да е така!

Пред него стоеше Кюти.

– Не ми отговорихте на сигнала, затова дойдох лично – каза тихо той. – Изглеждаш зле – боя се, че срокът на твоето съществуване е вече към своя край. Независимо от това би ли погледнал данните, отбелязани днес от уредите.

Пауъл почувствува смътно, че това е може би приятелски жест от страна на робота – Кюти вероятно изпитваше някакви угризения за това, че е иззел насила от тях управлението на станцията. Той пое диаграмите и се вторачи в тях с невиждащи очи.

Кюти очевидно остана доволен.

– Голяма чест е, раздира се, да служиш на Всемогъщия. Но вие не се огорчавайте, че ви смених.

Пауъл изсумтя нещо и машинално премести поглед от един лист на друг. Изведнъж замъгленият му поглед се спря на една тънка червена линия, която криволичеше през разграфената хартия.

Той се вгледа по-внимателно. После още веднъж. И тогава скочи, стиснал с две ръце диаграмата и все още вторачен в нея. Другите листовци полетяха към пода.

– Майк! Майк! – Той разтърси бясно приятеля си. – Задържал го е!

Донъвън се събуди.

– Какво? Къде?

После той също се вторачи с опулени очи в диаграмата.

– Но какво има? – намеси се Кюти.

– Задържал си лъча на фокус – каза със заекване Пауъл. – Знаеш ли това?

– Фокус ли? Какво е то?

– Държал си лъча насочен право към приемателната станция, с точност до една десетохилядна от милисекундата.

– Каква приемателна станция?

– Тази на Земята! Приемателната станция на Земята – ликуваше Пауъл. – Задържал си го на фокус.

Кюти се извърна с досада.

– Невъзможно е да се прояви добра воля към вас. Все същите дивотии! Аз просто държах стрелките в положение на равновесие – такава беше волята на Всемогъщия.

Той събра разпилените листове и излезе сърдит. Донъвън възклик на след него:

– Ето ти тебе! – После се обърна към Пауъл: – Какво ще правим сега?

Пауъл се чувствуваше хем уморен, хем възроден.

– Нищо. Той току-що показва, че може да управлява безупречно станцията. Не зная никой да се е справял така добре с електронна буря.

– Но това не решава нищо. Нали го чу какво каза за Всемогъщия? Ние не можем...

– Виж какво, Майк, той следва указанията на Всемогъщия посредством циферблатите, уредите и диаграмите. Та нали и ние правим същото. В края на краищата това обяснява и неговия отказ да ни се подчинява. Подчинението – това е Вторият закон. А Първият е да се пазят хората от беда. Как би могъл да спаси хората – съзнателно или несъзнателно? Разбира се, като държи лъча на фокус. Той знае, че може да прави това по-добре от нас и ненапрасно настоява, че е по-висше същество. Затова и не ни допуска в командната кабина. Това е неизбежно, ако вземеш под внимание Законите на роботиката.

– Ясно, но работата не е в това. Как може да го оставим да продължава своите щуротии – това за Всемогъщия?

– А защо не?

– Къде се е видяло и чуло такова нещо? Как ще му повериш станция, щом не вярва в съществуването на Земята!

– А справя ли се с работата?

– Да, но...

– Тогава да вярва в каквото ще!

С лека усмивка Пауъл се протегна и падна възник на леглото. И на часа заспа.

Влизайки в лекия скафакдър, Пауъл обясняваше:

– Всичко ще бъде много просто. Моделите КТ-1 може да се

доставят тук един по един. Те ще бъдат с автоматични изключватели, които ще влязат в действие след една седмица, за да имат време роботите... ъ-ъ-ъ... да усвоят култа към Всемогъщия направо от неговия пророк. После може да ги прехвърляме на други станции и отново да ги съживяваме. За всяка станция са нужни не повече от два...

Донъвън откряна хермошлема и се озъби:

– Стига дрънка! Да се вдигаме оттук, че смяната ни чака. Аз няма да се успокоя, докато не видя Земята и не я усетя под нозете си – само за да се уверя, че тя наистина съществува.

В това време вратата се отвори и Донъвън, като изруга полугласно, затвори хермошлема и сърдито обърна гръб на Кюти.

Роботът се приближи до тях. Гласът му прозвуча тъжно:

– Отивате ли си?

Пауъл кимна отривисто.

– На наше място ще дойдат други.

Кюти въздъхна и въздишката му прозвуча като свистене на вятър през опънати нагъсто проводници.

– Вашият срок изтече и приближава краят ви. Аз очаквах това, но... Впрочем да бъде волята му.

Пауъл се засегна от този съзлив тон.

– Можеш да си спестиш съболезнованията, Кюти. Нас ни чака Земята, а не краят.

– Толкова по-добре, че мислите така – въздъхна пак Кюти. – Сега разбирам колко мъдро нещо е илюзията. Не бих се опитвал да разколебавам вашата вяра дори да можех.

Той излезе – истинско възплъщение на съчувствието.

Пауъл изруга нещо и направи знак на Донъвън. С куфари в ръце те се отправиха към шлюзовата камера.

Корабът със смяната беше кацнал отвън и Франц Мюлер, който идваше да смени Пауъл, ги поздрави със суха вежливост. Донъвън едва кимна и мина в пилотската кабина, за да поеме управлението от Сам Ивънс.

Пауъл се забави:

– Как е Земята?

На този достатъчно банален въпрос Мюлер даде съответния банален отговор:

– Все още се върти.

– Чудесно – каза Пауъл.

Мюлер го погледна.

– Между другото момчетата от „Ю. С. Роботс“ измислиха нещо ново. Комплексен робот.

– Какво?

– Това, което казах. Вече е сключен голям договор. Този модел е точно това, което ни трябва за мините на астероидитер. Един главен робот и шест субробота. Като ръката и пръстите.

– Преприказа ли вече изпитанията? – попита нетърпеливо Пауъл.

– Доколкото разбрах, чакат вас – усмихна се Мюлер.

Пауъл стисна пестници.

– По дяволите, ние се нуждаем от почивка.

– И ще я получите. Можете да разчитате на двуседмична отпуса.

Мюлер надяваше тежките ръкавици, готвейки се да поеме работата тук. Гъстите му вежди се сбърчиха.

– Как се справя нашият робот? Дано работи добре, иначе няма да го пусна да припари до уредите

Пауъл не отговори веднага. Той измери с поглед надменния прусак – от късо подстриганата коса на упоритата строга глава до краката, събрани като при команда „мирно“. И изведнъж усети как го облива вълна от чиста радост.

– Роботът е съвсем на място – каза бавно той. – Мисля, че няма да имаш много грижи с уредите.

Той се ухили и влезе в кораба. Мюлер щеше да остане тук няколко седмици.

ЛЪЖЕЦ!

Алфрид Ланинг запаля внимателно пурата си, но пръстите му леко трепереха. Съвсил посивелите си вежди, той заговори, изпускайки кълба дим:

– Да, чете мисли – можете да не се съмнявате в това. Но защо? – Той погледна главния математик Питър Богърт. – Е?

Богърт приглади с две ръце черната си коса.

– Това е трийсет и четвъртият ни робот модел РБ, Ланинг. Всички останали отговарят напълно на нормите.

Третиият човек на масата се намръщи. Това беше Милтън Аш, най-младият от ръководството на „Ю. С. Роботс енд Мъкеникъл Мен“, който се гордееше с това.

– Слушайте, Богърт, целият му монтаж е извършен безупречно – отначало докрай. Гарантирам за това.

Дебелите устни на Богърт се разтеглиха в покровителствена усмивка.

– Гарантирате? Щом сте готов да поемете отговорност за цялата точна линия, аз препоръчвам да ви повишат. По съвсем точни данни за производството на един-единствен позитронен мозък са необходими седемдесет и пет хиляди двеста тридесет и четири операции, а успешното изпълнение на всяка от тях зависи от различен брой фактори – от пет до сто и пет. Ако дори само една от тях бъде сбъркана, мозъкът отива в брак. Цитирам нашите собствени проспекти.

Милтън Аш се изчерви и понечи да отговори, но го пресече четвърти глас:

– Ако ще си прехвърляме вината един на друг, аз си излизам. – Сюън Келвин бе стиснала здраво ръце в скута си, а бръчиците около тънките ѝ бледи устни станаха по-дълбоки. – Налице е робот, който чете чужди мисли, и според мен важното е да си изясним защо той прави това. А започнем ли с „виновен е този“, „грешката е на онзи“, доникъде няма да стигнем.

Студените ѝ сини очи се спряха на Аш и той се усмихна. Ланинг също се усмихна и както винаги в такива случаи дългата му побеляла коса и хитрите очички му придаваха вид на библейски патриарх.

– Права сте, доктор Келвин. – Изведнъж гласът му зазвуча решително. – Казано с две думи, положението е следното. Произвели сме

позитронен мозък, който не би трябвало да се различава от останалите, но въпреки това той има забележителното свойство да приема вълните, излъчвани от човек в процеса на мисленето. Ако знаехме как е станало това, то би означавало най-големия успех в развитието на роботиката за десетки години. Но ние не знаем това и трябва да го изясним. Разбрахме ли се?

– Може ли едно предложение? – попита Богърт.

– Казвайте.

– Мисля, че докато не разрешим тази загадка – а като математик мога да кажа, че това ще бъде дяволски трудно, – трябва да пазим в тайна съществуването на РБ-34. Дори от колегите от нашата фирма. Ние, ръководителите на отдели, би трябвало да се справим със загадката, а колкото по-малко знаят останалите...

– Богърт е прав – каза доктор Келвин. – Откакто Междупланетният кодекс бе изменен и позволява роботите да бъдат изпробвани в завода преди изпращането им на междупланетните станции, пропагандата против роботите се засили. Разбере ли се, че един робот може да чете мисли, преди ние да знаем причината за това явление, някой може да направи солиден капитал от това.

Ланинг дръпна от пурата си и кимна сериозен. После се обърна към Аш:

– Казахте, че сте били сам, когато за първи път сте се натъкнали на способността на робота да чете мисли?

– Да, бях сам и загубих ума и дума. Тъкмо го бяха сглобили и го изпратиха при мен. Оберман беше отишъл някъде и аз го поведох сам към помещенията за изпробване. – Той млъкна за секунда и на устните му заигра лека усмивка. – Кажете, случвало ли ви се е да разговаряте мислено с някого, без да си давате сметка за това?

Никой не си даде труд да му отговори и той продължи:

– Знаете как става, отначало човек не съзнава това. И така той ми каза нещо – нещо напълно смислено и логично – чак когато стигнахме до помещенията за изпробване, се сетих, че не съм си отварял устата. Разбира се, мисли в главата ми всякакви, но това е друга работа, нали? Заклучих това чудо и хукнах към Ланинг. Представете ли си – до вас върви робот, чете ви мислите и се рови като кокошка в тях! Тръпки ме побиха.

– Сигурно – каза замислена Сюзън Келвин. Тя се бе втреничила някак особено в Аш. – Толкова сме свикнали да смятаме, че никой няма достъп до мислите ни.

Ланинг се намеси нетърпеливо:

– И тъй, само ние четиримата знаем за това. Добре. Трябва да си разпределим строго работата. Аш, от вас искам да проверите целия работен процес – отначало докрай. Всичко. Ще изключите всички операции, при които е невъзможно да се допусне грешка, и ще съставите списък на онези, при които тя е възможна. При това ще посочите характера на възможната грешка и доколко голяма може да бъде тя.

– Лека задачака – изръмжа Аш.

– Няма как. Разбира се, ще впрегнете в тази работа и подчинените си – ако е нужно, всички до един – и не берете грижа, че ще изостанем с плана. Само те да не разберат защо се върши това. Ясно, нали?

– Хммм, да – младият инженер се усмихна накриво. – Ще има да ни прашят ушите.

Ланинг завъртя стола си към Келвин.

– А вие ще подхванете работата откъм другия край. Вие сте робо-психологът на фирмата, така че ще трябва да изучите самия робот и оттам вече да търсите причината. Опитайте се да изясните как постига той това. Вижте какво друго е свързано с телепатичните му способности, колко далеч се простират те, как се отразяват на мисленето му и по какъв начин нарушават стандартните му работни качества. Разбрахме ли се?

Ланинг не дочака отговора й.

– А аз ще координирам работата и ще правя математическата обработка на резултатите – той запуфка ожесточено пурата и през дима избъбра останалото: – Разбира се, в това ще ми помогне Богърт.

Продължавайки да лъска ноктите на месестите си ръце, Богърт отвърна меко:

– Както кажете. Все поназнайвам нещичко в тази област.

– Аз започвам – каза Аш и стана от стола си. На приятното му младо лице се появи усмивка. – На мен се падна най-мръсната работа, така че по-добре да не отлагам.

Сюзън Келвин отвърна с едва забележимо кимване, но погледът й го съпроводи, докато той изчезна зад вратата. Тя не отговори нищо, когато Ланинг каза, сумтейки:

– Доктор Келвин, няма ли да идете да видите РБ-34 още сега?

При тихия звук от отварянето на вратата РБ-34 вдигна фотоелектрическите си очи от книгата, а когато Сюзън Келвин влезе, той вече

беше на крака. Тя се спря за миг, за да оправи табелата „Вход забранен“, която висеше на вратата, и после се приближи към робота.

– Ерби, донесох ти някои материали за хиператомните двигатели. Искаш ли да им хвърлиш поглед?

РБ-34, наричан иначе Ерби, пое от ръцете ѝ трите тежки тома и отвори заглавната страница на единия.

– Хмм-м! „Хиператомна теория“ – измънка той на себе си и запрелиства книгата, след което добави разсеяно: – Седнете, доктор Келвин. Това ще ми отнеме няколко минути.

Тя седна и взе да наблюдава внимателно Ерби, който се разположи на един стол от другата страна на масата и пристъпи към системен преглед на трите книги. След половин час той ги сложи настрана и каза:

– Разбира се, аз зная защо ми донесохте тези томове.

Крайчецът на устата на доктор Келвин потрепна.

– И аз така предполагам. Трудно е да се работи с теб, Ерби. Ти винаги ме изпреварваш с една крачка.

– Положението с тези книги е същото, както и с останалите. Те просто не ме интересуват. Във вашите учебници няма нищо. Вашата наука е само маса събрани факти, скрепени от някакво подобие на теория. Всичко това е толкова елементарно, че едва ли заслужава внимание. Мен ме интересува вашата белетристика, преплитането и взаимодействието на човешките подбуди и чувства... – Той описа дъга със силната си ръка, търсейки подходящи думи.

– Мисля, че те разбирам – промълви доктор Келвин.

– Аз, знаете, чета мисли – продължи роботът – и нямате представа колко сложни са те. Много от тях остават неразбираеми за мен, защото моят начин на мислене няма почти нищо общо с вашия. Но независимо от това аз се опитвам да вникна в него и вашите романи ми помагат.

– Да, но боя се, че когато чрез съвременния роман се запознаеш с някои душевни преживявания – в гласа ѝ трепна горест. – нашите мисли и чувства ще ти се сторят досадни и безцветни.

– Нищо подобно!

Това решително възражение я накара да стане на крака. Тя усети, че се изчервява, и си помисли уплашена: „Той сигурно знае!“

Ерби притихна неочаквано, после каза с тих глас, почти напълно лишен от металния тембър:

– Но, разбира се, зная, доктор Келвин. Вие непрекъснато мислите за това, тъй че как мога да не зная?

Лицето ѝ се вкамени.

– Ти... казвал ли си някому?

– Не, разбира се – удиви се искрено той. – Никои не ме е питал.

– Тогава сигурно ме смяташ за глупачка – изтърси тя.

– В никакъв случай! Това е едно нормално чувство.

– И може би затова е толкова глупаво – в гласа ѝ преобладаваха тъжни нотки. Зад маската на доктора за миг надникна жената. – Не може да се каже, че съм привлекателна, нали?

– Ако говорите за физическа привлекателност, не мога да се произнеса. Но във всеки случай зная, че има и други видове привлекателност.

– Нито пък млада – доктор Келвин сякаш не слушаше робота.

– Още нямате четиридесет – в гласа му звучеше съпричастие и настойчивост.

– Трийсет и осем, ако броим годините; и цели шейсет, ако говорим за емоционалното възприемане на жизнения опит. Не бива да се забравя, че съм психолог. А той – продължи горчиво тя – е само на трийсет и пет и изглежда дори по-млад. Мислиш ли, че той вижда в мен... нещо особено?

– Защо говорите така! – стоманеният юмрук на Ерби се стовари със звън върху пластмасовата повърхност на масата... Слушайте какво ще ви кажа...

Но Съюзът Келвин се нахвърли ожесточено върху него, болката в очите ѝ избухна в пламък.

– Какво да слушам? Какво разбираш, какво знаеш ти... машина такава? Аз съм за тебе само интересен екземпляр, някаква буболечка със странни мисли, които ти виждаш като на длан. Чудесен пример за разбити надежди, нали? Почти като в книгите, които четеш.

Сухите ѝ ридания заглъхнаха постепенно.

При това избухване роботът се сви. Той поклати умолително глава.

– Но, моля ви, изслушайте ме! Аз мога да ви помогна, ако искате.

– Как? – изкриви устни тя. – Като ми дадеш ползеи съвет?

– Не, не така. Просто мога да ви кажа какво мислят някои други хора, например Милтън Аш.

– Не искам да знам какво мисли той. Млъкни.

– Аз пък мисля, че искате да знаете.

Тя седеше през цялото време с наведена глава, но дишането ѝ се учествяваше.

– Говориш глупости – прошепна тя.

– Защо? Искам да ви помогна. Милтън Аш смята, че вие... – Той млъкна.

Тя вдигна глава.

– Е?

– Той... той ви обича – каза тихо роботът. Доктор Келвин не проду-
ма цяла минута. Само го гледаше с широко отворени очи. После каза:

– Лъжеш се. Несъмнено грешиш. Откъде-накъде ще ме обича?

– Обича ви, истина ви казвам. Такова нещо не може да остане скри-
то от мен.

– Но аз съм толкова... толкова... – запъна се тя.

– Той гледа по-надълбоко, не само външността. За него е важен ин-
телектът. Милтън Аш не е от тези, които се женят за някаква прическа и
хубави очи.

Сюзън Келвин запремигна бързо и не отговори веднага.

– И все пак – каза тя с разтреперан глас – той някога с нищо не е
дал да се разбере...

– А вие дали ли сте му някаква възможност?

– Как да му дам? Никога не съм помисляла, че...

– Виждате ли!

Робопсихологът се замисли, после вдигна внезапно глава.

– Преди шест месеца в завода при него дойде някакво момиче. Ст-
ройна блондинка. Беше красива, струва ми се. И, разбира се, едва ли би
могла да каже колко е две и две. Той цял ден се пъчи пред нея и се мъ-
чеше да ѝ обясни как се правят роботите. – Гласът ѝ отново зазвуча
твърдо. – Естествено, тя не разбра нищо. Коя е тя?

Ерби отговори без колебание:

– Зная много добре за кого говорите. Тя е негова първа братовчедка
и между тях няма нищо особено, уверявам ви.

Сюзън Келвин стана почти с лекотата на момиче.

– Колко странно! Понякога се мъчех да си внуша именно това, при
все че никога не съм го мислила сериозно. Значи е вярно!

Тя изтича до Ерби и стисна с две ръце студената му тежка лапа.

– Благодаря ти, Ерби – прошепна тя с дрезгав от възлнение глас. –
Само не казвай никому за това. Нека то бъде наша тайна. Още веднъж
благодаря.

И като стисна трескаво безчувствените му метални пръсти, тя си
излезе.

Ерби се върна бавно към романа, който временно бе оставил. Ала
никой не можеше да прочете неговите мисли.

Милтън Аш се протегна бавно, с удоволствие, при което ставите му запукаха, после впи поглед в Питър Богърт.

– Слушайте – каза той, – вече цяла седмица се въртя с тази работа и почти не съм спал. Краят ѝ не се вижда. Ако не се лъжа, казахте, че разрешението на загадката се крие в позитронното бомбардиране във вакуумна камера Д?

Богърт се прозина деликатно и се втрени в белите си ръце.

– Да. Попаднах на известна следа.

– Зная какво означава това, когато го казва математик. Колко ви остава да стигнете до края ѝ?

– Зависи.

– От какво? – Аш се тръшна на креслото и протегна дългите си крака.

– От Ланинг. Старецът не е съгласен с мен – въздъхна той. – Поизостава от живота, там е бедата с него. Като се е хванал за тази своя матрична механика, и не признава друго, а в случая са нужни много по-силни математически средства. Такъв инат е.

Аш измърмори сънливо.

– А защо не попитате Ерби, за да се приключи цялата работа?

– Да питаме робота? – вдигна вежди Богърт.

– Защо не? Бабето не ви ли каза?

– Имате предвид Келвин?

– Точно. Самата Сюзи. Този робот е магьосник в математиката. Знае всичко за всичко и още нещо отгоре. Изчислява наум тройни интегрални, а за десерт взема тензорен анализ.

Математикът го гледаше с недоверие.

– Сериозно ли говорите?

– Честна дума! Но най-интересното е, че този идиот не обича математиката, а предпочита съзливни романи. Да видите само с каква плява го тъпче Сюзи: „Морава страст“, „Любов в Космоса“ и други от този род.

– Доктор Келвин не ни е казвала нито дума за това.

– Защото още не е приключила проучванията си върху него. Нали я знаете каква е. Не обича да се вдига шум, преди да е разкрила голямата загадка.

– Но на вас е казала все пак.

– Да, разговорихме се. Напоследък идва често при мен. – Той отвори широко очи и сбърчи чело. – Кажете, Бога, не забелязвате ли нещо странно у нея в последно време?

Богърт се ухили.

– Започна да си черви устните. Това ли имате предвид?

– По дяволите! Червило, пудра, сенки на очите – това да. Разхубавила се е. Но има нещо друго. Не мога да го определя точно. Начинът, по който говори, сякаш е изпълнена от щастие.

Той се позамисли и сви рамене.

Богърт си позволи похотлива усмивка, която за учен, надхвърлил петдесетте, не беше лошо изпълнена.

– Може да е влюбена – каза той.

Клепките на Аш натежаха отново.

– Вие сте побъркан, Боги. Идете да поговорите с Ерби. А аз ще остана тук да поспя.

– Добре. Но не бих казал, че би ми доставило удоволствие един робот да ме учи на собствения ми занаят. Впрочем той едва ли е в състояние да го направи.

Отговори му леко похъркване.

Пхнал ръце в джобовете, Питър Богърт говореше с престорено безразличие, а Ерби го слушаше внимателно.

– Работата стои така: казаха ми, че ти разбираш от тези неща, и аз те питам повече от любопитство, отколкото от някакви други съображения. Допускам, че в моите разсъждения, тъй както ги изложих, има няколко съмнителни пункта и тъкмо тях доктор Ланинг отказва да приеме. По този начин картината все още е малко непълна.

Роботът мълчеше и Богърт го подкани:

– Е?

– Не виждам грешка – Ерби проверяваше внимателно изписаните на хартия цифри.

– Едва ли можеш да добавиш нещо към това.

– Не смея дори да се опитам. Вие сте по-добър математик от мен и... ще го кажа направо: страх ме е да не се изложам.

В усмивката на Богърт трептеше едва забележимо самодоволство.

– Така и предполагам. Разбира се, задачата е сериозна. Но да забравим това.

Той смачка листата, хвърли ги в шахтата за смет и понечи да си тръгне, но се спря.

– Между другото...

Роботът чакаше търпеливо. Богърт беше затруднен.

– Имам един въпрос... тоест... по всяка вероятност ти би могъл... – той млькна. Ерби заговори спокойно:

– Мислите ви са доста объркани, но няма никакво съмнение, че те се отнасят до доктор Ланинг. Безполезно е да се двоумите; успокойте се и аз веднага ще разбера какво искате да ме питате.

Ръката на математика се плъзна по навик по пригладената коса.

– Ланинг приближава седемдесетте – каза той, сякаш това обясняваше всичко.

– Зная.

– И вече близо трийсет години е директор на завода.

Ерби кимна.

– Така – в гласа на Богърт се промъкнаха умолителни нотки, – ти сигурно знаеш... Той не смята ли да подава оставка? Здравословни причини или нещо друго...

– Именно – ограничи се да каже Ерби.

– Но ти знаеш ли?

– Разбира се.

– Тогава... ъ-ъ-ъ... ще ми кажеш ли?

– Щом ме питате, ще ви кажа – роботът говореше като за съвсем обикновено нещо. – Той вече подаде оставка.

– Какво? – изтръгна се от Богърт. – Повтори!

– Той вече подаде оставка – повтори спокойно роботът, – само че тя още не е влязла в сила. Той чака да види как ще се разреши проблемът... хм-м... с мен. Щом се уреди това, той е готов да предаде директорския си пост на своя приемник.

Богърт изпусна рязко дъх.

– И? Приемникът му? Кой е той?

Той почти се прилепи до Ерби и очите му се приковаха като омагьосани в непроницаемите тъмночервени фотоелементи, които служеха за очи на робота.

Последва бавен отговор:

– Бъдещият директор сте вие.

По напрегнатото лице на Богърт се изписа пестелива усмивка.

– Приятно ми е да чужа това. Аз се надявах и очаквах, че ще стане така. Благодаря, Ерби.

Тази нощ Питър Богърт прекара на бюрото си до пет часа и в девет сутринта отново се залови на работа. Той току измъкваше един след

друг справочниците от стелаж на бюрото. Страниците с изчисленията набъбваха бавно, почти незабележимо, затова пък на пода растеше цяла планина от смачкани изписани листове.

Точно в дванайсет той хвърли още един поглед на последните изчисления, разтри зачервените си очи, прозина се и сви рамене.

– Проклятие! Върви все по-зле.

Той чу вратата да се отваря, обърна се и кимна на влезлия Ланинг. Като пукаше кокалчетата на едната си ръка с другата, директорът огледа разхвърляната стая и сбърчи вежди.

– Нов начин ли търсите? – попита той.

– Не – последва предизвикателен отговор. – Какво му е лошо на стария?

Ланинг дори не си направи труда да отговори, а само хвърли бегъл поглед върху най-горния лист на бюрото. После, палейки пурата си, каза:

– Келвин каза ли ви за работа? Той се оказа математически гений. Много интересно.

Богърт изсумтя.

– Каза ми. Но по-добре тя да си гледа рロボпсихологията. Аз проверя възможностите на Ерби – едва се справя с интегрално и диференциално смятане.

– Келвин е на друго мнение

– Тя е побъркана.

– А и аз съм на друго мнение.

Директорът присви очи застрашително.

– И вие? – отекна твърдо гласът на Богърт. – За какво говорите?

– Цяла сутрин вървя по петите на Ерби. Той може да прави такива номера, за каквито никога не сте чували.

– Нима?

– Не вярвате ли? – Ланинг измъкна от джоба на жилетката си лист хартия и го разгъна. – Това не е моят почерк, нали?

Богърт се вгледа в едрите ъгловати цифри, които изпълваха листа.

– Ерби ли е писал това?

– Да. И ако забелязвате, той се е занимавал с интегрирането на вашето двайсет и второ уравнение. И стига – той почуква с жълтия си нокът върху последния ред – до моя извод, само че четири пъти по-бързо. Вие не сте прав, като пренебрегвате ефекта на Лингър при позитронното бомбардиране.

– Че аз не го пренебрегвам. За бога, Ланинг, разберете, че това

изключва...

– О, вие вече обяснихте това. Използвали сте преходното уравнение на Митчъл, нали така? Добре, но то е неприложимо в този случай.

– Защо?

– Преди всичко защото боравите с хиперимагинерни величини.

– Какво от това?

– Уравнението на Митчъл не върши работа, когато...

– Вие луд ли сте? Ако препрочетете студията на Митчъл в...

– Това не ми е нужно. Аз още отначало ви казах, че неговият начин на разсъждение не ми харесва. И ето Ерби ме подкрепя.

– Тогава нека тази машинка ви реши цялата задача – извика Богърт.

– Защо трябва да се занимавате с нищожества като мен?

– Цялата работа е там, че и Ерби не може да реши задачата. А щом той не може, ние сами съвсем няма да можем. Предавам този въпрос на Националния съвет. Ние сме безсилни.

Богърт скочи така, че столът му падна. Цял почервенял, той изръмжа:

– Да не сте посмели!

Ланинг също почервеня.

– Вие ли ще ми казвате какво да правя и какво не?

– Точно аз – скръцна зъби Богърт. – Вече съм решил задачата и няма да позволя да ми я измъкнете от ръцете. Това да ви е ясно. Толкова сте ми прозрачен, изсъхнало изкопаемо. Вие по-скоро ще се гръмнете, отколкото да признаете, че именно аз съм решил въпроса с телепатията на работа.

– Вие сте идиот, Богърт. Ще ви уволня за неподчинение.

Долната устна на Ланинг трепереше от яд.

– Съмнявам се, Ланинг. Когато е на лице робот, който чете мисли, не може да има тайми. Искам да ви кажа, че зная за вашата оставка.

Пепелта на пурата на Ланинг затрептя и падна, а след нея падна и самата пура.

– Какво, какво...

Богърт се захили ехидно.

– И новият директор съм аз, да се разберем. Да не мислите, че не зная? Дявол ви взел, Ланинг, отсега нататък аз ще командвам тук, иначе ще ви забъркам такава каша, каквато не сте и сънували.

Ланинг доби отново дар слово и изрева:

– Уволнен сте, чувате ли? Освобждавам ви от всички длъжности. С вас е свършено, разбирате ли?

Богърт се ухили още повече.

– Какъв смисъл има всичко това? Нищо няма да постигнете. Всички козове са в мои ръце. Аз зная, че сте подали оставка. Каза ми го Ерби, а той го знае от вас.

Ланинг си наложи да говори спокойно. Той изглеждаше стар, престагар, очите му гледаха уморено, червенината на лицето бе отстъпила място на възрастна бледост.

– Трябва да поговоря с Ерби. Невъзможно е да ви е казал такова нещо. Играете на едро, Богърт, но на мен ми е ясно, че блъфирате. Елате с мен.

Богърт сви рамене.

– При Ерби ли? Добре. Дори много добре!

Пак точно в дванайсет същия ден Милтън Аш вдигна глава от токущо направената груба скица и каза:

– Добивате ли представа? Не ме бива да рисувам, но горе-долу изглежда така. Чудна къща и няма да ми струва почти нищо.

Сюзан Келвин го погледна нежно.

– Наистина е много хубава – въздъхна тя. – Често съм си мечтала да...

Гласът ѝ секна.

– Разбира се – продължи живо Аш, оставяйки молива, – ще трябва да чакам отпуската. Остават само още две седмици, но поради тази история с Ерби всичко увисва във въздуха. – Той заби поглед в ноктите си. – Освен това има и нещо друго... Но то е тайна.

– Тогава не го казвайте.

– Напротив. То така напирва в мен, че ще се пръсна, ако не го кажа някому. А тук като че ли няма друг, на когото да се доверя освен... ъ-ъ-ъ... на вас – усмихна се глупаво той.

Сърцето ѝ подскочи, но тя не се осмели да произнесе дори дума.

– Откровено казано – Аш се примъкна до нея заедно със стола и зашепна доверително, – тази къща не е само за мен. Аз ще се женя. – Тук той скочи от стола си. – Но какво ви става?

– Нищо – ужасното усещане, че всичко наоколо ѝ се върти, изчезна, но ѝ беше трудно да говори. – Ще се жените? О, искате да кажете...

– Да, разбира се. Време ми е вече. Помните ли онова момиче, което идва тук миналото лято? Това е булката. Но на вас ви е лошо. Виен...

– Боли ме главата. – Сюзан Келвин го отстрани от себе си с

неомощно движение. – Напоследък често... често мя се случва. Искам да ви... поздравя, разбира се. Много се радвам... – Неумело сложеният руж се открие като две грозни червени петна на побледнялото ѝ лице. Отново всичко започна да се върти. – Извинете ме... моля ви... – едва изговори тя и излезе като пияна, без да вижда нищо.

Тази катастрофа дойде така внезапно, както става насън, и изглеждаше недействителна като кошмарен сън.

Как е възможно това? Нали Ерби ѝ каза...

А Ерби знаеше! Той можеше да чете чуждите мисли.

Останала без дъх, тя се опомни едва когато се подпря на вратата и видя пред себе си металното лице на Ерби. Беше изкачила два етажа, но не помнеше нищо. Това бе станало за миг, като насън.

Като насън!

Немигащите очи на Ерби я гледаха право в лицето и техните червени кръгове сякаш се превръщаха в мътно светещи кошмарни кълба.

Той говореше нещо и тя усети до устните ѝ да се допира студена стъклена чаша. Отпи глътка, потръпна и се съвзе почти напълно.

Ерби все още говореше и гласът му звучеше развълнувано, сякаш в него имаше болка, страх, молба. Думите вече стигаха до съзнанието ѝ.

– Всичко това е сън – казваше той – и вие не бива да вярвате на този сън. Скоро ще се събудите и ще се присмивате на себе си. Той ви обича, уверявам ви. Но не тук! Не сега! Това сега е илюзия.

Сюзън Келвин кимна и зашепна:

– Да! Да! – вкопчила се в ръката на Ерби, тя повтаряше: – Това не е вярно, нали? Не е, нали?

Сюзън Келвин не разбра как дойде на себе си. Но имаше чувството, че от някакъв нереален, обвит с мъгла свят изведнъж е излязла на остра слънчева светлина. Тя отблъсна от себе си тази тежка стоманена ръка и отвори широко очи.

– Какво правиш ти? – гласът ѝ премина в крясък. – Какво правиш?

Роботът отстъпи назад.

– Мъча се да помогна.

Келвин го гледаше в упор.

– Да помогнеш ли? Като ми казваш, че това е сън? Като се мъчиш да ме направиш шизофреничка? – Сякаш я обзе истерия. – Това не е сън! Де да беше! – Тя си пое шумно дъх. – Чакай! Защо... защо... О, разбирам. Господи, та това е толкова очевидно.

В гласа на робота прозвуча ужас:

– Бях длъжен.

– И аз ти повярвах! Дори през ум не ми мина, че...

Силни гласове отвън я накараха да млъкне. Стиснала трескаво юмруци, тя се обърна и когато Богърт и Ланинг влязоха, беше отишла вече чак при прозореца в дъното на стаята. Но те изобщо не й обърнаха внимание.

Приблжиха се едновременно към Ерби – Ланинг, гневен и нетърпелив, а Богърт хладно язвителен. Пръв заговори директорът.

– Ерби, слушай какво ще те питам.

Ерби устреми очи към стария директор.

– Слушам, доктор Ланинг.

– Говорил ли си нещо за мен пред доктор Богърт?

– Не, сър – отговори роботът, но не веднага.

Умивката изчезна от лицето на Богърт.

– Какво значи това? – извика той и като излезе напред, застана разкрачен пред робота. – Повтори какво ми каза вчера!

– Казах, че... – Ерби млъкна. Дълбоко в него металната му диафрагма затрептя, издавайки тихи нестройни звуци.

Побеснял, Богърт понечи да замахне, но Ланинг го блъсна встрани.

– Искате да го накарате насила да лъже, така ли?

– Но не го ли чухте, Ланинг? Той започна да си признава и млъкна.

Махнете се! Искам от него само едно – да каже истината!

– Аз ще го питам! – Ланинг се обърна към робота. – Няма нищо, Ерби, успокой се. Аз подал ли съм оставка?

Ерби го гледаше мълчаливо и Ланинг повтори настойчиво:

– Подал ли съм оставка?

Едва забележимо роботът поклати отрицателно глава. Чакаха още известно време, но друг отговор не се получи.

Двамата се изгледаха един друг. Враждебността в погледите им беше почти осезаема.

– По дяволите! – изруга Богърт. – Онемя ли тоя робот? Не можеш ли да говориш, чудовище?

– Мога – отговори с готовност роботът.

– Тогава отговори ми на въпроса! Ти каза ли ми, че Ланинг е подал оставка? Подал ли е оставка или не?

Отново мълчание. После от другия край на стаята се разнесе смехът на Съзън Келвин – рязък, почти истеричен.

Двамата математици подскочиха. Богърт присви очи.

– А, вие тук ли сте? Какво е толкова смешно?

– Нищо – гласът й звучеше съвсем естествено. – Но излиза, че не

само аз съм се хванала. Тримата най-големи специалисти по роботика в света да попаднат в такава елементарна клопка. И това ако не е ирония на съдбата! – Тя прокара бледата си ръка по челото и добави тихо: – Но никак не е смешно.

Този път двамата математици се спогледаха в недоумение.

– За каква клопка говорите? – попита студено Ланинг. – Да не би Ерби да не е в ред?

– Не – каза тя, приближавайки се бавно към тях, – всичко е в ред при него, но при нас не е. – Тя се извърна внезапно и изкрещя на работа: – Махай се! Забий се в другия край на стаята и не се мяркай повече пред очите ми!

Ерби се сви пред яростния ѝ поглед и затропоти към другия край.

– Какво значи това, доктор Келвин? – попита враждебно Ланинг.

Тя се обърна към тях и заговори саркастично:

– Вие, разбира се, знаете Първия закон на роботиката.

Двамата кимнаха едновременно.

– Естествено – каза раздражено Богърт. – Роботът не може да причини вреда на човека или с бездействието си да допусне на човека да бъде причинена вреда.

– Колко изящно казано – продължи насмешливо Келвин. – А каква вреда?

– Как... всякаква.

– Именно! Всякаква! Какво ще кажете за наранените чувства? За разколебаната увереност в себе си? За рухналите надежди? Това не е ли вреда?

Ланинг свъси чело.

– Че какво знае един робот за... – и той остана с отворена уста.

– Разбрахте ли сега? Този робот чете мисли. Допускате ли, че той не знае какво значи да нараниш душевно някого? Мислите ли, че ако му зададете някакъв въпрос, той няма да отговори точно така, както на вас ви се иска? Защото всеки друг отговор ще ви причини болка. И Ерби знае това.

– Велики боже! – измърмори Богърт.

Робопсихоложката го погледна подигравателно.

– Предполагам, че вие сте го попитали дали Ланинг е подал оставка. Искало ви се е да е така и Ерби ви е отговорил именно така.

– И сигурно затова не отговори нищо преди малко – каза Ланинг с мъртъв глас. – Както и да отговореше, би засегнал един от нас.

Настъпи кратко мълчание. Мъжете гледаха замислено работа,

който се беше свил на креслото до библиотеката, подпрял глава с ръка.

Сюзън Келвин не откъсваше поглед от пода.

– Да, той знаеше всичко това. Този... този дявол знае всичко, знае дори какво не е било в ред при сглобяването му.

Погледът ѝ беше мрачен и замислен.

– Тука грешите, доктор Келвин. Той не знае това. Аз го питах.

– Не си ли обяснявате отговора му? – възкликна Келвин. – На вас просто не ви се е искало той да ви подсказе решението. Ако една машина би успяла там, където вие сте се провалили, това би ви засегнало. А вие питаете ли го? – обърна се тя към Богърт.

– М-м-мда, в известен смисъл – Богърт се покашля и почервения. – Той отговори, че не е силен по математика.

Ланинг се засмя тихичко, а Сюзън Келвин се усмихна язвително. После каза:

– Сега аз ще го питам. Мен няма да ме заболи от това, че той ще реши задачата.

Тя извика със студен заповеднически глас:

– Ела тука!

Ерби стана и се приближи нерешително.

– Ти знаеш, предполагам, в кой именно момент от монтажа се е появил някакъв страничен фактор или е бил пропуснат някой от необходимите.

– Да – отвърна Ерби едва чуто.

– Чакайте – извика ядосан Богърт. – Това не е непременно истината. На вас просто ви се иска да чуete тъкмо такъв отговор.

– Не ставайте глупак – отвърна Келвин. – Щом може да четете мисли, той положително е не по-лош математик от вас и Ланинг, взети заедно. Не му пречете!

Математикът млъкна, а Келвин продължи:

– Хайде, Ерби, говори! Ние чакаме – и тихичко към двамата: – Пригответе си моливи и хартия, господа.

Но Ерби млъкеше. Гласът на робопсихоложката прозвуча победоносно, когато попита:

– Защо не отговаряш, Ерби?

Роботът изтърси най-неочаквано:

– Не мога. Знаете, че не мога. Доктор Богърт и доктор Ланинг не искат да отговоря.

– Те искат да знаят решението.

– Но не от мен.

Ланинг произнесе бавно и отчетливо:

– Не прави глупости, Ерби! Ние искаме, наистина искаме да ни го кажеш.

Богърт потвърди това с глава. В гласа на Ерби звъннаха отчаяни вопли:

– Защо говорите така? Нима не разбирате, че аз провиквам не до повърхността на вашия мозък, а много по-дълбоко. И там, дълбоко в себе си, вие не искате да ви кажа решението. Аз съм машина, на която придава подобие на живот само взаимодействието между позитроните в моя мозък, създаден от човека. Не може да не ви заболи, ако се окажете по-слаби от мене. Това е залегнало дълбоко в мозъка ви и е невъзможно да бъде заличено. Затова не мога да ви дам решението.

– Тогава ние ще излезем – каза доктор Ланинг. – А ти кажи на Келвин.

– Каква е разликата? – възкликна Ерби. – Нали ще знаете, че отговорът излиза от мен?

– Но ти разбираш, Ерби – намеси се Келвин, – че въпреки всичко доктор Ланинг и доктор Богърт искат да намерят решението на задачата.

– Само че сами – упорствуваше Ерби.

– Но то им е нужно, а това, че ти знаеш решението и не им го казваш, им причинява болка. Нали разбираш?

– Да! Да!

– А ако им го кажеш, това също ще им причини болка.

– Да! Да!

Ерби отстъпваше назад бавно, а Сюзън Келвин го следваше крачка по крачка. Двата мъже, вцепени от изумление, ги гледаха мълчаливо.

– Не бива да им казваш – повтаряше бавно робопсихоложката, – защото ще ги заболи, а ти не трябва да причиняваш болка. Но ако не им кажеш, ще ги заболи, затова трябва да им кажеш. Но ако им кажеш, ще ги заболи, а ти не бива да причиняваш болка, затова не трябва им казваш; но ако не им кажеш, ще ги заболи, затова трябва да им кажеш; но ако им кажеш, ще ги заболи, затова не трябва да им казваш; но ако не им кажеш, ще ги заболи, затова трябва да им кажеш; но ако им кажеш, ще ги заболи, затова трябва да им кажеш; но ако им кажеш, ще ги...

Ерби се блъсна с гръб в стената и падна на колене.

– Стига! – изписка той. – Скрийте вашите мисли! Те са пълни с болка, отчаяние и ненавист. Аз не исках това, казвам ви! Исках да

помогна. Казах ви това, което искахте да чуете. Не можех другояче.

Но тя не му обърна внимание.

– Трябва да им кажеш, но ако им кажеш, ще ги заболи, затова не бива да им казваш, но ако не им кажеш, ще ги заболи, затова трябва да им кажеш, но ако...

Ерби нададе страшен писък. Този писък, напомнящ многократно усилен звук на флейта-пиколо, ставаше все по-пронизителен, докато в него отекна отчаянието на изгубена душа и стаята се изпълни не с писък, а със самата пронизителност.

Когато писъкът утихна, Ерби се сгромоляса на пода – безформена купчина безжизнен метал.

По лицето на Богърт нямаше и следа от кръв.

– Той е мъртъв!

– Не! – каза Сюзън Келвин и цяла се затресе от див смях. – Не е мъртъв, само е обезумял. Аз му поставих неразрешима дилема и той не издържа. Можете да го изхвърлите за претопяване, защото никога вече няма да проговори.

Ланинг коленичи над купчината, която преди се наричаше Ерби. Той докосна студеното неподвижно метално лице и потръпна.

– Вие направихте това нарочно.

Той стана и обърна към нея разкривеното си лице.

– Дори така да е. Сега вече нищо не може да се направи. – И добави с неочаквано ожесточение: – Но той си го заслужаваше.

Директорът хвана за ръка вцепенения Богърт.

– Това е без значение. Хайде, Питър – въздъхна той. – Така или иначе, от такъв робот полза няма. – Очите му изглеждаха толкова стари и уморени. Той повтори: – Хайде, Питър.

Двамата излязоха и след това мина доста време, докато доктор Келвин си възвърна душевното равновесие. Погледът ѝ се спря на Ерби – нито жив, нито мъртъв – и на лицето ѝ отново се появи напрегнато изражение. Тя дълго го гледа и накрая триумфът ѝ отстъпи място на безпомощност и отчаяние. И всички мисли, които я връхлиташа, се изляха само в една безкрайно остра дума, отронила се от устата ѝ:

– Лъжец!

* * *

С това разговорът за този ден, разбира се, приключи. Знаех, че няма да мога да измъкна нищо повече от нея след такъв разговор. С бледо и замислено лице тя седеше мълчаливо зад бюрото, унесена в

спомените си.

Казах:

– Благодаря ви, доктор Келвин.

Но тя не отвърна нищо.

Видях я отново едва след два дни.

ИЗГУБЕНИЯТ РОБОТ

Следващата ни среща стана пред вратата на кабинета ѝ, от който то изнасяха някакви папки. Тя попита:

– Как вървят очерците ви, млади човече?

– Чудесно – отвърнах аз.

Оформях ги съобразно собствените си разбирания, запълвах с драматизъм голия скелет на разказаното от нея, добавях диалога и някои подробности.

– Бихте ли им хвърлили един поглед, да видите да не съм оклеветил случайно някого, или да не съм допуснал някъде явни неточности?

– Нямам нищо против. Да минем във фоайето. Там можем да пием по едно кафе.

Изглеждаше в добро настроение, затова, докато вървахме по коридора, си позволих да кажа:

– Знаете ли какво си мислех, доктор Келвин...

– Да?

– Дали не бихте ми разказали нещо повече из историята на роботиката?

– Но вие вече получихте всичко, което ви трябваше, млади човече.

– И да, и не. Случките, които записах, почти нямат отношение към нашата съвременност. Искам да кажа, че роботът, четири мисли, е бил един-единствен екземпляр, междупланетните станции са вече остарели и излезли от употреба, а роботите, работещи в мини, се приемат като нещо съвсем обикновено. Интересуват ме междузвездните пътешествия. Изминали са само двацет години, откакто бе създаден хиператомният двигател, а известно е, че той бе изобретен от роботи. Как точно стоят нещата?

– Междузвездните пътешествия? – повтори замислено тя. Вече седяхме във фоайето и аз си поръчах обед, а тя взе само едно кафе.

– Знаете ли, хиператомният двигател не беше изобретение само на роботи; не е съвсем така. Разбира се, докато не създадохме Мозъка, не бяхме стигнали много далеч. Но се мъчехме, опитвахме. Първият ми пряк контакт с междузвездните изследвания беше в 2029 година, когато се изгуби един робот...

* * *

На Хипербазата бяха взети извънредни мерки, съпроводени с неистова суматоха, която по напрежение се равняваше на истеричен писък.

Една след друга се предприемаха все по-отчаяни стъпки:

1. Работата върху Хиператомния двигател във всички части на космоса, заети от Двадесет и седма астероидална група, бе прекратена напълно.

2. Цялото това пространство бе практически изолирано от Слънчевата система. Никой не се допускаше тук без специално разрешение. Никой нямаше право да напуска базата при никакви условия.

3. Със специален представителен патрулен кораб на Хипербазата пристигнаха доктор Сюзън Келвин – Главният робенсихолог, и доктор Питър Богърт – Главният математик на „Юнайтед Стейтс Роботс енд Мъкеникъл Мен“.

Досега доктор Сюзън Келвин нито веднъж не бе напускала Земята, а и този път нямаше ни най-малко желание да я напуска. Във века на атомната енергия и предстоящото разрешаване на проблема с Хиператомната енергия тя си оставаше спокойна провинциалистка. Затова беше недоволна от този полет и никак не беше убедена, че той е толкова необходим. За това говореше всяка черта на съвсем обикновеното ѝ, вече не младо лице, по време на първия обед на Хипербазата.

Зализаният и блед доктор Богърт имаше някак виновен вид. А лицето на генерал-майор Калнър, който ръководеше обекта, не сменяше нито за миг угриженото си изражение. С една дума, обедът мина зле, а последвалото малко съвещание между тримата започна трудно.

Калнър, чиято плешива глава лъщеше, а парадната му униформа никак не отговаряше на общото настроение, подзе с непринудена откровеност:

– Това е странна история, сър... и мадам. Но първо искам да ви благодаря, че пристигнахте така бързо, и то без да знаете причината, поради която ви повикахме. Но сега ще се опитам да ви обясня. Изгубихме един робот. Работата е спряна и няма да бъде възобновена, докато не го намерим. Досега това не ни се удаде, затова ни е нужна помощта на специалисти. – Генералът вероятно си даде сметка, че неговите затруднения не изглеждат катастрофални, та продължи с нотка на отчаяние в гласа. – Не е необходимо да ви обяснявам значението на нашата работа тук. Миналата година ние получихме над осемдесет процента от всички средства, отпуснати за научноизследователска работа.

– О, ние знаем това – каза благосклонно Богърт. – „Ю. С. Роботс“ получава щедро възнаграждение за нашите работи, които работят тук.

Сюзън Келвин се намеси рязко, дори малко хапливо:

– Защо едан робот да е толкова важен за обекта и защо не сте го намерили досега?

Генералът обърна към нея почервенялото си лице и бързо облиза устни:

– Как да кажа... в известен смисъл ние го открихме – и продължи едва ли не страдалчески: – Чакайте да ви обясня. Щом се разбра, че робота го няма, обявихме извънредно положение и всякакво движение извън Хипербазата бе прекратено. Предния ден беше кацнал товарен кораб, който ни докара два робота за лабораториите. На борда му имаше още шейсет и два робота от... въз... от същия тип, какъвто изпращат всякъде другаде. Тази цифра е съвсем точна – в това няма никакво съмнение.

– Е, и каква е връзката?

– След като не открихме робота никъде – а искам да ви уверя, че игла да беше, щяхме да я намерим, – досетихме се да преброим роботите в товарния кораб. И се оказаха шейсет и три.

– Така че шейсет и третият е блудният син – очите на доктор Келвин потъмняха.

– Именно, само че не можем да разберем кой от тях е шейсет и третият.

Настъпи мъртва тишина. Електрическият часовник удари единадесет, след което робопсихоложката каза:

– Много интересно. – И ъглите на устата ѝ се отпуснаха. – Питър – обърна се тя почти рязко към колегата си, – тук има нещо нередно. Какъв тип работи се използват в Хипербазата?

Доктор Богърт се подвоуми и се усмихна неуверено:

– Това е доста шекотлив въпрос, Сюзън, който досега изискваше предпазливост...

Тя го прекъсна нетърпеливо:

– Да, а сега? Щом има шейсет и три робота от един и същи тип и не може да се установи кой точно е изгубеният, защо не вземат кой да е от тях? Какво става тук? И защо изобщо ни изпратиха?

Богърт отвърна кротко:

– Чакай да ти обясня, Сюзън. В Хипербазата има няколко робота, при чието програмиране Първият закон на роботиката не е включен изцяло.

– Не е включен изцяло ли? – тя се отпусна на облегалото на креслото. – Разбирам. И колко такива робота са произведени?

– Малко. Това беше правителствена задача и нямаше как да нарушим тайната. Никой не биваше да знае освен най-висшите ръководители, имащи пряко отношение към задачата. Ти не беше включена в това число, Сюзън. Но аз не съм виновен за това.

– Искам да поясня нещо – намеси се властно генералът. – Аз не знаех, че доктор Келвин не е запозната с положението. Не е нужно да ви казвам, доктор Келвин, че на Земята винаги са съществували силни настроения против роботите. И единственият довод на правителството срещу радикал-фундаменталистите е, че у роботите винаги се програмира Първият закон, което означава, че е невъзможно те да причинят вреда на човека при каквито и да било обстоятелства. Но на нас ни трябваша малко по-различни работи. Ето защо при няколко робота от модел НС-2 – Несторите, както ги наричаме – Първият закон е малко видоизменен. И за да се запази секретността, всички НС-2 се произвеждат без серийни номера. Модифициралите работи биват доставяни тук заедно с нормалните, но, разбира се, първите са програмирани по такъв начин, че да не говорят пред никого за своето изменение освен пред специално упълномощените лица. – Той се усмихна смутено. – А сега всичко това се обърна против нас.

Келвин запита мрачно:

– Все пак попитахте ли всеки един от тях кой е той? Вие несъмнено сте от упълномощените.

Генералът кимна.

– И всеки от шейсетте и три отрича да е работил тук. Което значи, че един лъже.

– Роботът, който търсите, показваше ли следи от износване? Останалите, доколкото разбирам, са съвсем нови.

– Той пристигна само преди месец. Той и двама току-що доставени са последните, от които се нуждаем. Не, при него няма никакви следи от износване. – Той поклати бавно глава и в очите му отново се появи тревога. – Доктор Келвин, ние не смеем да пуснем този кораб да излети. Ако се разчуе, че има работи без Първия закон...

Каквото и извод да направеше, последиците се подразбираха достатъчно ясно.

– Унищожете всички шейсет и три – каза студено и решително доктор Келвин – и с това въпросът ще се приключи.

Богърт сви уста.

– Това значи да унищожат шейсет и три пъти по трийсет хиляди долара. Боя се, че фирмата няма да одобри това. По-добре да опитаме

нещо друго, Сюзън, преди да унищожаваме.

– В такъв случай аз се нуждаю от факти – каза рязко тя. – Какви точно са преимуществата на тези модифицирани роботи за Хипербазата? Защо те са ви необходими, генерале?

Калнър сбърчи чело и го поглади с ръка:

– Имахме затруднения с другите роботи. Знаете ли, нашите хора работят често в условия на радиоактивност. Това е опасно, разбира се, но ние сме взели всички предпазни мерки. Досега сме имали само две злополуки, но и в двата случая тежко нещастие не се случи. Обаче невъзможно е да се обясни това на обикновените роботи. Първият закон, нека го цитирам, гласи: „Роботът не може да причини вреда на човека или с бездействието си да допусне на човека да бъде причинена вреда“. За тях това е най-важното, доктор Келвин. И когато се налагаше някой от хората ни да се изложи за малко на умерено гама-излъчване, най-близкият робот неизбежно се хвърляше да го спасява, макар че такова излъчване няма вредни последици за организма. Ако излъчването се случеше много слабо, роботът успяваше и ставаше невъзможно да се работи, докато не бъдат разгонени всички роботи. А когато излъчването биваше по-силно, то разрушаваше позитронния мозък и ние се лишавахме от един скъпо струващ и толкова нужен ни робот.

Опитвахме се да им обясним. Но те винаги сочеха, че гама-лъчите са опасни за живота на човека, без да обръщат внимание на нашия аргумент, че човек може да стои половин час под такива лъчи без никаква опасност за здравето. Ами ако той забрави, казват, и остане цял час. Не, не можели да рискуват. Обяснявахме им, че, напротив, те рискуват своя живот, и то напразно. Но самосъхранението е включено едва в Третия закон на роботиката, а на първо място стои Първият закон – за безопасността на човека. Заповядвахме им, най-строго им забранявахме да влизат в полето на гама-излъчванията. Но подчинението е включено едва във Втория закон на роботиката, а на първо място стои Първият закон – за безопасността на човека. И се наложи да избираме: или да се откажем от роботите, или да се направи нещо с Първия закон. И ние направихме своя избор.

– Не мога да повярвам – каза доктор Келвин, – че сте решили да премахнете Първия закон.

– Той не е премахнат, а само изменен – поясни Калнър. – Бяха създадени позитронни мозъци, в които е заложена само едната страна на закона: „Роботът не може да причини вреда на човека“. Толкоз. Такива роботи не се стремят да предотвратят такава странична опасност за

човека, каквато са гама-лъчите. Правилно ли изложих нещата, доктор Богърт?

– Напълно – съгласи се математикът.

– И това е единствената разлика между тези работи и обикновения модел НС-2, така ли? Единствената? Кажете, Питър.

– Единствената, Сюзън.

Тя стана и каза твърдо:

– Сега смятам да спя, а след осем часа искам да поговоря с човека, който е видял последен робота. И оттук нататък, генерал Калнър, ако искате да поема някаква отговорност, трябва да ми дадете възможност да ръководя изцяло и безпрепятствено това разследване.

Ако не се смятат двата часа неспокоен унес, Сюзън Келвин не можа да спи. В седем часа местно време тя почука на вратата на Богърт и го свари също буден. Той не беше забравил да си вземе халата и сега беше облечен в него. Когато Келвин влезе, Богърт остави ножичките за нокти и каза меко:

– Аз всъщност те очаквах. Предполагам, че всичко това ти е крайно неприятно.

– Така е.

– Много съжалявам, но нямаше начин да се избегне. Когато ни повикаха на Хипербазата, веднага се досетих, че нещо не е в ред с модифицираните Нестори. Но какво можех да сторя? Въпреки че ми се искаше, не ти обясних нищо по пътя, защото все пак не бях напълно сигурен. Модификацията е строго секретна.

Доктор Келвин каза с половин глас:

– Трябваше да ме уведомят. Фирмата няма право да внася такива изменения в позитронния мозък без одобрението на робо-психолога.

Богърт вдигна вежди и въздъхна.

– Но помисли си, Сюзън. Тъй или иначе, не би могла да им въздействуваш. По този въпрос последната дума има правителството. То иска Хиператомен двигател, а етерофизиците искат работи, които няма да им пречат на работата. И те държаха да имат такива работи дори с цената на известна промяна в Първия закон. Ние се видяхме принудени да признаем, че от конструкторско гледище това е възможно. А те се заклекна сто пъти, че им трябва само дванайсет робота, които ще бъдат използвани само на Хипербазата и ще бъдат унищожени, щом завърши работата по двигателя. И че ще бъдат взети всички предпазни мерки.

При това настоявах да се запази пълна тайна. Такова е положението.

– Ако знаех, щях да подам оставка – процеди през зъби доктор Келвин.

– Това не би помогнало. Правителството предлагаше на фирмата цяло състояние, а в случай на отказ заплашваше да приеме законодателни мерки за забрана на роботите. Нямахме друг изход, а и сега нямаме. Ако всичко това се разбере, Калнър и правителството ще загазят, но фирмата ще загази два пъти повече.

Келвин го погледна право в очите.

– Питър, нима не разбираш за какво става дума? Даваш ли си сметка какво означава робот без Първия закон? Въпросът не е само в секретността.

– Зная какво означава това, не съм дете. Пълна нестабилност, но при съвсем определени решения на уравненията на позитронното поле.

– Да, от математическо гледище. Но опитай се да го преведеш, макар и грубо, на езика на психологията. Всичко, което съдържа някакъв живот в себе си, възстава – съзнателно или несъзнателно – против всякакво господство. А още повече ако това господство се упражнява от по-низше или възприемано като по-низше същество. Физически, а в известен смисъл и умствено роботът – всеки робот – стои по-високо от човека. Защо тогава той се подчинява на човека? Само благодарение на Първия закон. Без този закон още първата заповед, която се опиташ да дадеш на робота, ще доведе до твоята гибел. Нестабилност, казваш. Как си представяш това?

– Сюзън – каза Богърт с благосклонна усмивка, – признавам, че имаш известно основание за този комплекс на Франкенщайн, който толкова раздуваш. Затова е и измислен Първият закон. Но аз ще повтора и потрета, че при тези работи Първият закон не е премахнат, а само е видоизменен.

– А какво ще кажеш за стабилността на мозъка?

Математикът издаде устни.

– Намалена е, разбира се. Но в рамките на безопасното. Първите Нестори бяха предадени на Хипербазата преди девет месеца и досега нищо не се е случило. Дори сегашният случай предизвиква безпокойство само поради опасността да се разкрие тайната, а не защото има някаква опасност за хората.

– Добре тогава. Да видим какво ще излезе от сутрешната среща.

Богърт я изпрати любезно до вратата и направи зад гърба ѝ красноречива гримаса. Той нямаше причини да променя мнението си за нея –

дотегливо, капризно същество.

Мислите на Сюзън Келвин бяха далеч от Богърт. Още преди години тя му беше сложила кръст, решавайки, че това е един зализан и претенциозен мазник.

Предната година Джералд Блек беше защитил дипломната си работа по етерифизика и оттогава, подобно на всички физици от неговото поколение, се занимаваше с проблемите на Хиператомния двигател. Сега и той даваше своя принос за напрегнатата атмосфера на тези съвещания. Пълен със сила, която сякаш постоянно търсеше изход, той току преплиташе и кършеше нервно ръце, които биха могли да свият одве железен лост.

До него седеше генерал-майор Калнър, а срещу тях – двамината от „Ю. С. Роботс“.

– Доколко то разбрах – каза Блек, – аз последен съм видял Нестор 10, преди да изчезне. Предполагам, че точно това ви интересува.

Доктор Келвин го разглеждаше с любопитство.

– Говорите, като че не сте съвсем сигурен дали сте го видели последен. Не сте ли убеден в това, млади човече?

– Той работеше с мен над генераторите, мадам, и беше при мен сутринта, когато изчезна. Но аз не зная дали някой не го е видял, да речем, по обяд. Във всеки случай никой не признава да го е виждал.

– Мислите ли, че някой може да крие това?

– Не съм казал такова нещо, но и не казвам, че цялата вина трябва да бъде моя – черните му очи пламтяха.

– За вина изобщо не става дума. Роботът е постъпил така, защото така е устроен. Ние само искаме да го намерим, господин Блек, тъй че нека оставим всичко друго настрана. И така, щом сте работили с този робот, вие сигурно го познавате по-добре от всеки друг. Да сте забелязали нещо необичайно в поведението му. Работили ли сте с роботи преди това?

– Работил съм с роботите, които имахме тук преди това – обикновените. Несторите по нищо не се различават от тях, само че са значително по-умни и... по-досадни.

– Досадни ли? В какъв смисъл?

– Как да ви кажа, може би те не са виновни за това. Работата тук е тежка и почти всички ние сме поизнервени. Да се занимаваш с хиперпространството не е шега – той се поуспихна, доволен от откровеността

си. – Ние сме изправени постоянно пред опасността да пробием дупка в нормалното пространство-време и да се продъним някъде извън вселената с все астероида. Звучи налудничаво, нали? И, естествено, нервите ни понякога не издържат. А Несторите са други. Те са любопитни, спокойни и нищо не ги тревожи. Само това е достатъчно да те подлуди понякога. Когато искаш нещо да бъде свършено светкавично, те не си дават много зор. Понякога си мисля, че ще е по-добре да ги няма.

– Казвате, че не бързат много. А случвало ли се е да не изпълнят някоя заповед?

– Не, не – отвърна припряно Блек. – Изпълняват всичко, което им кажеш. Само че изказват и своето мнение, когато смятат, че не си прав. Не знаят повече от това, което ние сме ги научили, но това не им пречи да изказват своето мнение. Може и да се лъжа, но ми се струва, че и другите наши момчета имат същите трудности с Несторите.

Генералът се покашля застрашително.

– Защо не ми е доложено за това, Блек?

Младият физик се изчерви.

– Ние всъщност не искаме да се лишим от роботите, сър, а и не бяхме сигурни как ще се приемат... тъж... такива дребни оплаквания.

Богърт го прекъсна внимателно:

– А да се е случило нещо особено сутринта, когато сте го видели за последен път?

Настъпи мълчание. С леко движение на ръката Келвин спря генерала, който понечи да каже нещо, и продължи да чака търпеливо.

Изведнъж Блек изтърси ядосано.

– Имах малко спречкване с него. Същата сутрин счупих една кимболова тръба и пет дни работа отиде по дяволите, а и без това бях изостанал от плана; и цели две седмици не бях получавал писмо от къщи. Тоя синковец идва и иска да повтори един експеримент, от който се бях отказал още преди месец. Той все ми досаждаше с този експеримент и на мен вече ми бе дошло до гуша. Казах му да ми се маха от главата и повече не го видях.

– Да ви се маха от главата? – повтори Келвин, внезапно заинтересувана. – Точно тези думи ли употребихте? Опитайте се да си спомните.

У Блек очевидно се водеше вътрешна борба. Той подпря за миг челото си с ръка, после я свали и изрече предизвикателно:

– Казах му: „Махай се и да не си се мярнал повече пред очите ми“.

Богърт се засмя:

– И той така и направи, нали?

Но Келвин не беше свършила още. Тя продължи сговорчиво:

– Това вече е нещо, господин Блек. Но за нас са важни точните подробности. За да се обяснят постъпките на робота, трябва да се знае всяка дума, всеки жест, дори интонацията. Вие едва ли сте се ограничили само с тези думи. Доколкото разбрах от самия вас, тази сутрин сте били в лошо настроение. Дали не сте употребили по-острички думи?

Младият човек се изчерви.

– Ами... може и да съм му надумал още нещо.

– Какво именно?

– Е, не мога да си спомня точно. А и не ми е удобно да го повтора. Нали знаете, когато човек е ядосан... – той се засмя смутено. – Аз съм малко пиперлия в езика.

– Това няма значение – отвърна строго тя. – В дадения момент аз съм само робенсихолог. Моля ви да повторите какво сте му казали, доколкото си опомняте думите, и което е по-важно – да го повторите със същия тон.

Блек потърси с поглед покрепа от своя началник, но напразно. Очите му се разшириха от ужас.

– Не, не мога.

– Налага се.

– Представете си – каза Богърт, който дори не можеше да скрие колко му е забавно всичко това, – че разговаряте с мен, а не с дамата. Може би така ще ви е по-лесно.

Младият мъж обърна почервенялото си лице към Богърт.

– Казах... – преглътна той, но гласът му секна. После опита отново: – Казах...

Той пое дълбоко дъх и бързо изрече дълга поредица от думи. След това сред напрегнатото мълчание допълни едва ли не през сълзи:

– Горедолу това беше. Не помня дали точно в този ред съм го казал, а и възможно е сега да съм пропуснал или добавил нещо, но, общо взето, това беше.

Само съвсем слаба руменина говореше за впечатлението, което са направили думите му на Сюзън Келвин. Тя каза:

– Аз зная значението на повечето от тези думи. Предполагам, че останалите са не по-малко обидни.

– Боя се, че е така – съгласи се изтерзаният Блек.

– И всичко това беше съпроводено с „Махай се и да не си се мярнал повече пред очите ми“.

– Но аз го казах само фигуративно.

– Разбирам. Генерале, убедена съм, че няма да бъдат взети никакви дисциплинарни мерки.

Под нейния поглед генералът, който преди пет секунди съвсем не беше убеден в това, кимна сърдито в знак на съгласие.

– Свободен сте, господин Блек. Благодаря за съдействието.

Разпитът на шейсетте и три робота отне цели пет часа на Сюзън Келвин. Пет часа безкрайно повтаряне на едно и също. Един подир друг влизаха роботите и следваха въпроси – първи, втори, трети, четвърти, и отговори – първи, втори, трети, четвърти. Изражението на лицето трябва да бъде пределно приятно, тонът – пределно спокоен, атмосферата – пределно топла. А някъде беше скрит магнетофон.

Когато свърши, робенсихоложката се чувствуваше изтощена до крайност.

Богърт я чакаше и я погледна въпросително, когато тя хвърли на пластмасовото бюро касетката със записа.

– Не мога да отлича по нищо нито един от всичките шейсет и три. Не бих могла да кажа...

– Но не може и да се очаква, че ще ги различиш по слух, Сюзън. Ще трябва да анализираме записите.

Математическата интерпретация на словесните реакции на роботите е един от най-сложните клонове на робоанализа. Тя изисква цял щаб опитни инженери и сложни изчислителни машини. Богърт знаеше това. И го каза, мъчейки се да скрие крайното си раздражение, след като прослуша всички отговори и направи списък на вариантите и таблица за бързината на реакцията.

– Няма аномалии, Сюзън. Разликите в употребата на някои думи и в бързината на реакцията са в границите на нормалното. Тук са нужни по-тънки методи. Те сигурно имат компютри. Обаче не... – той се намръщи и загриза нокътя на палеца си. – Не бива да използваме компютри. Прекалена голяма става опасността да се разчуе нещо. Може би, ако...

Доктор Келвин го прекъсна с нетърпеливо движение:

– Не е нужно, Питър. Това не е някой от твоите дребни лабораторни проблеми. Щом не можем да различим модифицирания Нестор по нещо обичайно, по някакъв несъмнен признак, значи всичко се проваля. Тъкмо с изчислителна техника е твърде голяма опасността да сбъркаме и да го изпуснем. Далеч не е достатъчно да откриеш някакво

незначително отклонение в диаграмата. И да ти кажа, ако до това се свеждат всичките ми данни, бих унищожила до един шейсет и трите робота, за да ни е чиста работата. Ти разговарял ли си с другите модифицирани Нестори?

– Да – отвърна рязко Богърт. – И са напълно нормални. Ако има някакво отклонение от нормите, то е тяхната дружелюбност. Те отговаряха на въпросите ми явно горди с познанията си – с изключение на двата най-нови, които още не бяха изучили етерофизиката. И добродушно се присмиваха на невежеството ми в някои съвсем тънки неща. – Той сви рамене. – Струва ми се, че именно това е отчасти причината инженерите тук да се отнасят неприязнено към тях. Роботите като че ли прекалено много се стремят да направят впечатление със знанията си.

– Можеш ли да опиташ няколко реакции на Планар, за да видим дали няма някаква промяна в мисловната им нагласа след излизането им от завода,

– Ще опитам – той се закани с пръст. – Изпускаш си нервите, Сюзън. Не разбирам защо трябва да правиш драма от всичко това. Те са съвсем безобидни.

– Така ли? – пламна Келвин. – Така ли мислиш? А даваш ли си сметка, че един от тях лъже. Един от тези шейсет и три, с които току-що говорих, съзнателно ме е излъгал въпреки изричното ми предупреждение да казват истината. Това говори за отклонение от нормите – невероятно голямо и невероятно страшно.

Питър Богърт стисна зъби:

– Нищо подобно. Слушай, Нестор 10 е получил заповед да се маха. Тази заповед е била дадена най-категорично от човека, който е упълномощен да командува този робот. Ти не можеш да отмениш тази заповед нито с по-голяма категоричност нито с по-големите си пълномощия. Естествено, роботът се старее да изпълнява заповедта. Честно казано, аз се възхищавам от изобретателността му. Най-добрият начин да се махне от очите на Блек е, като се скрие в цяла група работи, които по нищо не се различават от него.

– Да, и ти се възхищаваш! Аз забелязах, че всичко това те забавлява, Питър. И забелязах още нещо – поразително неразбиране на положението. Ти специалист по роботика ли си, или шо? Тези работи придават голямо значение на това, което, те смятат за свое превъзходство. Самият ти току-що го каза. Подсъзнателно те имат чувството, че човекът стои по-ниско от тях, а Първият закон, който ни предпазва от тях, е нарушен. Те са нестабилни. И ето че този млад човек заповядва на робота да се

маха и да не му се мярка пред очите, като при това изразява крайно отвращение, презрение и недоволство. Разбира се, роботът е длъжен да се подчини и се подчинява, но подсъзнателно той е обиден. И сега за него става особено важно да докаже своето превъзходство, за да покаже, че не заслужава ужасните думи, които са му били казани. И този стремеж може да го завладее до такава степен, че малкото, което е останало от Първия закон, няма да е достатъчно да го възпре.

– За бога, Сюзън, откъде един робот ще знае значението на ругатните, казани по негов адрес? В мозъка му не е заложена информация за такива думи.

– Това още нищо не значи – възрази рязко Келвин. – Роботите имат способността да усвояват нови неща. Как може да си такъв идиот?

Богърт разбра, че тя вече е извън кожата си. А Сюзън продължи припряно:

– Не допускаш ли, че по тона роботът може да разбере, че тези думи не са комплимент! Не допускаш ли, че е чувал и преди подобни думи и е забелязал в какви случаи се употребяват?

– Добре – кресна Богърт, – ти ми кажи по какъв начин един модифициран робот може да навреди на човека, та колкото ще да е обиден и да се мъчи да докаже своето превъзходство?

– Ще ти кажа, ако обещаеш да не го разправяш никому.

– Обещавам.

Двамата се бяха навели един към друг през масата, го-Тиви да се изядат с поглед.

– Ако един модифициран робот пусне голяма тежест върху човек, той няма да наруши с това Първия закон, защото знае, че със своята сила и бързина на реакцията може да хване тежестта, преди тя да се е стоварила върху човека. Но след като веднъж е пуснал тежестта, той престава да бъде активният елемент. Защото в действие влиза съпящата сила на привличането. И тогава роботът може да промени намерението си и със своето бездействие да позволи тежестта да падне върху човека. При положение, че Първият закон е променен, това е възможно.

– Прекалено много ти работи фантазията.

– Понякога професията ми изисква това. Питър, хайде да не се караме, а да се заловим за работа. Ти много добре знаеш какъв е стимулът, които кара робота да се крие. Имаш и данните за умствената му нагласа при излизането от завода. Кажи ми сега, доколко е възможно нашият робот да направи това, за което току-що говорих? Имам предвид не само този конкретен пример, а цяла поредица от подобни реакции. Искам

отговора бързо.

– А междувременно...

– А междувременно ще трябва да проверим директно действието на Първия закон.

Джералд Блек изяви желание да надзирава лично строежа на дървените прегради, които никнеха като гъби в полукръг в голямата сводеста зала на третия етаж на Радиационния корпус. Работниците се трудеха мълчаливо, без излишни разговори, но мнозина открито недоумяваха защо трябва да се инсталират шейсет и три фотоелемента.

Един от тях седна до Блек, свали шапка и замислено обърса чело с луничавата си ръка.

Блек му кимна за поздрав.

– Как върви, Валенски?

Валенски сви рамене и запали цигара.

– Като по масло. Но какво става, докторе? Отначало три дни нямаше никаква работа, а сега ушите ни пращат.

Той се облегна на лакти и пусна клъбце дим. Веждите на Блек трепнаха:

– От Земята пристигнаха двама робоспециалисти. Нали помниш какви неприятности имаме с роботите, които се хвърляха под гамалъчите, докато не им обяснихме, че не бива да правят това.

– Аха. Но не получихме ли нови работи?

– Получихме, но се наложи предимно да превъзпитаваме старите. Във всеки случай хората, които ги произвеждат, искат да разработят нов модел, на който гамалъчите да не влияят толкова зле.

– Все пак смешно е заради някакви си работи да се спира работата по двигателя. Аз мислех, че нищо не може да я спре.

– Нали знаеш, онези отгоре решават нещата. А аз само изпълнявам това, което ми заповядат. Може би всичко е въпрос на връзки...

– Аха – усмихна се електротехникът и намигна хитро. – Някой има свой човек във Вашингтон и така нататък. Но както и да е, плащат ли ми редовно, това не ме тревожи. Къде с двигател, къде без двигател – все ми е едно. Но какво са намисляли да правят тука?

– Отде да ги зная? Докараха цял куп работи – над шейсет – и искат да проверят реакциите им. Това е всичко, което зная.

– И колко ще трае тази история?

– И аз това се питам.

– Няма значение – каза саркастично Валенски, – нека ми дават паричките, пък да си правят игрите, както искат.

Блек беше доволен. Нека тази версия се разпространи. Тя е безобидна и достатъчно близо до истината, за да задоволи всякакво любопитство.

На стола седеше човек – неподвижен, мълчалив. Тежестта се откъсна от мястото си и полетя надолу, но в последния миг отлетя встрани под въздействието на внезапния, пресметнат точно силов лъч. Роботите НС-2, които стояха в шестдесетте и три дървени кабинни, се втурнаха напред за някаква част от секундата, преди тежестта да се отклони, и шестдесетте и три фотоелемента на две крачки пред тях задвижиха писците, които отбелязаха зигзагообразна крива на хартията. Тежестта се вдигаше и падаше, вдигаше и падаше.

Десет пъти!

И десет пъти роботите се хвърляха напред и спираха, разбирайки, че няма опасност за човека.

След първия обед с представителите на „Ю. С. Роботс“ генерал-майор Калнър не беше слагал нито веднъж цялата си униформа. И сега не носеше нищо над сивосинкавата риза с разкопчана яка и разхлабена черна вратовръзка.

Той поглеждаше обнадяден все тъй безукорно спретнатия Богърт, чието вътрешно напрежение издаваха само капчиците пот на слепоочията.

– Как е положението? – попита генералът. – Какво се мъчите да определите?

– Някаква разлика, която, страхувам се, може да се окаже толкова тънка, че да не я забележим. За шейсет и два от тези работи необходимостта да се хвърлят на помощ на човека, наглед застрашен от опасност, представлява така наречената принудена реакция. Виждате ли, дори когато роботите знаят, че на човека нищо няма да му се случи – а след третия или четвъртия път те трябва да знаят това, – те пак реагират по същия начин. Защото Първият закон изисква това.

– И?

– Но шейсет и третият робот, модифицираният Нестор, не чувства такава необходимост. Той е свободен в действията си. Ако иска, той може да остане на мястото си. За съжаление – в гласа му прозвуча леко

разочарование – той не остана.

– Каква е причината според вас?

Богърт сви рамене.

– Надявам се доктор Келвин да ни обясни това след малко. И вероятно със страшно песимистични изводи. Понякога ме въбесява.

– Но тя е компетентна, нали? – намръщи се обезпокоен генералът.

– Да – това, изглежда, забавляваше Богърт. – Напълно компетентна. Разбира роботите като родна сестра; може би защото толкова ненавижда хората. Работата е там, че макар и психолог, тя е крайно нервна. Проявява тенденции към параноя. Не я вземайте прекалено сериозно.

Той разгърна пред него дългия лист със зигзагообразните линии.

– Виждате ли, генерале, при всеки робот интервалът между падането на тежестта и края на втурването намалява с всеки нов опит. Тук има определена математическа зависимост и нарушаването ѝ би говорило за аномалия в позитронния мозък. За съжаление всички изглеждат нормални.

– Но щом нашият Нестор 10 не отговаря на принудената реакция, защо неговата крива не е различна? Това не разбирам.

– Много просто. Реакциите на робота не са напълно аналогични на човешките. При хората съзнателното действие е много по-бавно от автоматичната реакция. А при роботите не е така; след като веднъж е взето дадено решение, бързината на съзнателното действие е почти такава, каквато е и на принудената реакция. Но аз разчитах главно на това, че първия път Нестор 10 ще бъде напълно изненадан и ще изгуби повече време, докато реагира.

– Но това не стана, така ли?

– Да, не стана.

– Значи нищо не сме постигнали. – Генералът се облегна отегчен на креслото. – А вече пет дни сте тука.

В този миг влезе Съзън Келвин и тръшна вратата след себе си.

– Махай тези диаграми, Питър – викна тя. – Много добре знаеш, че в тях няма нищо.

Тя избъбра припряно нещо в отговор на Калнър, който се надигна да я поздрави, и продължа:

– Ще трябва да предприемем бързо нещо друго. Не ми харесва тая работа.

Богърт и генералът се спогледаха.

– Какво се е случило? – попита Богърт.

– Нищо конкретно. Но не ми харесва това, че Нестор 10

продължава да ни се изплъзва. Лоша работа. Това сигурно задоволява прекомерно порасналото му чувство за собствено превъзходство. Страхувам се, че мотивът на действията му не е вече само изпълнението на дадената заповед. Струва ми се, че е налице чисто невротичен стремеж да надхитри хората. Това е ненормално, опасно положение. Питър, направи ли това, което те помолих? Изчисли ли нестабилността на НС-2 в онези случаи, за които ставаше дума?

– Изчислявам я – отвърна равнодушно математикът.

Тя го изгледа гневно, после се обърна към Калнър:

– Нестор 10 разбира много добре какво правим ние, генерале. Няма никаква причина да се хваща на нашата уловка особено след първия път, когато вече е разбрал, че човекът не е застрашен от реална опасност. Останалите просто не могат да постъпят другояче, но той съзнателно имитира необходимата реакция.

– И какво според вас трябва да правим сега, доктор Келвин?

– Да не му позволим другия път да ни мами. Ще повторим експеримента, само че с една добавка. Между роботите и човека ще опънем проводници с високо напрежение – достатъчно високо, за да може да унищожи Несторите, и на такава височина, че да не могат да ги прескочат. А на роботите ще дадем предварително да разберат, че само едно докосване до проводниците ще означава смърт.

– Това няма да стане! – извика Богърт. – Престъпление е да унищожим работи за два милиона долара. Има други начини.

– Сигурен ли си? Кажете един. Във всеки случай целта съвсем не е да ги унищожаваме. Можем да поставим едно реле, което ще изключва тока в момента на докосването до проводниците. Така няма да бъде унищожен нито един робот. Но нашият не бива да знае това, разбираш ли?

В очите на генерала проблесна надежда.

– Дали това ще даде резултат?

– Трябва да даде. При тези условия Нестор 10 ще трябва да остане на мястото си. Може да му се заповяда да докосне проводниците и да загине, защото Вторият закон, който изисква подчинение, е подсилен от Третия – за самосъхранението. Но ние няма да даваме такава заповед, а ще оставим всичко на негово усмотрение. Първият закон ще принуди нормалните работи да отидат на смърт дори без заповед. Но не и нашия Нестор 10. При положение, че Първият закон не действа изцяло върху него и той не е получил никаква заповед, най-важен за него става Третият закон – за самосъхранението, и роботът няма да има друг избор, освен да остане на мястото си. Това ще бъде принудена реакция.

- Днес ли ще направим този експеримент?
– Тази вечер. Ако успеят да изтеглят проводниците. А в това време аз ще обясня на роботите какво им предстои.

На стола седеше човек – неподвижен, мълчалив. Тежестта се откъсна от мястото си и полетя надолу, но в последния миг отлетя встрани под въздействието на внезапния, пресметнат точно силов лъч.

Само веднъж...

И доктор Келвин, която наблюдаваше експеримента от вътрешния балкон, възкликна от ужас и скочи от сгъваемото столче.

Шейсет и трите робота седяха спокойно в кабините си и гледаха като кукумявки застрашения от смъртна опасност човек. Нито един не се помръдна от мястото си.

Доктор Келвин беше толкова ядосана, че едва се съдържаше. А трябваше да се съдържа – което я ядосваше още повече, – защото при нея един по един влизаха и излизаха роботите. Тя погледна списъка. Предстоеше да влезе двадесет и осмият. Оставаха още трийсет и пет.

Номер двайсет и осем влезе плахо. Тя се помъчи да се поуспокои.

– Кой си ти?

Роботът отвърна тихо и неуверено:

– Аз още нямам собствен номер, мадам. Аз съм робот НС-2, а на опашката отвън съм двайсет и осмият. Ето листчето, което трябва да ви дам.

– Днес за първи път влизаш при мен, нали?

– Да, мадам.

– Седни. Ето там. Искам да ти задам, номер двайсет и осми, няколко въпроса. Ти беше ли в радиационната камера на Втори корпус преди около четири часа?

Роботът се затрудни нещо. После гласът му проскърца като несмазан механизъм:

– Да, мадам.

– И нищо не направи, нали?

– Нищо, мадам.

– А знаеш ли, че заради твоето бездействие човекът можеше да загине?

– Да, мадам. Но какво да сторя? – Трудно е да си представим как може да се свие от страх такава огромна, безизразна метална фигура, но

именно това стана.

– Искам да ми обясниш точно защо не направи нищо, за да го спасиш.

– Ще ви обясня, мадам. Никак не ми се иска вие или някой друг да мислите... че мога да причиня вреда на господаря. О, това би било ужасно... невъобразимо...

– Моля, не се вълнувай. Аз не те виня за нищо. Само искам да зная какво си помислил в този момент.

– Преди да стане това, мадам, вие ни казахте, че един от господари-те ще бъде застрашен от падането на онази тежест и че ако искаме да му помогнем, ще трябва да минем през електрическите проводници. Разбира се, това не би ме спряло, мадам. Какво значи моята гибел в сравнение с живота на господаря? Но... но ми дойде наум, че щом аз ще загина по пътя към него, значи няма да мога да му помогна. Тежестта ще го смаже, а аз ще загина безсмислено. А един ден някой друг господар може да бъде застрашен и аз ще мога да му помогна, ако съм жив. Разбирате ли ме, мадам?

– Искаш да кажеш, че си бил изправен пред такъв избор: или човекът да загине, или и ти да загинеш заедно с него. Така ли?

– Именно, мадам. Невъзможно беше да спася господаря. Можех да го смятам вече за мъртъв. Тогава защо да унищожавам себе си за нищо? При това без заповед.

Сюзън Келвин въртеше молива в ръка. Тя вече беше чула това – с незначителни разлики в думите – двайсет и седем пъти. Сега беше време да зададе главния въпрос:

– Знаеш ли, в това има известна логика. Но ми се струва, че ти не можеш да разсъждаваш по такъв начин. Ти сам ли се досети за това?

Роботът се подвоуми.

– Не.

– Тогава кой се досети?

– Като си говорехме снощи, на един от нас му дойде тази мисъл и тя ни се стори разумна.

– Кой беше този?

Роботът се замисли.

– Не зная. Просто един от нас.

Тя въздъхна.

– Това е всичко.

Следваше номер двайсет и девети. Оставаха още трийсет и четири.

Генерал-майор Калнър също беше ядосан. Вече цяла седмица работата в Хипербазата бе замряла напълно, ако не се смята известна писмена дейност по спомагателните астероиди от групата. И почти цяла седмица двамата видни специалисти утежняваха положението с безплодни опити. А сега правеха – жената поне – съвсем невъзможни предложения.

За щастие Калнър смяташе, че би било неразумно да прояви открито яда си.

Сюзън Келвин настояваше:

– Но защо не, сър? Ясно е, че при сегашното положение нищо не може да се направи. Единственият начин да постигнем някакви резултати – ако вече не е късно – е да разделим роботите. Не бива да ги държим повече заедно.

– Любезна ми доктор Келвин – избоботи генералът с долните регистри на баритона си, – не виждам къде мога да разквартирувам шейсет и три робота поотделно.

Доктор Келвин разпери безпомощно ръце:

– В такъв случай аз нищо не мога да направя. Нестор 10 или ще повтаря действията на другите роботи, или ще ги убеждава да не вършат това, което той самият не може да върши. Във всеки случай положението е лошо. Ние водим битка с този наш робот и той я печели. А всяка победа задълбочава неговата ненормалност. – Тя стана решително. – Генерал Калнър, ако не разделите роботите, не ми остава нищо друго, освен да поискам незабавното им унищожаване. На всичките шейсет и три.

– Така ли? – погледна я гневно Богърт. – Кой ти дава право да искаш такова нещо? Роботите ще си останат непокътнати. Аз отговарям пред ръководството, не ти.

– И аз – обади се генерал Калнър. – Аз отговарям пред Световния координатор. И този въпрос трябва да се уреди.

– В такъв случай – кипна Келвин – не ми остава друг избор, освен да подам оставка! Но преди това ще разглася цялата история, за да ви принудя да ги унищожите. Не съм аз лицето, което е одобрило производството на модифицирани роботи.

– Доктор Келвин – натърти генералът, – ако нарушите само с една дума мерките за сигурност, ще бъдете арестувана незабавно.

Богърт усети, че така доникъде няма да стигнат, и каза с мазен глас:

– Хайде, хайде, започваме да се държим като деца. А ни е нужно само още малко време. Мисля, че можем да надхитрим робота без оставки, без арести и без да унищожаваме два милиона.

Сюзън Келвин се обърна гневно към него:

– Не искам да има неуравновесени роботи. Имаме един явно неуравновесен Нестор, други единайсет потенциално неуравновесени и шейсет и два нормални робота, които обаче общуват с неуравновесените. Единственият сигурен метод е да ги унищожим напълно.

Звъненето на зумера прекъсна разговора и гневният поток от невъздържани думи застина.

– Влез – прогърмя Калнър.

Влезе Джералд Блек, който имаше смутен вид. Беше чул гневните гласове. Той каза:

– Реших, че е по-добре да дойда лично... не исках да обяснявам другиму.

– Какво има? И по-кратко.

– Някой е човъркал ключалката на третото отделение на товарния кораб. По нея има пресни драскотини.

– Третото отделение ли? – възкликна Келвин. – В което се намират роботите, нали? Кой е направил това?

– Отвътре – отвърна лаконично Блек.

– Ключалката повредена ли е?

– Не, нищо й няма. Аз съм на кораба от четири дни и досега никой от тях не се е опитвал да излезе. Но реших, че трябва да знаете това и не исках да го разправам насам-натам. Само аз съм забелязал това.

– Сега има ли някой там? – попита генералът.

– Оставих Робинс и Макадъмс.

Настъпи мълчание, после доктор Келвин подхвърли иронично:

– Е?

Калнър потри неуверено носа си:

– Какво значи това?

– Нима не е ясно? Нестор 10 се готви за път. Тази заповед да се маха вече го владее изцяло и го прави съвсем ненормален. Няма да се изненадам, ако малкото, което е останало от Първия закон, се окаже недостатъчно, за да го задържи. Той е напълно способен да завземе кораба и да избяга с него. И тогава ще имаме умопобъркан робот на космически кораб. А какво ще прави по-нататък? Имате ли представа? Все още ли възнамерявате да ги държите заедно, генерале?

– Глупости – намеси се Богърт, който вече си бе възвърнал

спокойствието. – И всичко това заради някакви си драскотини по ключалката.

– Щом изказваш мнение, Питър, значи ли, че си завършил анализите, които ти поисках?

– Да.

– Може ли да ги видя?

– Не.

– Защо? Или може би нямам право и да питам?

– Защото няма никакъв смисъл, Сюзън. Аз ти казах предварително, че тези модифицирани роботи са по-нестабилни от нормалния тип и анализът ми потвърждава това. Има известна, съвсем незначителна възможност да се повредят напълно при изключителни обстоятелства, които обаче са малко вероятни. Това е всичко. Нямам намерение да ти дам материал, за да изпълниш абсурдното си искане – да унищожиш шейсет и два годни робота само защото не си в състояние да откриеш между тях Нестор 10.

Сюзън Келвин го гледаше с поглед, пълен с презрение.

– Не искаш нищо да ти попречи да останеш завинаги ръководител, нали?

– Моля ви, престанете – намеси се раздразен Калнър. – Смятате ли определено, че нищо повече не може да се направи, доктор Келвин?

– Не съм в състояние да измисля нищо – отвърна уморено тя. – Да имаше някаква друга разлика между Нестор 10 и останалите роботи, нещо, което да не е свързано с Първия закон... Дори да е незначително. Нещо в подготовката, в приспособяването към средата... – Тя млъкна внезапно.

– Какво има?

– Сетих се нещо... – Чакай... – погледът ѝ стана някак далечен и твърд. – Тези модифицирани Нестори, Питър, нали преминават същата първоначална подготовка, каквато и нормалните?

– Да. Съвсем същата.

– А вие какво казахте, господин Блек – обърна се тя към младия човек, който мълчеше деликатно, изчаквайки бурята, предизвикана от неговата вест. – Когато веднъж се оплакахте от чувството за превъзходство у Несторите, казахте, че инженерите са ги научили на всичко, което знаят.

– Да, в областта на етерифизиката. Те идват тук незапознати с този предмет.

– Вярно – каза изненадан Богърт. – Аз ти казвах, Сюзън, че когато

разговарях с другите Нестори, между тях имаше два новопристигнали, които още не бяха успели да изучат етерофизиката.

– А защо е така? – доктор Келвин говореше с все по-голямо възбуждение. – Защо още отначало моделите НС-2 не получават подготовка по етерофизика?

– Не мога да ви отговоря – каза Калнър. – Всичко това е свързано със секретността. Ако беше създаден специален модел, подготвен по етерофизика, и бяхме използвали тук дванайсет екземпляра от този модел, а другите оставехме да се занимават с нещо различно, това би могло да предизвика подозрения. Хората, работещи с нормалните Нестори, биха могли да се запитат защо те знаят етерофизика. Затова те са програмирани така, че да могат впоследствие да получат подготовка в тази област. И, разбира се, само тези, които идват тук, получават такава подготовка. Виждате ли колко е просто?

– Разбирам. Моля ви, излезте оттук! Всички. Оставете ме да помисля един час на спокойствие.

Келвин чувствуваше, че не може да издържи трети път това изпитание. Само като си помислеше за него, ѝ се повдигаше. Не, не можеше да се изправи още веднъж пред тази безкрайна редица от еднакви работи, повтарящи едно и също.

Затова този път Богърт задаваше въпросите, а тя седеше встрани с притворени очи и слушаше разсеяно.

Влезе номер четиринадесети – останаха още четиридесет и девет.

Богърт вдигна поглед от списъка и попита:

– Кой номер си поред?

– Четиринайсти, сър – и роботът показа бележката с номера.

– Седни. Днес за първи път влизаш тук, нали?

– Да, сър.

– Така, скоро след като свършим работата си в тази стая, още един човек ще бъде изложен на опасност. Когато излезеш оттук, ще те завеждат в кабината, където ще чакаш спокойно, докато стане нужда от теб. Разбираш ли?

– Да, сър.

– Естествено, ако човек е изложен на опасност, ти ще се опиташ да го спасиш.

– Естествено, сър.

– За съжаление между теб и този човек ще минават гама-лъчи.

Мълчание.

– Знаеш ли какво е това гама-лъчи? – попита рязко Богърт.

– Може би някакво излъчване на енергия, сър?

Следващият въпрос беше зададен с приятелски тон, сякаш между другото:

– Работил ли си някога с гама-лъчи?

– Не, сър – отвърна уверено роботът.

– Хмм... Така, гама-лъчите ще те убият мигновено. Ще разрушат мозъка ти. Трябва да знаеш това и да не го забравяш. Естествено, ти не искаш да бъдеш унищожен.

– Естествено, сър. – Роботът като че беше изненадан. Той попита бавно: – Но, сър, щом гама-лъчите ще минават между мен и господаря, който е изложен на опасност, как мога да го опаса? Аз само ще загина безсмислено.

– Да, има такова нещо. – Богърт доби загрижен вид. – Мога да те посъветвам само едно: ако забележиш гама-лъчи между себе си и човека, по-добре е да си останеш на мястото.

Роботът явно изпита облекчение.

– Благодаря ви, сър. Тогава не би имало никакъв смисъл...

– Разбира се. Но ако няма никакво опасно излъчване, то е вече друга работа.

– Естествено, сър. Не може да има съмнение.

– Сега можеш да си вървиш. Човекът пред вратата ще те заведе до кабината ти. Чакай там.

Когато роботът излезе, Богърт се обърна към Сюзън Келвин:

– Как ти се струва, Сюзън?

– Много добре – отвърна вяло тя.

– Мислиш ли, че бихме могли да открием Нестор 10, като му задаваме бързо въпроси по етерофизика?

– Възможно е, но не е сигурно. – Тя беше отпуснала ръце на скута си. – Не забравяй, че той води битка с нас. И стои нащрек. Единственият начин да го хванем е, като го надхитрим. А той може да мисли – в границите на своите възможности – много по-бързо от човека.

– Все пак представи си, че започна да задавам на роботите по няколко въпроса за гама-лъчите – дори само за разнообразие. Да кажем, дължините на вълната.

– В никакъв случай! – Очите ѝ се оживиха. – Той лесно може да се престори, че не разбира нищо, и ще бъде предупреден за опита, който предстои и който е единственият ни истински шанс. Моля те, Питър,

придържай се към набелязаните от мен въпроси и не импровизирай. Рисковано е дори да ги питаш дали са работили с гама-лъчи. И гледай да говориш с още по-голямо безразличие.

Богърт сви рамене и натисна бутона на зумера, за да влезе номер петнайсти.

Голямата радиационна камера беше отново в пълна готовност. Роботите чакаха търпеливо в дървените си кабинни, които гледаха към центъра.

Генерал-майор Калнър изтри бавно челото си с голяма носна кърпа, докато доктор Келвин съгласуваше с Блек последните подробности.

– Сигурен ли сте – попита тя, – че нито един робот не е имал възможност да разговаря с другите след последния разпит?

– Абсолютно сигурен – потвърди Блек. – Никой не е разменил нито дума.

– И всеки е поставен в определената за него кабина?

– Ето плана.

Робопсихоложката погледна замислено чертежа:

– Хмм...

Генералът надникна през рамото ѝ:

– По какъв принцип сте ги разположили, доктор Келвин?

– Поисках роботите, които са проявили и най-малки отклонения при предишните експерименти, да бъдат настанени в единия край. Самата аз ще седя този път в центъра и ще ги наблюдавам много внимателно.

– Нима ще седите там? – възкликна Богърт.

– Защо не? – отвърна студено тя. – Това, което очаквам да видя, може да продължи само миг. Не мога да рискувам повече, трябва лично да наблюдавам от централното място. Питър, ти се качи на балкона и наблюдавай роботите от другата страна на кръга. Генерал Калнър, аз наредах всеки робот да бъде заснет на филм за всеки случай – ако иначе не забележим нищо. Опре ли работата до филма, роботите няма да мърдат от местата си, докато той не бъде проявен и проучен. Нито един не бива да излиза или да се движи из помещението. Ясно ли е?

– Напълно.

– Тогава да започваме – за последен път.

На стола седеше Сюзън Келвин – мълчалива, с неспокоен поглед. Тежестта се откъсна от мястото си и полетя надолу, но в последния миг

отлетя встрани под въздействието на внезапния, пресметнат точно силов лъч.

Един-единствен робот скочи и пристъпи две крачки напред.

После се спря.

Но доктор Келвин също бе скочила от стола и показалецът ѝ сочеше властно робота.

– Нестор 10, ела тук! – извика тя. – Ела тук! Ела тук!

Бавно, неохотно роботът направи още една крачка. Без да сваля поглед от него, Сюзън Келвин извика с все сила:

– Ей, някой да изкара навън всички останали работи! Изкарайте ги по-бързо!

Тя чу шум, тропот от тежки нозе по пода. Но не се обърна. Нестор 10 – ако това беше той – направи още една крачка, а след това, подчинявайки се на властния жест, още две. Беше само на три-четири крачки от нея, когато се разнесе хрипливият му глас:

– Казаха ми да се махам...

Още една крачка:

– Не мога да не се подчинявам. Досега не успяха да ме намерят... Той си мисли, че аз съм нищожество... Каза ми... Но не е прав... Аз съм силен и умен...

Думите му излизаха отривисто. Направи още една крачка.

– Аз знам много... Той си мисли... Хванаха ме... Какъв позор... Но не, аз съм умен... И един обикновен човек, слаб... бавномислещ...

Още една крачка – и металната ръка се стовари неочаквано върху рамото ѝ и започна да я натиска към пода. Гърлото ѝ се сви и тя чу собствения си писък.

Като през мъгла до съзнанието ѝ достигнаха следващите думи на Нестор 10:

– Никой не бива да ме намери. Нито един господар...

Студеният метал я притискаше и тя се огъваше под тежестта му.

После се разнесе странен металически звук и Сюзън Келвин се строполи на пода, без да почувствува удара. Върху тялото ѝ лежеше тежко отпусната лъскава ръка. Ръката не трепваше. Не трепваше и самият Нестор 10, който лежеше проснат до Сюзън.

Джералд Блек попита задъхан.

– Ранена ли сте, доктор Келвин?

Тя отговори отрицателно с глава. Отстраниха от нея ръката на робота и ѝ помогнаха внимателно да стане.

– Какво се случи?

– Включих за пет секунди гама-лъчите – отговори Блек. – Ние не разбрахме какво стана. Едва в последния миг си дадохме сметка, че той ви напада и тогава нямаше вече друг изход освен гама-лъчите. Загина мигновено. Но за вас това не е опасно. Не се безпокойте.

– Не се безпокоя. – Тя затвори очи и за секунда се облегна на рамото му. – Не мисля, че това беше нападение в пълния смисъл на думата. Той само се мъчеше да ме нападне. Но остатъкът от Първия закон все още го възпираше.

Две седмици след първата среща на Съюзън Келвин и Питър Богърт с генерал-майор Калнър се състоя и последната. Работата в Хипербазата беше възобновена. Товарният кораб с шейсет и двата нормални НС-2 продължи прекъснатия си път, като бе разпространена официална версия за двуседмичното му закъснение. Правителственият космолет се готвеше да върне двамата робоспециалисти на Земята.

Калнър отново блестеше в парадната си униформа. Белите му ръкавици просто светеха, когато се ръкуваше.

– Останалите модифицирани Нестори, разбира се, трябва да бъдат унищожени – каза Келвин.

– Ще бъдат. Ще се опитаме да ги заменим с обикновени или в краен случай ще минем и без тях.

– Така ви искам.

– Но кажете ми... Вие нищо не обяснихте. Как успяхте този път?

Тя се усмихна със стиснати устни:

– О, това ли... Аз щях да ви кажа предварително, ако бях поне малко по-сигурна, че ще успея. Нестор 10 имаше комплекс за превъзходство, който се засилваше все повече и повече. Блазнеше се от мисълта, че той и другите роботи знаят много повече от хората. За него това беше най-важната мисъл. И ние знаехме това. Ето защо предупредихме предварително всеки робот, че гама-лъчите, които ще бъдат пуснати между тях и мен, са смъртоносни. И естествено, всички останаха на местата си. Следвайки логиката на Нестор 10 при предишните опити, роботите са решили, че няма смисъл да се опитват да спасят човека, щом ще загинат, преди да са успели да сторят това.

– Дотук всичко е ясно, доктор Келвин, но защо самият Нестор 10 се отдели от мястото си?

– Ние с вашия господин Блек подготвихме малък трик. Пространството между мен и роботите беше облъчено не с гама-лъчи, а с

инфрачервени. Най-обикновено топлинно излъчване, и то напълно безвредно. Нестор 10 е разбрал това и е тръгнал напред, очаквайки, че и другите ще направят същото под действието на Първия закон. И едва след част от секундата се е сетил, че обикновените НС-2 могат само да установят наличието на излъчване, но не и да определят характера му. Че той единствен между тях може да определя дължината на вълните благодарение на обучението, което е преминал в базата под ръководството на хората. Тази мисъл не му е дошла веднага, тъй като е била доста унизителна за него. Обикновените работи смятаха, че пространството, което ги отделяше от мен, е смъртоносно за тях, защото ние така им бяхме казали, и единствен Нестор 10 е разбрал, че лъжем. И само за миг е забравил, или просто не му е изнасяло да си спомни, че другите работи могат да знаят по-малко от хората. Така той бе погубен именно от комплекса си за превъзходство. Довиждане, генерале.

РИСК

Хипербазата доживя този ден. На балкона в голямата стъклена зала седяха по старшинство, в строго протоколен ред група официални длъжностни лица, учени, техници и други, които биха могли да бъдат поставени под общото определение „персонал“. С надежда, с безпокойство, със затаен дъх, с нетърпение или с известен страх – в зависимост от темперамента на всеки – те чакаха да видят връхната точка на своите усилия.

Хлътналата вътрешност на астероида, известен под името Хипербаза, се бе превърнала този ден в център на сфера с железни мерки за сигурност, простираща се на десет хиляди мили. Кораб не можеше да прехвъркне в тази сфера. Никакво съобщение не можеше да излезе без предварителна проверка.

На стотина мили от Хипербазата се движеше в орбитата си, в която бе влязъл преди година, малък астероид. Тази орбита представляваше такава идеална окръжност, каквато трудно можем да си представим. Това астероидче носеше номер Х-937, но никой от Хипербазата не го наричаше другоаче освен То или Него. („Беше ли на Него днес?“, „Генералът е на Него и нещо несее“, докато в края на краищата нищо негово-рещото местоимение се издигна дотам, че започнаха да го пишат с главна буква.)

На Него сега, когато приближаваше времето за старта, стоеше само „Парсек“, първият по рода си кораб в историята на човечеството. Стоеше без жива душа в него, готов да отлети към неизвестността.

Като един от най-способните млади специалисти по етерифизика Джералд Блек седеше на първия ред. Той изпука кокалчетата на едрите си ръце, после обърса запотените си длани в омърсената бяла престилка и каза кисело:

– Защо не се обърнете към генерала или към нейна милост?

Нигел Ронсън, от „Интерпланътери прес“, хвърли поглед към лъскавия генерал-майор Калнър и безцветната жена до него, която почти не се виждаше от блясъка на неговата парадна униформа.

– Нямам нищо против – каза Ронсън, – само че на мен ми трябват новини.

Ронсън беше нисичък и закръгленичък. Той поддържаше старателно прическата си – четина, стърчаща малко над темето, и вечно ходеше

с разкопчана риза и с панталони до глезените – точно копие на журналиста карикатура, който така често показва телевизията. Независимо от това той беше способен журналист.

Блек беше едър, черната му коса растеше толкова ниско отпред, че почти не оставаше чело, но умът му беше толкова остър, колкото тъпи бяха яките му пръсти.

– Всичките новини са при тях – каза той.

– Как не! – възрази Ронсън. – Под тия златни доспехи на генерала няма нищо. Съблечеш ли го, ще откриеш само една поточна лента, която пуска заповеди надолу и прехвърля отговорността нагоре.

Блек беше готов да се усмихне, но се въздържа:

– А какво ще кажете за мадам доктор?

– Доктор Сюзън Келвин от корпорацията „Ю. С. Роботс енд Мъкеникъл Мен“ – издекламира репортерът. – Дамата, която има хиперпространство вместо сърце и течен хелий в очите си. Тя би могла да мине през Слънцето и да излезе от другата му страна, обвита в замръзвал пламък.

Този път Блек едва сдържа усмивката си.

– А директорът Шлос?

– Той е прекалено много информиран – отговори мигом Ронсън. – Но какво по-напред? От една страна, трябва да се мъчи да събуди поне мъничко интелигентност у събеседника си, от друга – да намали блясъка на собствения си ум от страх да не би този блясък да ослепи завинаги споменатия събеседник. И това му отнема толкова време, че накрая не казва нищо.

Сега Блек се ухили до ушите.

– Но кажете ми защо се спряхте тъкмо на мен?

– Спокойно, докторе. Погледнах ви и си помислих, че сте прекалено грозен, за да бъдете глупав, и прекалено хитър, за да пропуснете една възможност да се поразчуе името ви.

– Някой ден ми напомнете да ви разбия мутрата. А сега кажете какво ви интересува!

Журналистът посочи към плочата и попита:

– Това нещо ще проработи ли?

Блек също погледна надолу и усети да го полазват леки студени тръпки – като при тънък нощен ветреца на Марс. „Плочата“ беше един огромен телевизионен екран, разделен на две. На едната половина се виждаше цялото астероидче. На сивата му сипаничава повърхност стоеше „Парсек“, проблясвайки леко на слабите слънчеви лъчи. Другата

половина показваше само командната кабина на „Парсек“. Кабината беше безлюдна. На пилотското място седеше нещо, което донейде напояваше човек, но едва ли някой би се излъгал дори за секунда – беше ясно, че това е позитронен робот.

– Физически, господине, ще проработи – каза Блек. – Този робот ще излети и ще се върне. Велики космосе! Каква работа падна, докато постигнем това! Аз съм свидетел на всички тези усилия. Пристигнах тук само две седмици след като представих дипломната си работа по етерофизика, и оттогава съм все тук – ако не смятаме отпуските. Бях тук, когато изпратихме първото желязо в орбита около Юпитер и го върнахме през хиперпространството – и получихме железни стърготини. Бях тук, когато изпратихме там бели мишки, които се върнаха във вид на кайма. После работихме шест месеца, докато установим равномерно хиперполе. Наложих се да правим изчисления до десетохилядни от секундата. След това вече белите мишки започнаха да се връщат цели-целенички. Помня, че цяла седмица празнувахме, когато една от тях се върна жива и умря чак след десет минути. Сега те изобщо остават живи, стига да ги гледаме добре.

– Bravo! – възкликна Ронсън.

Блек го погледна косо.

– Казах, физически ще проработи. Но тези бели мишки, които се връщат...

– Да?

– Няма мозък. Дори тези малки бели мишки остават без мозък. Не ядат. Трябва да ги храним насила. Не се чифтосват. Не припкат. Само седят, седят и седят. Това е. Накрая решихме да изпратим шимпанзе. Непоносима гледка – още повече че толкова прилича на човек. Върна се купчина месо, която само можеше да лази, и то едва-едва. Понякога мърдаше очи и се мъчеше да рие. И скимтеше, скимтеше. Един ден някой го застреля и ние му бяхме благодарни за това. Та искам да ви кажа, приятелю, че всяко живо същество, което мине през хиперпространството, губи разсъдъка си.

– Това може ли да се публикува?

– След сегашния експеримент вероятно да. Те очакват големи резултати от него – отвърна Блек и присви уста.

– А вие не очаквате ли?

– С робот в командната кабина? Не.

Почти машинално мислите на Блек се върнаха няколко години назад, когато той за малко не стана причина – макар и неволно – да се

изгуби един робот. Помисли си за Несторите от Хипербазата с техните безупречни програмирани знания и с техните недостатъци. Но какъв смисъл има да говори за роботите? Той по природа не беше мисионер.

Ронсън, който бръщолевеше нещо, докато Джек мълчеше, пхна нова дъвка в устата си и изтърси неочаквано:

– Остава да ми кажете, че сте противник на роботите. Доколкото съм чувал, учените са единствената прослойка, която не е настроена против роботите.

Блек не издържа:

– Това е истина и точно там е бедата! На техниката работи й дай само. За всяка работа трябва да има и робот, иначе инженерът се чувствава минат. Трябва ти запъвачка за вратата – купи си робот с дебел крак. – Той говореше с нисък напрегнат глас и стреляше думите право в ухото на Ронсън. – Това е сериозен проблем.

Ронсън успя да изтръгне ръката си от неговата и извика:

– Хей, аз да не съм робот? Не си го изкарвайте на мен. Аз съм човек. Хомо сапиенс. Счупихте ми ръката. И това ако не е доказателство!

Но Блек отпусна ли се веднъж, трудно беше човек да го спре – още по-малко с шеги.

– Знаете ли колко време прахосахме за тази история? Направиха ни идеален робот, на който трябва да бъде дадена една-единствена заповед. Аз я чух вече. И я запомних. Кратка и сладка: „Хвани здраво лоста. Дърпай силно към себе си. Силно! Дръж така, докато от контролната станция не те уведомят, че си прекосил два пъти хиперпространството.“ Така, когато се даде старт, роботът ще хване лоста и ще го потегли силно към себе си. Ръцете на робота са нагreti до температурата на кръвта. След като лостът стигне до необходимото положение, топлинното разширение дава контакт и се получава хиперполе. Ако нещо се случи с мозъка на робота при първото преминаване през хиперпространството, това е без значение. Той трябва само да държи лоста в съответното положение и корабът ще се върне, оставяйки зад себе си хиперпространството. Всичко е изпитано докрай. После ще проучим реакциите на робота и ще видим дали нещо не е в ред – ако изобщо е възможно да не е в ред.

Ронсън го гледаше сериозен.

– Разбрах всичко.

– А, така ли? – каза злъчно Блек. – А какво щяхте да разберете от един роботски мозък? Той е от позитрони, а нашият – от клетки. Той е от метал, а нашият – от протеин. По нищо не си приличат. Не могат да

се сравняват дори. Въпреки това аз съм убеден, че това, което учените разберат – или сметнат, че са разбрали, – след като изследват този робот, ще им даде възможност да изпратят човек в хиперпространството. Горкият човек! Вижте, не става въпрос за смърт. А да се върнеш без разсъдък. Ако бяхте видели шимпанзето, щяхте да ме разберете много добре. Смъртта е лесна. Но другото...

– Говорили ли сте с някой друг по този въпрос? – попита журналистът.

– Да. И ми казват това, което казвате и вие – че съм настроен против роботите, с което въпросът се изчерпва. Погледнете Сюзън Келвин там! Дошла е чак от Земята, за да наблюдава този експеримент. Ако в командната кабина седеше човек, не би се помръднала. Но какво да говорим повече!

– Не спирайте – възрази Ронсън. – Има още неща.

– Какви?

– Разни. Вие обяснихте за робота, но защо са тези необичайни мерки за сигурност?

– А?

– Говорете, говорете. Изведнъж се оказва, че не мога да предам материалите си. Че никакъв кораб не може да припари тук. Какво става? Това друг вид експеримент ли е? Хората знаят за хиперпространството, знаят и какъв опит подготвяте, тъй че какво е толкова тайно?

Гневът на Блек още не беше отминал – яд го беше на роботите, яд го беше на Сюзън Келвин, яд го беше заради онзи робот, който едва не се изгуби някога. Имаше и достатъчно запас за това досадно репортерче с неговите досадни въпросчета.

„Да видим как ще го глътне“ – каза си той.

– Искате ли да знаете истината?

– Безусловно.

– Добре. Ние никога не сме създавали хиперполе дори за предмет, милион пъти по-малък от този кораб, нито сме изпращали тяло дори на милион пъти по-късо разстояние. Това означава, че хиперполето, което след малко ще бъде създадено, ще бъде милион по милион пъти по-силно от всичко, направено досега в тази насока. Никак не сме сигурни какво може да се случи.

– Канво искате да кажете?

– На теория корабът трябва да стигне безупречно близо до Сириус и също така безупречно да бъде върнат обратно, но какъв обем пространство около „Парсек“ ще бъде повлечено от него? Трудно е да се

каже. Ние не сме достатъчно запознати с хиперпространството. Астероидът, на който стои корабът, може да хвъркне заедно с него и ако в изчисленията ни има дори съвсем малка неточност, той може никога да не се върне. Възможно е да се върне и да спре, да речем, на двайсет милиарда мили оттук. А не е изключено освен астероида да бъде отгмъкнато и много повече пространство.

– Колко повече?

– Не можем да кажем. Това е несигурен елемент в изчисленията. И точно по тази причина насам не бива да се приближават кораби. По същата причина гледаме да не се говори много, преди да е осъществен експериментът.

Ронсън преглътна звучно.

– А каква е вероятността да се върне в Хипербазата?

– Малка – отвърна Блек. – И все пак такава вероятност има, иначе директорът Шлос нямаше да бъде тук. Математически има някаква вероятност.

Журналистът погледна часовника:

– Кога ще започнем всичко това?

– След около пет минути. Да не би да нервничите?

– Не – каза Ронсън, седна и престана да задава въпроси.

Блек се наведе през перилото. Течеха последните минути.

Роботът се раздвижи!

Човешката маса се люшна напред и светлината намаля, та да се очертае и вижда по-добре екранът. Това беше само началното движение на робота. Ръцете му се протегнаха към двигателния лост.

Блек очакваше последната секунда, когато роботът ще притегли лоста към себе си. Минаха му едновременно няколко мисли.

Първо ще има мигновен блясък, който ще означава преминаването през хиперпространството. Полетът ще трае изключително кратко време и корабът няма да се върне точно на изходната си позиция.

После, когато корабът се върне, може да се окаже, че уредите за изравняване на хиперполето са работили недостатъчно прецизно. Роботът може да се върне във вид на купчина старо желязо. Корабът може да се върне в същия вид.

Или изчисленията може да се окажат малко неточни и корабът изобщо да не се върне. Или, което е още по-лошо, Хипербазата може да отлети заедно с кораба и никога да не се върне.

Или... да, разбира се, има и вероятност опитът да излезе сполучлив. Мигновен блясък и корабът отново е на мястото си. Роботът, с

непокътнат мозък, ще стане от седалката и ще сигнализира първото успешно пътешествие на човешко творение извън гравитационното поле на Слънцето.

Течеше последната минута.

Настъпи последната секунда и роботът хвана лоста и го потегли силно към себе си.

Нищо!

Никакъв блясък! Нищо!

„Парсек“ стоеше на мястото си.

Генерал-майор Калнър свали фуражката си и избърса запотеното си чело. С тази плешива глава той би изглеждал десет години по-стар, ако вече не изглеждаше така поради напрегнатото изражение на лицето. Беше изминал един час от провала на опита и още нищо не бе направено.

– Как можа да се случи това? Как можа да се случи? Просто недоумявам.

Четиридесетгодишният доктор Майер Шлос, който беше „старейшината“ в младата наука за хиперизлъчванията, каза обезнадежден:

– В теорията не може да има грешка. Готов съм да заложа живота си за това. В кораба е станала някаква техническа повреда. Само това е, нищо друго. – Той повтори последното десет пъти.

– Аз смятах, че всичко е проверено и изпробвано предварително. – И това се казваше не за първи път.

– Изпробвано е, сър, изпробвано е. И въпреки всичко... – Това също не е за първи път.

Двамата седяха в кабинета на Калнър, който не отговаряше на никакви външни повиквания, и не смееха да погледнат третия човек, който беше при тях.

Тънките устни и бледото лице на Сюзън Келвин не изразяваха нищо.

– Можете да се утешавате с това, което вече ви казах – обади се тя със студен глас. – По начало беше съмнително дали ще излезе нещо.

– Сега не е време да подновяваме стария спор – изпъшка Шлос.

– Аз изобщо не споря. „Ю. С. Роботс“ е готова да достави работи по спецификация на всеки законен купувач. Ние изпълнихме това, което се искаше от нас. Но ви предупредихме, че каквото и да се случи с позитронния мозък, от това едва ли ще могат да се правят изводи за въздействието върху човешкия мозък. Така че няма никакъв спор.

– Велики космосе! – каза генерал Калнър с тон, който обезсилваше това възклицание. – Нека не обсъждаме повече този въпрос!

– Но какво друго можем да направим? – измънка Шлос, връщайки се въпреки всичко към въпроса. – Докато не знаем определено какво става с мозъка при преминаването през хиперпространството, не можем да отидем напред. Мозъкът на робота поне е в състояние да прави математически анализи. Това все пак е някакво начало, първа крачка. Докато не опитаме... – Той я погледна като обезумял. – Но за вашия робот не става въпрос, доктор Келвин. Ние не се тревожим за него или за позитронния му мозък. По дяволите... – Гласът му се превърна почти в крясък.

Сюзън Келвин го пресече със спокоен равен глас:

– Без истерии, моля. В живота си съм била свидетелка на много кризисни положения и мога да ви кажа, че те не се разрешават с истерия. Искам да ми отговорите на няколко въпроса.

Дебелите устни на Шлос затрепераха, а дълбоко разположените му очи сякаш се дръпнаха още по-навътре, оставяйки сенки наоколо си. Той попита хрипливо:

– Вие разбирате ли нещо от етеротехника?

– Този въпрос е неуместен. аз съм Главният робопсихолог на корпорацията „Юнайтед Стейтс Роботс енд Мъкеникъл Мен“. В командната кабина на „Парсек“ седи не друго, а позитронен робот. Както всички такива роботи, той е даден под наем, а не продаден. Така че аз имам пълното право да искам сведения във връзка с всеки експеримент, в който участва такъв робот.

– Говорете с нея, Шлос – излая генерал Калнър. – Тя е... разбран човек.

Доктор Келвин погледна генерала, който беше в Хипербазата, когато стана историята с изгубения робот, едва ли той би направил грешката да подцени възможностите ѝ. (Тогава Шлос беше в отпуска по болест, а личният опит е нещо много по-сигурно от чутото от втора и трета уста.)

– Благодаря ви, генерале – каза тя.

Шлос поглеждаше безпомощно ту единия, ту другия. Най-последно попита:

– Какво искате да знаете?

– Първият ми въпрос е: щом роботът не ви тревожи, тогава какво ви тревожи?

– Нима това не е очевидно? Корабът не се помръдна от мястото си. Не видяхте ли? Да не би да сте спяпа?

– Виждам много добре. Но не виждам защо трябва да изпадате в паника заради някаква техническа повреда. Никога ли не ви са се случвали повреди?

– Разходите, разходите – обади се генералът. – Корабът струва адски скъпо. Световният конгрес... бюджети, работи...

– Но корабът е непокътнат. Една проверка и евентуално поправка едва ли ще представляват някаква трудност – каза Келвин.

Шлос се беше овладял. Имаше изражение на човек, който е хванал душата си с две ръце, разтърсил я е здраво и я е изправил на крака. В гласа му дори имаше зачатък на търпение.

– Доктор Келвин, като казвам техническа повреда, имам предвид, да речем, развалено реле поради попаднала в него прашинка, прекъсната връзка от някое парченце грес, неработещ транзистор поради временно топлинно разширение. И още десетки такива неща. Дори стотици. Но повредата може всеки миг да се оправи от само себе си.

– Което означава, че всеки миг „Парсек“ може да се стрелне през хиперпространството и да се върне.

– Именно. Разбирате ли сега?

– Не напълно. Та нали точно това е вашата цел?

Шлос направи такова движение, сякаш се готвеше да хване двойна шепа коса и да я отскубне.

– Нищо не разбирате от етеротехника – каза той.

– Но защо това трябва да връзва езика ви, докторе?

– Корабът – подзе отчаяно Шлос – трябваше да направи скок от определена точка в пространството, релативна от центъра на привличане на галактиката, до друга точка. Връщането трябваше да стане на изходната точка с необходимата корекция поради движението на Слънчевата система. От момента, в който „Парсек“ трябваше да излети, измина един час и през това време Слънчевата система вече е променила положението си. Първоначалните параметри, с които е съобразено хиперполето, вече не вършат работа. Обикновените закони за движението не важат за хиперпространството, тъй че ще ни е нужна цяла седмица, за да направим необходимите изчисления и да определим новите параметри.

– Искате да кажете, че ако сега корабът излети, никой не може да знае къде ще спре при връщането си? Може би на хиляди мили оттук.

– Никой не може да знае – усмихна се кухо Шлос. – Да, и така може да се каже. Възможно е „Парсек“ да спре в мъглявината Андромеда или в центъра на Слънцето. Във всеки случай най-вероятно е да не го видим повече.

Сюзън Келвин кимна.

– Следователно, ако корабът изчезне, което може да стане всеки момент, няколко милиарда долара на данъкоплатците ще отидат на вятъра. Поради некадърност, ще казват хората.

Да бяха го боднали с игла отзад, генерал-майор Калнър не би трепнал така силно.

Сюзън Келвин продължи:

– В такъв случай необходимо е по някакъв начин да бъде изваден от строя хиперенергийният механизъм, и то колкото е възможно по-скоро. Нещо трябва да се измъкне, прекъсне или изключи – тя говореше почти на себе си.

– То не е толкова просто – каза Шлос. – Не мога да ви го обясня много добре, понеже не разбирате от етерофизика, но това е все едно да се опитате да прекъснете обикновена електрическа верига, като срежете с градинарски ножици проводник с високо напрежение. Може да се окаже катастрофално.

– Мислите ли, че един опит да се изключи този механизъм би запратил кораба в хиперпространството?

– Резултатът от всеки необмислен опит вероятно ще бъде именно такъв. Скоростта на светлината не е граница за хиперенергията. Много е възможно скоростта на хиперенергията изобщо да няма граници. Всичко това прави нещата изключително трудни. Единственото разумно разрешение е да разберем характера на повредата и да намерим безопасен начин да изключим полето.

– И как предлагате да стане това, доктор Шлос?

– Струва ми се, че най-доброто средство е да изпратим някой от нашите Нестори...

– По никой начин! Не говорете глупости! – прекъсна го Сюзън Келвин.

Шлос отвърна с леден глас:

– Несторите са запознати с проблемите на етерофизиката. Те са идеални за...

– Дума да не става! Нямаме право без мое разрешение да използвате някои от нашите позитронни работи за такава цел. А разрешение нямаме и няма да получим.

– Каква е алтернативата?

– Да изпратим някой от нашите инженери.

– Изключено. Опасността е прекалено голяма. Ако изгубим един кораб плюс един човек...

– И въпреки това не разрешавам да изпратите Нестор или какъвто и да е друг робот.

– Аз... трябва да вляза във връзка със Земята – обади се генералът.

– Този въпрос трябва да бъде отнесен по-нагоре.

Сюзън Келвин отвърна рязко:

– На ваше място не бих бързала да правя това, генерале. То би означавало да се оставите на благоволенieto на правителството, без да сте предложили свой план за действие. Няма да погледнат добре на това, убедена съм.

– Но какво друго ни остава? – Генералът пак избърса челото си.

– Да изпратим човек. Друг изход няма.

Шлос беше пребледнял или по-скоро посивял.

– Лесно е да се каже. Но кого да пратим?

– И аз това си мисля – каза Сюзън Келвин. – Нямаше ли тук един млад човек – на име Блек, струва ми се, – с когото се запознах при предишното ми посещение в Хипербазата?

– Доктор Джералд Блек, за него ли говорите?

– Така мисля. Той беше ерген тогава. Все още ли е ерген?

– Да, струва ми се.

– Тогава предлагам да го доведете тук, да речем, след петнайсет минути, а в това време да ми дадете възможност да хвърля поглед на служебната му характеристика.

Лека-полека тя беше станала господар на положението и нито Калнър, нито Шлос се мъчеха да оспорят авторитета ѝ.

При това нейно второ посещение в Хипербазата Блек беше видял Сюзън Келвин само от разстояние. И не направи опит да скъси това разстояние. Сега, когато тя го беше повикала при себе си, той я гледаше с отвращение и неприязън. Почти не забеляза доктор Шлос и генерал Калнър, които стояха до нея. Спомни си как предишния път се беше изправил по същия начин пред нея и тя го беше срязала заради един изгубен робот.

Студените сиви очи на доктор Келвин бяха приковани в неговите – кафяви, пламтящи.

– Доктор Блек – подзе тя, – мисля, че схващате положението.

– Да – каза Блек.

– Нещо трябва да се направи. Корабът струва страшно скъпо, не бива да го изгубим. А разчуе ли се, че има неблагоприятния, това може да

означава край на целия проект.

Блек кимна.

– И аз това си мисля.

– Надявам се да сте помислили и за друго: че някой трябва да се качи на „Парсек“, да разбере какво е станало и... въз... да го дезактивира.

Кратка пауза. После Блек попита рязко:

– Кой идиот ще се съгласи да отиде?

Калнър се намръщи и погледна Шлос, който хапеше устни и не знаеше накъде да погледне. Сюзън Келвин каза:

– Разбира се, има вероятност хиперполето да бъде задействувано случайно и корабът да отиде кой знае къде. От друга страна, той може да се върне и някъде в границите на Слънчевата система. В такъв случай няма да бъдат пощадени нито сили, нито средства, за да бъдат спасени човекът и корабът.

– Една поправка само – каза Блек. – Идиотът и корабът!

Сюзън Келвин отмина тази забележка и продължи:

– Поисках разрешение от генерал Калнър да възложим тази задача на вас. Ще трябва да отидете вие.

Блек отговори мигновено и съвсем определено:

– Мадам, аз не предлагам услугите си.

– В Хипербазата няма и десет души с необходимите познания, които биха могли да се справят успешно със задачата. От тези, които имат такива познания, аз се спрях на вас, тъй като до известна степен ви познавам. Вие ще пристъпите с разбиране към задачата и...

– Повтарям, не предлагам услугите си.

– Нямате избор. Нима не сте готов да изпълните едно свое задължение?

– Мое задължение ли? Защо това да е мое задължение?

– Защото сте най-добре подготвен за тази цел.

– А знаете ли какъв е рискът?

– Зная, струва ми се.

– Аз пък ви казвам, че не знаете. Вие не сте видели онова шимпанзе. Вижте, когато казах „идиотът и корабът“, това не беше някаква спонтанна реакция. Аз имам предвид факти. Ако се наложи, аз съм готов да рискувам живота си. Може би не с удоволствие, но съм готов. Обаче не съм готов да рискувам да остана за цял живот идиот, някакво безмозъчно животно. Това е.

Сюзън Келвин погледна замислено запотеното гневно лице на младия физик.

– Пратете някой от вашите роботи, един от тия там НС-2 – извика Блек.

В погледа на Сюзън Келвин проблесна студен пламък. Тя каза, наблягайки на всяка дума:

– Доктор Шлос вече предложи това. Но нашата фирма не продава роботите НС-2, а само ги дава под наем. Всеки от тях струва милиони долари. Като представител на компанията аз решавам, че са прекалено скъпи, за да си позволим лукса да изгубим един от тях.

Блек вдигна ръце към гърдите си. Стиснати в юмруци, те трепереха, сякаш той се мъчеше да ги възпре насила.

– И вие мм казвате... вие казвате да отида аз вместо работа, защото е по-леано да бъда жертвуван аз!

– Така излиза.

– Доктор Келвин – каза Блек, – първо бих ви пратил в ада.

– Доктор Блек, тези думи може да се окажат верни в буквалния им смисъл. На вас ви се заповядва да изпълните тази задача – ето, генерал Калнър ще потвърди това. Доколкото ми е известно, тук са в сила полувоенни закони и ако откажете да изпълните задачата, има опасност да бъдете изправен пред военен съд. И положително ще ви наложат затвор на Меркурий, а това е, кажи-речи, ад. Тъй че думите ви ще се окажат за съжаление верни, ако трябва да ви дойда на свиждане, но това едва ли ще стане. От друга страна, ако се съгласите да влезете в „Парсек“ и да изпълните задачата, това води до голямо издигане в службата ви.

Блек я гледаше с широко отворени, налети с кръв очи. Сюзън Келвин продължи:

– Генерял Калнър, дайте на човека пет минути да си помисли и пригответе кораб.

Двама души от охраната съпроводиха Блек до стаята му.

Стана му студено. Устните му трепереха въпреки волята му. Струваше му се, че от някакво далечно, сигурно място наблюдава самия себе си – как се качва на кораба и се готви да отлети към Него и към „Парсек“.

Почти не му се вярваше, че е направил това. Беше навел глава и казал: „Ще отида“.

Но защо?

Никога не беше смятал себе си за герой. Тогава защо? Разбира се, оказва влияние отчасти заплахата със затвор на Меркурий. Отчасти

имаше значение и това, че никак не му се искаше да излезе страхливец в очите на тези, които го познаваха, тоест изигра роля онзи по-дълбок страх, който стои зад всички храбри дела на тоя свят.

Но най-важното беше нещо друго.

По пътя към кораба го спря за миг Ронсън. Блек погледна зачервеното му лице и попита:

– Какво искате?

– Вижте – забъбра Ронсън, – когато се върнете, искам едно специално интервю. За плащането няма да говорим – колкото поискате...

Блек го блъсна встрани така, че онзи падна, и продължи пътя си.

Екипажът на кораба се състоеше от двама души. Те не размениха дума с него. Избягваха дори да го погледнат. Блек не обърна внимание на това. Те бяха толкова уплашени, че плюнката им беше пресъхнала. Корабът приближаваше „Парсек“ като котенце, което за първи път среща на пътя си пес. Той би могъл да мине и без тях.

Само едно лице не излезе от съзнанието му. Напрегнатото изражение на генерал Калнър и пластмасовата решителност, изписана върху лицето на Шлос, му се мярнаха само за миг и изчезнаха. Той виждаше само спокойното лице на Сюзън Келвин. Каменното ѝ изражение, когато той се качваше на кораба.

Блек се вираше в мрака, в който се бе изгубила Хипербазата...

Сюзън Келвин! Доктор Сюзън Келвин! Робопсихологът Сюзън Келвин. Роботът, който се движеше като жена.

Какви бяха нейните три закона? Първи закон: Защищавай работата с всички сили, с цялото си сърце и душа. Втори закон: Пази докрай интересите на „Ю. С. Роботс енд Мъкеникъл Мен“, стига това да не е в противоречие с Първия закон. Трети закон: Понякога можеш да обърнеш внимание и на човека, стига това да не е в противоречие с Първия и Втория закон.

Била ли е тя някога млада, питаше се той, готов да излезе от кожата си. Испитала ли е някога истинско вълнение?

Космосе! Как само му се искаше да направи нещо – нещо, което да смъкне тази замръзнала безизразна маска от лицето ѝ.

И ще го направи!

В името на звездите, ще го направи! Нека само излезе здрав и читав от тази история, ще смачка и нея, и корпорацията ѝ, и цялата им роботска пасмина. Именно тази мисъл беше основният му двигател сега – не толкова страхът от затвора и стремежът към обществен престиж. И същата мисъл заличи почти напълно страха му. Почти.

Единият от пилотите каза, без да го погледне:

– Можете да скочите оттук. То е на половин миля под нас.

– Нима няма да кацате? – тросна се Блек.

– Забранено ни е. От сътресението при кацането може...

– Ами сътресението, когато аз тупна долу?

– Не зная, аз имам такава зашовец – каза пилотът.

Блек не отговори нищо, а облече скафандъра си и зачака да се отвори люкът. Откъм дясното му бедро към скафандъра му бе припоена кутия с инструменти.

Когато прекрачи към люка, слушалките в шлема му прогърмяха:

– Желаем ви успех, докторе.

За секунда той не съобрази, че това пожелание идваше от двамата души на кораба, които гледаха по-скоро да се измъкнат от това ужасно пространство и бяха решили да го успокоят поне с тези думи.

– Благодаря – отвърна някак сковано и с нежелание.

В следния миг той се озова в пространството и започна да се преобръща, тъй като се беше отблъснал от люка малко по-силно, отколкото бе необходимо.

Виждаше „Парсек“, който чакаше долу, и поглеждалки между краката си в съответния момент от преобръщането, виждаше и дългите струи, оставени от кораба, който вече се връщаше към Хипербазата.

Беше сам! Космосе мой, сам!

Дали някой някога се е чувствувал толкова сам?

Дали ще разбере, питаше се той, ако... нещо се случи с мен? Дали ще има време да го осъзная? Дали ще усетя как съзнанието ми се губи и светлината на разума и мисълта угасва?

Или ще стаяе така светкавично, като че го е прерязал енергиен лъч?

И в единия, и в другия случай...

Не го напускаше мисълта за шимпанзето – шимпанзето с невидещ поглед, което така трептеше от безумен ужас.

Астероидът беше на двайсет стъпки под него. Той плаваше в пространството с абсолютно равномерно движение. Ако не се смята човешката намеса, дори зрънце пясък не бе помръдвало на него в течение на време, което се мери с астрономически цифри.

И при тази пълна неподвижност някаква прашичка е затруднила работата на някой от деликатните механизми на „Парсек“ или някаква мръсотийка във финото масло е спряла движението на някаква част.

Нужно е може би съвсем слабо сътресение, едно съвсем леко потриване, предизвикано от съприкосновението на маса с маса, за да се

освободи и задвижи тази част и да се създаде така необходимото хиперполе.

Той сви крака и в същото време изгуби всякакво желание да кацне леко. Изобщо не му се искаше да се докосне до астероида. От отвращение по кожата му полазиха тръпки.

Наближаваше.

Още малко... още малко...

Нищо!

Само непрекъснатият досег с астероида и необикновените мигове на бавно покачващо се налягане – резултат от падането на маса от 250 паунда (самият той плюс скафандъра), движеща се напълно по инерция, но почти безтегловна.

Блек отвори бавно очи и те поеха светлината на звездите. Слънцето приличаше на лъскаво топче за игра, чийто блясък се смекчаваше от огледалния щит на шлема му. Звездите също светеха слабо, но разположението им му беше познато. Следователно той все още се намира в Слънчевата система. Виждаше се дори Хипербазата – малък, мъждукащ полумесец.

Неочакваният глас, който припраща в ушите му, го накара да се вцепени. Беше Шлос.

– Наблюдаваме ви, доктор Блек. Не сте сам!

Блек едва не се изсмя на тези празни думи, но каза с нисък, ясен глас:

– Изключете! Така само ще отвличате вниманието ми.

Пауза.

Гласът на Шлос, още по-мазен:

– Ако решите да докладвате от време на време за хода на работата, това би облекчило напрежението.

– Ще докладвам, като се върна. Не преди това – той произнесе тези думи с раздразнение и с раздразнение посегна към контролното табло на гърдите си и изключи приемателя. Да говорят сега на празното пространство. Той си има други планове. Ако се върне здрав и читав, последната дума ще има той.

Той се изправи много внимателно и стъпи върху Него. Олюляваше се малко, защото неволните движения и почти пълната липса на привличане водеха до нарушаване на равновесието, до залитане ту насам, ту натам. На Хипербазата имаше псевдогравитационно поле, което ги държеше.

Слънцето се скри зад една скала. Звездите се движеха забележимо –

периодът на въртене на астеронда беше един час.

От това място Блек виждаше „Парсек“ и се насочи към него бавно, предпазливо – едва ли не на пръсти. (Никакво сътресение, никакво сътресение – отекваха настойчиво в съзнанието му тези думи.)

Докато си даде сметка какво разстояние е изминал, той вече беше пред кораба. Намираше се пред редицата от ръкохватки, които водеха към външния люк.

Тук се спря.

Корабът изглеждаше съвсем нормално. Ако не се смятат стоманените топки – две редици стоманени топки, които го опасваха – едната на една трета, а другата на две трети от височината му. В момента те може би се напрягаха, за да станат източници на хиперполе.

Обзе го странното желание да поопипа и си поиграе с някоя от гях. Един от онези ирационални импулси, подобни на мисълта „Какво ще стане, ако скоча?“, която почти неизбежно ни минава през ума, когато погледнем надолу от много висока сграда.

Блек пое дълбоко дъх, разпери пръсти и полекичка, съвсем полекичка залепи длани върху кораба.

Нищо!

Хвана най-долната ръкохватка и се повдигна. Дося му се да е попитен в движенията при нулево притегляне. Трябва да упражниш достатъчно сила, за да преодолееш инерцията и тогава да спреш. Продължиш ли малко повече, ще се залепиш за стената на кораба

Той се закатери бавно, внимателно. Краката му се люшваха надясно, когато лявата ръка се пресягаше нагоре, и наляво, когато дясната се пресягаше.

Още десетина ръкохватки и пръстите му вече се намериха до бутона, с който се отваряше външният люк.

Той се поколеба. За първи път щеше да използва енергийната система на кораба. Представи си мислено схемите на инсталациите. Ако натисне бутона, ще потече енергия и ще отвори масивната метална плоча – външния люк.

Е?

Какво от това? Щом няма представа къде е повредата. Той въздъхна и натисна бутона.

Бавно, безшумно, гладко част от обшивката на кораба се отвори. Блек хвърли още един поглед на дружелюбните съзвездия и влезе в меко осветеното помещение. Външният люк се затвори след него.

Още един бутон. Трябваше да се отвори вътрешният люк. Отново

се спря и замисли. Въздушното налягане вътре в кораба ще спадне малко при отварянето на вътрешния люк, но само след секунда ще се възстанови чрез електролиза.

Е?

Вътрешната преграда беше чувствителна на натиск, но не чак толкова чувствителна.

Той въздъхна пак, този път по-леко (кожата на страха му вече хвашае мазоли), и докосна бутона. Вътрешният люк се отвори.

Той пристъпи в пилотската кабина на „Парсек“ и сърцето му затупа някак особено при вида на първото нещо, което видя – предното стъкло, обсипано със звезди. Загледа се в тях.

Нищо!

Виждаше се Касиопея. Съзвездията стояха по местата си, а той се намираще в „Парсек“. Започваше да си мисли, че най-страшното вече е минало. Вече е тук, в кораба, и все още в Слънчевата система. Умът му е на мястото си. Всичко това възвръщаше самочувствието и самоувереността му.

В „Парсек“ цареше едва ли не свръхестествен покой. В живота си Блек се беше качвал на много кораби и в тях винаги имаше някакви признаци на живот, та било това шум от стъпки или тананикаме на някое от момчетата в коридора. Тук дори ударите на сърцето му бяха до толкова приглушени, че то сякаш не съществуваше.

Роботът на пилотското място седеше гърбом към него. Той не показваше с нищо, че е усетил влизането му. Блек се захили зверски и произнесе рязко:

– Отпусни лоста! Стани!

Гласът му отекна като гръм в тясното помещение. Той твърде късно се уплаши от въздушните трептения, които гласът му предизвика, но звездите останаха по местата си.

Роботът, разбира се, не помръдна. Не беше способен на никакви реакции. Не можеше да реагира дори на Първия закон. Беше замръзнал тъкмо по средата на един почти мигновен процес.

Блек си спомни заповедите, които бяха дадени на робота.

Няма място за недоразумение: „Хвани здраво лоста! Дърпай силно към себе си! Силно! Дръж така, докато от контролната станция не те уведомят, че си преминал два пъти през хиперпространството!“

Да, той още не беше преминал нито веднъж през хиперпространството.

Блек се приближи внимателно до робота. Той седеше, изтеглил

лоста силно назад между краката си. По този начин прекъсвачът беше почти на място. Температурата на металните ръце на робота щеше да го обърне още малко, подобно на система от термодвойки, за да се получи контакт. Блек погледна машинално в термометъра на контролното табло. Температурата на ръцете на робота беше 37 градуса по Целзий, колкото и трябваше да бъде.

Той си помисли сардонично: „Великолепно! Аз съм сам с тази машина и нищо не мога да направя.“

Единственото, което му се искаше да направи, бе да хване един лост и да разбие робота на парчета. Мислено той предвкушаваше удоволствието, което това би му донесло. И виждаше ужаса, изписан на лицето на Сюзън Келвин (ако нещо изобщо можеше да предизвика ужас на това ледено лице, то би било един смазан робот). Подобно на всички позитронни роботи, този също беше собственост на „Ю. С. Роботс“, беше конструиран тук и изпробван тук.

След като се наслади достатъчно на мисленото отмъщение, Блек се огледа наоколо.

В последна сметка до този момент не беше постигнал нищо.

Той свали бавно скафандъра си. Окачи го внимателно на закачалката. Започна да минава пъргаво от помещение в помещение, да оглежда внимателно огромните площи на хиператомния двигател, да проследява кабелите, да проверява релетата.

Но не пипаше нищо. Имаше десетки начини да дезактивира хиперполето, но всеки от тях можеше да се окаже катастрофален при положение, че той не знае поне приблизително къде може, да е повредата.

Озова се отново при контролното табло и извика отчаяно, обърнал поглед към якия, неподвижен гръб на робота:

– Ще ми кажеш ли или не? Къде е повредата?

Идваше му да се хвърли към машинарията на кораба, да къса и да разбива, за да се свърши веднъж завинаги всичко. Но потисна това желание. Дори това да му отнеме една седмица, ще намери мястото, където трябва да се пипне, за да бъде отстранена повредата. И причината за това решение беше доктор Сюзън Келвин и неговото желание да й отмъсти.

Той се обърна бавно на пета и се замисли. Всяка част от Кораба – от самия двигател до всеки отделен ключ – беше внимателно проверена и изпробвана в Хипербазата. Беше почти невъзможно да повярва човек, че нещо може да се повреди. На кораба нямаше поне едно...

О, не. Има, разбира се! Роботът! Той беше изпробван от хората на

фирмата, а те, дявол ги взел, си разбираха от работата.

Какво повтаряха непрекъснато? Един робот, естествено, винаги може да свърши по-добра работа.

Това беше почти общоприето схващане, което се дължеше отчасти на рекламата ма „Ю. С. Роботс“. Те можеха да конструират робот, който при определена цел да върши по-добра работа от човека. Не „толкова добра, колкото човек би я свършил“, а „по-добра“.

Докато Джералд Блек гледаше втренчено робота и си мислеше всичко това, веждите му под ниското чело се свиха, на лицето му се изписа удивление и безумна надежда.

Той се приближи още повече до робота и започна да го обикаля. Взираше се в ръцете му, които държаха лоста и щяха да го държат така вечно, освен ако корабът не направеше своя скок в пространството или не се прекъснеше енергията, която даваше сила на робота.

Блек произнесе задъхан:

– Това е. Само това и нищо друго.

Поотстъпи назад и се замисли дълбоко. И каза:

– Няма какво друго да бъде.

Пусна радиопредавателя на кораба, насочен към Хипербазата. И извика в микрофона:

– Хей, Шлос!

Шлос се обади мигновено:

– Велики Космосе! Блек...

– Оставете – каза Блек, – не са нужни речи. Исках само да се уверя, че ме наблюдавате.

– Но да, разбира се. Всички ви наблюдаваме. Вижте...

Но Блек изключи радиото. Той се ухили по посока на телевизионната камера в пилотската кабина и избра такава част от механизма за задействане на хиперполето, която да се вижда на екрана. Той не знаеше колко хора го наблюдават. Може би бяха само Калнър, Шлос и Сюзън Келвин.

А може би целият персонал. Но, тъй или иначе, сега той ще им даде едно хубаво представление.

Реле №3 е подходящо за целта, реши той. То се намираще в една вдлъбнатина на стената и беше покрито с капачка, запоена със студена заварка. Блек бръкна в кутията с инструментите и извади резача. Отмести още по-назад скафандъра на закачалката (след като го беше придърпал, за да извади инструмента) и се обърна към кутията на релето.

Преодолявайки последния остатък от безпокойство, Блек допря

резача до метала, включи енергията и направи на три места прорези по студения шев. Инструментът работеше идеално. Дръжката се загоря малко в ръцете му от прилива на енергия. Капачката бе освободена.

Той погледна неволно към стъклото на кабината. Звездите стояха на нормалното си място. Той също се чувствуваше нормален.

Друго насърчение вече не му трябваше. Блек вдигна крак и с един ритник смаза деликатния механизъм в кутията.

Разхвърчаха се парченца стъкло, метал и ситни капчици живак... Блек дишаше тежко. Включи отново предавателя:

– Там ли сте още, Шлос?

– Да, но...

– В такъв случай рапортувам: хиперполето на борда на „Парсек“ е дезактивирано. Елате да ме вземете!

Джералд Блек не се чувствуваше сега по-голям герой, отколкото когато тръгна за „Парсек“, но независимо от това трябваше да приема почести за герой. Същите двама души, които го докараха до малкия астероид, се върнаха да го вземат. Този път те кацнаха. И го потупаха по гърба.

Когато корабът пристигна, в Хипербазата гъмжеше от народ, който го акламираше бурно. Той махна с ръка на множеството, усмихна се – беше длъжен да се държи като герой, – но вътрешно не изпитваше чувство на победител. Още не. Все още само очакваше заветния миг. Триумфът щеше да дойде по-късно, когато се срещнеш с Сюзън Келвин.

Преди да слезе от кораба, се застоя за миг на люка. Огледа се, но не я видя. Генерал Калнър го чакаше с присъщата си военна вдървеност и израз на одобрение, замръзнал на лицето му. Майер Шлос му се усмихна някак нервно, Роксън му махаше като луд. Но Сюзън Келвин никаква не се виждаше.

Когато слезе, отмина без внимание Калнър и Шлос.

– Първо смятам да се умия и да се наям.

Не изпитваше никакви съмнения, че поне за момента той диктува положението, а генералът и всеки друг нямат никакво значение. Охраната му проправи път. Изкъпа се и се наяде спокойно, изолиран от всички. Сам си наложи тази изолация. После повика Ронсън и води кратък разговор с него. След това въздъхна с облекчение. Всичко беше излязло много по-добре, отколкото самият той бе очаквал. Самата повреда в кораба се беше оказала негов съюзник.

Накрая се обади в канцеларията на генерала и поиска да бъде свикана конференция. Това всъщност се равняваше на заповед. Генерал-майор Калнър уопя да каже само:

– Слушам, сър.

Отново бяха заедно. Джералд Блек, Калнър, Шлос и... Сюзън Келвин. Но този път Блек командуваше положението. Робопсихоложката, с безизразно както винаги лице, невълнуваща се нито от победи, нито от провали, беше отстъпила централното място.

Доктор Шлос захапа нокътя на палеца си и подзе предпазливо:

– Доктор Блек, ние сме крайно благодарни за мъжеството, което проявихте, и за постигнатия успех. – После, сякаш за да не раздува прекомерно нещата, добави: – И все пак беше неблагоприятно да разбийте релето. Как да ви кажа... това беше постъпка, която едва ли заслужава похвала.

– Това бе постъпка, която едва ли може да не бъде похвалена – каза Блек. – Виждате ли – (бомба номер едно), – тогава аз вече знаех какво е станало.

Шлос се изправи на крака:

– Така ли? Убеден ли сте в това?

– Идете да се убедите лично. Сега вече няма никаква опасност. Ще ви кажа каква е работата.

Шлос седна отново. Генерал Калнър каза въодушевено:

– Че какво по-добро от това, ако е вярно.

– Вярно е – настоя Блек и хвърли поглед към Сюзън Келвия, която все още мълчеше.

Блек се наслаждаваше на могъществото си. Той пусна втората бомба, като каза:

– Причината беше роботът, разбира се. Чувате ли, доктор Келвин?

– Чувам – чу се за първи път гласът на Сюзън Келвин. – Всъщност аз почти очаквах това. Роботът беше единственото съоръжение на корабта, което не беше изпробвано в Хипербазата.

За миг Блек се почувствува като попарен.

– Но вие нищо не казахте за това.

– Доктор Шлос отбеляза няколко пъти, че аз не съм специалист по етеротехника – отвърна тя. – Моето предположение – нищо повече от предположение – като нищо можеше да се окаже погрешно. Смятах, че нямам право да ви навеждам предварително на каквито и да било мисли.

– Добре – каза Блек. – Да сте се досетили случайно какво точно се е случило?

– Не, сър.

– Роботът върши работата си по-добре от човека. И там е цялата беда. Не е ли странно, че тя се корени тъкмо в това, което е специалистът на „Ю. С. Роботс“? Доколкото ми е известно, те правят роботи, които работят по-добре от човека.

Той я биеше с думи, но тя не се хващаше на подмятанията му.

– Драги ми доктор Блек – въздъхна тя, – аз не отговарям за лозунгите на нашия рекламен отдел.

Блек отново се почувствува като попарен. Не беше лесно да се справи човек с тази жена.

– Вашите хора – каза той – са конструирали робот, който да замени пилота в „Парсек“. Той трябваше да изтегли лоста към себе си, да го постави в необходимото положение и температурата на ръцете му да включи прекъсвача. Много просто, нали, доктор Келвин?

– Съвсем просто, доктор Блек.

– И ако роботът не бе направен така, че да върши по-добре работата от човека, той щеше да успее. За нещастие фирмата е сметнала за необходимо да го направи така, че да върши добра работа. На работа бе заповядано да дърпа лоста силно. Силно. Думата бе повторена, подчертана. И роботът е изпълнил заповедта. Той е дърпал силно. Бедата е само в едно. Той е десет пъти по-силен от човека, за когото е замислен двигателният лост.

– Искате да кажете...

– Не искам да кажа, а казвам направо: лостът се е огънал. Огънал се е дотолкова, че да измести прекъсвача. Затова не се е получил контакт – захили се той. – Това не е провал само на един робот, доктор Келвин. Това говори за провал на роботите като замисъл.

– Хайде, хайде, доктор Блек – отвърна студено доктор Келвин, – вие удавяте логиката в мисионерска психология. Роботът има не само груба сила, но и мозък. Ако хората, които му даваха заповедта, бяха употребили други думи, а не глупавото наречие „силно“, това нямаше да се случи. Да бяха му казали: „Приложи натиск от петдесет паунда“, всичко щеше да бъде в ред.

– Вие всъщност признавате – каза Блек, – че недостатъците на робота трябва да бъдат компенсирани от човешката находчивост и интелигентност. Уверявам ви, че хората на Земята ще погледнат на това именно по този начин и никак няма да бъдат склонни да оправдаят „Ю. С. Роботс“ за този провал.

Възвърнал властния си тон, генерал Калнър каза:

– Чакайте, Блек, всичко, което се случи, безсъмнено трябва да бъде запазено в тайна.

– И всъщност – обади се неочаквано Шлос – това, което твърдите, още не е проверено. Ще пратим на кораба група да види как стоят нещата. Възможно е причината да не е в робота.

– Ще имате грижата да направите такова откритие, нали? Питам се само дали хората ще повярват на заключенията на една явно пристрастна комисия. А освен това имам да ви кажа и нещо друго. – И той хвърли третата бомба:

– Подавам оставка. Да се смята от този момент.

– Защо? – попита доктор Келвин.

– Защото, както отбелязахте вие, доктор Келвин, аз съм мисионер – усмихна се Блек. – Имам една идея. Смятам за свое задължение да кажа на хората от Земята, че във века на роботите сме стигнали до положение животът на един робот да се цени много повече от живота на човека. Защото роботът е къде-къде по-скъп. Мисля, че хората от Земята ще се вслушат в думите ми. Мнозина от тях имат задръжки по отношение на роботите. Корпорацията „Ю. С. Роботе“ все още не е успяла да узакони употребата им на самата Земя. Струва ми се, доктор Келвин, че това, което имам да кажа, ще даде необходимия ефект. За работата, извършена днес от мен, доктор Келвин, вие и вашата корпорация ще бъдете заличени от лицето на Слънчевата система.

По този начин Блек я предупреждаваше и той си даваше сметка за това, но не можеше да пропусне такъв случай. Той го беше чакал с цялото си сърце и душа от момента, в който се отправи към „Парсек“.

Блек се наслаждаваше на моментния блясък в безцветните очи на Сюзън Келвин и на слабата червенина, която изби по бузите ѝ. Помисли си: „Как се чувствувате, мадам специалист?“

– Никой няма да приеме оставката ви, Блек – каза Калнър. – Нито ще ви позволи...

– Няма начин да ме спрете, генерале. Аз съм герой, не разбрахте ли това? А старата майка Земя почита героите си. Винаги ни е почитала. Хората очакват с нетърпение моите думи и ще повярват всичко, което им кажа, И никак няма да им хареса, ако разберат, че някой ми пречи – поне докато съм още пресен, новоизпечен герой. Вече имах разговор с Ронсън от „Интерпланетъри прес“ и му казах, че ще им дам нещо голямо, нещо, което ще стресне всеки правителствен представител и научен ръководител. Така че „Интерпланетъри прес“ чака с нетърпение моите думи. При това положение какво възнамерявате? Да ме разстреляте ли?

Ако се опитате да направите такова нещо, ще има да патите после.

Така Блек доведе отмъщението си докрай. Не спести нито дума. Каква си всичко без задръжки. Той стана да си върви.

– Един момент, доктор Блек – спря го Сюзън Келвин с властен глас.

Блек се обърна въпреки волята си – като ученик, когото учителят е повикал, – но замаза това с подигравателен тон:

– Искате да дадете някакво обяснение, предполагам.

– Нищо подобно – отвърна тя. – Вие вече обяснихте всичко, и то много добре. Аз се спрях на вас, защото знаех, че ще разберете. И вие наистина ме разбрахте, макар и с известно закъснение. Познавах ви отпреди и знаех, че не обичате роботите, което значи, че не храните илюзии по отношение на тях. От служебната ви характеристика, която поисках, преди да ви възложим задачата, разбрах, че не сте одобрявали този експеримент или повече, не сте бил съгласен той да бъде извършен с помощта на робот. Вашите шефове изтъкнаха това като аргумент против вас, но аз реших, че той е във ваша полза.

– Извинете, но за какво става дума?

– За това, че вие сте разбрали защо тази задача не бива да се възлага на робот. Та вие сам го казахте. Че недостатъците на робота трябва да бъдат компенсирани от човешката находчивост и интелигентност. Точно така е, млади човече, точно така. У роботите няма находчивост. Техните мозъци са програмирани и изчислени до последната подробност. Ако се даде заповед на един робот – точна заповед, – той ще я изпълни. Ако заповедта не е достатъчно точна, той не може да поправи грешката си без друга заповед. Нали вие казахте тъкмо това за робота на кораба? Тогава как бихме могли да изпратим робот, за да открие повредата, след като не можем да му дадем точни нареждания, понеже и самите ние не знаем какво се е случило? Не можеш да дадеш на един робот заповед от рода на: „Разбери какво е станало!“ Такава заповед може да се даде само на човек. Човешкият мозък не се поддава на изчисления, поне в това отношение.

Блек седна и се загледа отчаян в робопсихолога. Думите ѝ проникнаха в съзнанието му, независимо че той даваше воля предимно на чувствата си. И той съзна, че не е в състояние да оспори думите ѝ. А което е още по-лошо, обземаше го чувството, че е победен.

– Бихте могли да кажете това, преди да тръгна за астероида – каза той.

– Прав сте – съгласи се доктор Келвин, – но забелязах напълно естествения ви страх, че може да обезумеете. Този страх би могъл да ви

попречи да изпълните задачата си, затова реших да ви оставя да си мислите, че единственото ми съображение да ви изпратя на кораба е, че ценя роботите повече от хората. Това, както предполагам, щеше да ви ядоса, а ядът, драги ми доктор Блек, понякога се оказва много полезен. Ако не друго, един ядосан човек се плаши по-трудно, отколкото ако не е ядосан. Излезе, че съм била права. – Тя склочи ръце в скута си и на лицето ѝ се появи нещо съвсем близко до усмивка.

– Ама че съм идиот – каза Блек.

– И така, моят съвет, ако ви интересува, е да се върнете на работа, да приемете, че сте герой в очите на хората, и да разкажете на своя приятел журналист подробностите около героичната ви постъпка. Нека това бъде голямата новина, която сте му обещали.

Блек кимна – бавно, неохотно.

Шлос явно се почувствува облекчен. Калнър се ухили до ушите. Те му подадоха ръце, след като не бяха казали дума, докато говореше Келвин, и не казаха нищо и сега.

Блек пое подадените ръце и ги стисна малко сдържано.

– Мисля, че именно вашето участие, доктор Келвин, трябва да получи по-широка гласност – каза той.

– Не ставайте глупав, млади човече – отвърна тя. – Та нали това ми е работата.

УЛИКИ

Бях свършил обяда и я наблюдавах през дима на цигарата си.

– Когато аз съм се родила, млади човече, току-що е била свършила последната Световна война. Това са позорни страници в историята, но поне с тях е дошъл краят и на национализма. Земята се оказва твърде малка за нациите и те започват да се групират в Зони. Този процес се извършва не много бързо. Когато съм се родила, Съединените американски щати са били все още нация, а не просто част от Северната зона. И промяната от наци към Зони води до един златен век в сравнение с предишното столетие, за който допринасят и нашите работи.

– Имате предвид Мислещите машини ли?

– Да, и тях, но аз си мисля по-скоро за един човек. Той умря миналата година. – В гласа ѝ неочаквано прозвуча дълбока мъка. – Или поне взе мерки да умре, разбирайки, че ние не се нуждаем повече от него. Става дума за Стивън Байърли.

– Да, досетих се, че говорите именно за него.

– Той се появи за първи път на политическата арена в 2032 година. Тогава вие сте били още дете, та едва ли помните при какви странни обстоятелства стана това. Когато той се кандидатира за кмет, избирателната компания беше несъмнено една от най-необикновените в историята.

* * *

Франсиз Куин беше политик от новата школа. Разбира се, този израз, както и всички подобни на него, не означава нищо. Повечето „нови школи“, които непрекъснато никнат, са били известни още в обществения живот на древна Гърция, а може би и в обществения живот на древната Шумерска държава и в наколните селища на праисторическа Швейцария – само че не сме достатъчно осведомени за това.

Но за да избегнем едно въведение, което обещава да бъде скучно и сложно, най-добре ще е да отбележим веднага, че Куин не беше кандидат в изборите, не ходеше на лов за гласове, не държеше предизборни речи и не подправяше бюлетини. Точно тъй, както и Наполеон не е дал нито един изстрел в битката при Аустерлиц.

И понеже политиката има свойството да събира най-различни

люде, веднъж пред бюрото на Алфрид Ланинг се озова Куин. Рунтавите побелели вежди на Ланинг, надвиснали ниско над очите му, изразяваха силно раздражение. Той беше недоволен.

Дори Куин да знаеше това, то не би го обезпокоило ни най-малко. Гласът му звучеше дружелюбно – може би професионален навик.

– Предполагам, доктор Ланинг, че познавате Стивън Байърли.

– Само съм чувал за него. Той е известен.

– Аз също го зная. Може би се готвите да гласувате за него при следващите избори?

– Не мога да кажа. – В гласа му определено се долавяха остри нотки. – Аз не следя политическите борби и дори не знаех, че се е кандидатира.

– Той скоро може да ни стане кмет. Разбира се, засега е само юрист, но нали големите дъбове израстват от...

– Да, да – прекъсна го Ланинг, – това съм го чувал някъде. Не е ли по-добре да пристъпим по същество към въпроса?

– Та ние вече пристъпихме, доктор Ланинг – каза Куин от меко по-меко. – Аз съм заинтересован да не позволя господин Байърли да се издигне повече от поста окръжен прокурор, а вие сте заинтересован да ми помогнете в това.

– Аз ли съм заинтересован? Хайде де! – Веждите на Ланинг се надвесиха още по-ниско.

– Е, да речем, не вие, но „Ю. С. Роботс“. Идвам при вас като бивш научен ръководител на корпорацията, защото зная, че ръководството й все още се вслушва във вашите съвети. От друга страна, вие вече не сте така здраво свързан с тях и имате значителна свобода на действие, дори ако някои действия не са съвсем позволени.

Доктор Ланинг помълча известно време, потънал в размисли. После каза вече по-любезно:

– Съвсем не ви разбирам, господин Куин.

– Това не ме изненадва, доктор Ланинг. Но работата е доста проста. Може ли? – Той запали цигара от семплата си, но много изящна запалка и на едрото му лице се появи доволно изражение. – Споменахме вече за господин Байърли – тази странна и доста колоритна личност. Допреди три години никой не го знаеше. А сега е широко известен. Той е поривист и надарен човек и безсъмнено най-способният и умен прокурор, когото познавам. Мога само да съжалявам, че не влиза в кръга на моите приятели...

– Разбирам – каза машинално Ланинг, загледан в ноктите си.

– Миналата година – продължи спокойно Куин – ми се удаде случай да проуча господин Байърли, и то доста основно. Знаете ли, винаги е полезно да разучиш подробно миналото на политик, който се обявява за реформи. Да знаете колко често помага това... – Той се усмихна странно, гледайки тлеещия край на цигарата си. – Но в миналото на господня Байърли няма нищо забележително. Спокоен живот в провинциално градче, колеж, рано починала жена, автомобилна катастрофа и бавно оздравяване след нея, юридическо образование, преместване в столицата и прокурор. – Франсиз Куин поклати бавно глава и добави: – Но в сегашния му живот има нещо много забележително. Нашият окръжен прокурор никога не яде!

Ланинг вдигна рязко глава и погледът му неочаквано се изостри.

– Какво казахте?

– Нашият окръжен прокурор никога не яде – повтори Куин на срички. – Или по-точно казано, никой не го е виждал да яде или да пие. Никога. Давате ли си сметка какво значи това? Не рядко, а никога.

– Това е просто невероятно. Заслужават ли доверие вашите осведомители?

– Заслужават и аз не виждам нищо невероятно. Освен това никой не е виждал нашия окръжен прокурор да пие – нито вода, нито алкохол – или да спи. Има и други неща, но мисля, че вече се изразих достатъчно ясно.

Ланинг се отпусна на облегалото на креслото. Известно време двамата се стрелкаха с погледи, после старият робоспециалист поклати глава и каза:

– Не. Ако съчетая казаното от вас с факта, че го казвате тъкмо на мен, става съвсем ясно накъде биете. Но това е невъзможно.

– Но той никак не прилича на човек, доктор Ланинг.

– Ако ми кажете, че той е преблечен сатана, все още има възможност да ви повярвам.

– Аз ви казвам, че това е робот, доктор Ланинг.

– Аз пък ви казвам, че в живота си не съм чувал по-невероятно нещо, господин Куин.

И пак мълчалив двубой.

– И въпреки това – Куин угаси внимателно цигарата си – ще трябва да проучите тази невероятна история, като използвате всички възможности на корпорацията.

– Такова проучване аз няма да предприема, господин Куин, това е сигурно. Нима предлагате корпорацията да започне да се меси в

местните политически борби?

– Вие нямате избор. Представете си, че реша да публикувам тези факти, без да имам доказателства. Уликите са доста косвени.

– Ваша работа.

– Но аз не искам това. За предпочитане е да има доказателства. Кое е и във ваш интерес, защото такъв род реклама ще нанесе немало вреди на корпорацията ви. Предполагам, че са ви добре известни законите, които забраняват използването на работи в населените светове.

– Разбира се!

– Знаете, че „Ю. С. Роботс“ е единственото предприятие в Слънчевата система, което произвежда позитронни работи, а ако Байърли е робот, той непременно е позитронен робот. Известно ви е също, че всички позитронни работи се дават под наем, а не се продават; че корпорацията остава собственик и стопанин на всеки робот и следователно носи отговорност за неговите действия.

– Господин Куин, няма нищо по-лесно от това, да се докаже, че корпорацията никога не е произвеждала човекоподобен робот.

– А може ли да произведе? Говорим просто за възможности.

– Да, може.

– И очевидно това е възможно да стане и тайно. Без да се регистрира в книгите ви.

– Не и позитронният мозък, сър. Тук се преплитат твърде много фактори, а и всичко става под най-строг правителствен контрол.

– Да, но роботите се износват, чупят се, повреждат се – и биват демонтирани.

– А позитронните мозъци или се използват отново, или се унищожават.

– Виж ти! – Франсиз Куин си позволи едва забележим сарказъм. – Ами ако някой от тях случайно, разбира се, не бъде унищожен и случайно се намери човекоподобен робот, в който още не е вложен мозък?

– Изключено!

– Вие ще трябва да доказвате това пред правителството и пред народа, тъй че защо не го докажете първо на мен?

– Но какъв смисъл би имало корпорацията да произвежда човекоподобен робот? – изгуби търпение Ланинг. – Какви могат да бъдат нашите съображения? Съгласете се, че ние можем да имаме поне малко здрав разум.

– Моля ви, драги мой. Корпорацията би била много доволна, ако в различните населени светове бъде разрешено да се използват

човекоподобни роботи. Това би донесло огромни печалби. Но у хората са се наслоили предразсъдъци в това отношение. Тогава нека първо им се даде възможност да свикнат с такива работи – ето какъв способен юрист си имаме, какъв добър кмет. А те се оказват работи. Купувайте нашите работи!

– Пълна фантастика И щеше да предизвика смях, ако не беше доведена до абсурд.

– Възможно е. Но защо не докажете, че е така? Или все още предпочитате да го докажете пред публика?

В стаята вече притъмняваше, но още не беше достатъчно тъмно, за да не се забележи червенията, която избяга от притеснение по лицето на Алфрид Ланинг. Робоспециалистът протегна бавно ръка към бутона и стените се обляха в мека светлина.

– Ще видим – каза той.

Трудно е да се опише лицето на Стивън Байърли. По документи той беше на четиридесет години и наглед – пак на четиридесет, но неговият здрав, жизнен и добросъдечен вид лишаваше автоматично от всякакъв смисъл изтъквания израз „изглежда на толкова, на колкото е“.

Това беше още по-вярно, когато той се смееше, а в момента той се смееше Смахът му ехтеше силно и продължително, стихваше за малко, после пак се разнасяше.

А напрегнатото лице на Алфрид Ланинг представляваше нещо като паметник на недоволството. Той понечи да се обърне към жената, която седеше до него, но тя само сви тънките си безкръвни устни.

Най-после Байърли успя да си поеме дъх и дойде на себе си.

– Не, кажете, доктор Ланинг... наистина ли? Аз!... Аз робот?

– Аз не твърдя такова нещо, сър – сръза го Ланинг. – За мен е достатъчно да сте представител на човешкия род. И тъй като не сте произведен от нашата корпорация, напълно съм убеден, че сте такъв – поне от гледище на закона. Но понеже предположението, че сте робот, беше изказано най-сериозно от неслучаен човек...

– Не казвайте името му, ако това ще отрони дори зрънце от нашата гранитна етика, но нека го наречем условно Франк Куин. Продължавайте!

Ланинг изсумтя силно, ядосан, че го прекъснаха, и след подчертано гневна пауза продължи с още по-леден глас:

– ...от неслучаен човек – сега не е време да гадаем името му, – аз

съм принуден да потърся вашата помощ, за да го опровергая. Самият факт, че такова предположение може да бъде изказано и разпространено чрез средствата, които този човек има на разположение, може да нанесе голям удар на компанията, която аз представлявам – дори ако това твърдение остане недоказано. Разбирате ли ме?

– Да, съвсем ясно ми е в какво положение сте. Самото обвинение е смешно. А неприятностите, които ви чакат, са сериозни. Извинете, ако съм ви обидил със смеха си, но ме разсмя обвинението, а не вашето затруднение. Как мога да ви помогна?

– Много лесно. Ще трябва само да си поръчате обяд в някой ресторант, да се снимате на масата и да изядете обяда в присъствието на свидетели.

Сега, когато най-трудната част от този разговор отмина, Ланинг се отпусна в креслото си. Жената до него наблюдаваше внимателно Байърли и дотолкова бе погълната от това, че не вземаше никакво участие в разговора.

Стивън Байърли срещна погледа ѝ за миг и едва се откъсна от него. После отново се обърна към робоспециалиста. Известно време въртя замислено в ръце бронзовото преспание, което беше единственото украсение на бюрото му. След това каза тихо

– Боя се, че не мога да ви направя тази услуга – и вдигна ръка. – Почакайте, доктор Ланинг. Разбирам, че цялата тази история ви е неприятна, че са ви замесили в нея против волята ви и вие чувствувате, че играете недостойна и дори смешна роля. Но все пак този въпрос много по-пряко засяга мен, тъй че бъдете толерантен. Преди всичко не мислите ли, че Куин – така де, онзи не случаен човек – ви заблуждава, за да ви накара да вършите това, от което той е заинтересован?

– Едва ли такъв уважаван човек ще рискува да се изложи, ако не усеща здрава почва под краката си.

В очите на Байърли вече нямаше и следа от смях.

– Вие не познавате Куин. Той е способен да се задържи върху урва, на която и коза не би пристъпила. Предполагам, че ви е запознал с подробностите на това проучване, което твърди да е правил на миналото ми.

– Достатъчно, за да се убедя, че корпорацията ще има доста главоболия, докато го опровергае. А за вас това е толкова лесно.

– После, вие сте повярвали, че аз не ям. Но вие сте учен, доктор Ланинг! Каква логика само! Никой не ме е виждал да ям, следователно аз не ям. Което и трябва да се докаже.

– Вие прибягвате до прокурорски маневри, за да усложните един толкова прост въпрос.

– Напротив, мъча се да изясня въпроса, който вие с Куин толкова много сте усложнили. Знаете ли, аз наистина не спя много, това е вярно и, разбира се, никога не спя пред публика. А и не обичам да ям с други хора – някаква особена идиосинкразия, вероятно на нервна почва, – но това не вреди никому. Вижте, доктор Ланинг, нека ви изложа една хипотеза. Да допуснем, че имаме работа с политик, който гледа на всяка цена да отстрани своя противник и роейки се в частния му живот, се натъква на такива странности, за каквито току-що стана дума. Да допуснем след това, че за да очерни колкото е възможно повече своя противник, той прибягва до вашата компания като идеално средство за тази цел. Допускате ли в такъв случай, че той ще дойде и ще каже: „Еди-кой си е робот, защото не яде с хора и аз никога не съм го виждал да заспи на заседание на съда, а веднъж, когато надникнах през прозореца му посред нощ, той четеше книга и забелязах, че в хладилника му няма никакви продукти?“ Ако ви кажеше такова нещо, щяхте да се обадите да му сложат усмирителна ризница. Но той ви казва: „Той никога не спи, никога не яде“, и вие дотолкова сте поразен от това твърдение, та не ви идва наум, че е невъзможно то да се докаже. И започвате да играете по свирката му.

– Независимо дали смятате този въпрос за сериозен, или не – каза Ланинг със застрашително упорство, – за да се ликвидира той, е необходимо само обядът, за който ви казах.

Байърли отново се обърна към жената, която го наблюдаваше все тъй внимателно с каменно лице.

– Извинете, добре ли чух името ви? Доктор Келвин, нали?

– Да, господин Байърли.

– Робопсихологът на „Ю. С. Роботс“?

– Робопсихологът, моля.

– Нима психологията на роботите е толкова различна от човешката?

– Колкото Луната от Земята – позволи си да се усмихне студено тя.

– Преди всичко роботите са безкрайно честни.

В гълчелетата на устата на юриста трепна усмивка.

– Това вече е тежък удар. Но аз исках да кажа друго. Тъй като сте психо... тоест робопсихолог, при това жена, готов съм да се обзаложа, че сте направили нещо, за което доктор Ланинг не е и помислил.

– Какво именно?

– Взели сте в чантата си нещо за ядене.

Нещо трепна в очите на Сюзън, тренирани да гледат с безразличие.

– Вие ме удивлявате, господин Байърли.

Тя отвори чантата си, извади една ябълка и спокойно му я подаде. Доктор Ланинг, след като едва не подскочи в началото, сега проследи със затаен дъх как ябълката премина от едната ръка в другата.

Стивън Байърли спокойно отхапа парче от ябълката и все така спокойно го сдъвка и глътна.

– Видяхте ли, доктор Ланинг?

Доктор Ланинг се усмихна с такова облекчение, че дори веждите му добиха за секунда добродушно изражение. Но това продължи не повече от миг. Сюзън Келвин каза:

– Бях любопитна да видя дали ще я изядете, но това, разбира се, нищо не доказва.

– Нима? – усмихна се Байърли.

– Естествено, не доказва. Очевидно е, доктор Ланинг, че ако този мъж е човекоподобен робот, имитацията би трябвало да бъде пълна. Той прекалено много прилича на човек. В края на краищата ние цял живот се движим между хора и някакво само приблизително сходство не би могло да ни измами. Той трябва да бъде направен безупречно. Обърнете внимание на кожната тъкан, на цвета на ирисите, на костите на ръката. Ако това е робот, жалко, че не е произведен от нашата фирма. Такава изпипана работа! И мислите ли, че който се е погрижил за всички тези подробности, не би се сетил да добави няколко устройства за ядене, сън, отделяне? Може би само за извънредните случаи например, за да се избягнат положения като сега създалото се. Така че едно ядене нищо не доказва.

– Чакайте малко – изръмжа Ланинг, – аз не съм чак такъв глупак, какъвто се мъчите да ме изкарате и двамата. За мен няма значение човек ли е господин Байърли, или не. Важното е да спася от беда корпорацията. Един обяд на публично място ще ликвидира този въпрос веднъж завинаги, каквото и да направи Куин. А тънкостите можем да оставим на юристите и рロボпсихолозите.

– Но, доктор Ланинг – каза Байърли – вие забравяте, че в случая е замесена политика. Аз толкова много държа да бъда избран, колкото Куин – да попречи на избирането ми. Между другото, забелязахте ли, че се изтървахте и казахте името му. Това е един стар професионален трик. Знаех си, че ще се изтървете.

Ланинг се изчерви.

– Какво общо имат тук изборите?

– Сензацията е нож с две остриета, сър. Щом Куин иска да ме обяви за робот и има кураж да направи това, аз пък имам куража да поема хвърлената ръкавица.

– Искате да кажете, че... – ужаси се Ланинг.

– Именно. Искам да кажа, че ще го оставя да действа – да си избере въже, да опипа здравината му, да си отреже колкото е нужно, да му върже примка, да пъкне главата си и да се озъби. А с останалите подробности ще се заема аз.

– Прекалено самоуверен сте.

Сюзън Келвин стана.

– Да вървим, Алфрид. Няма да го разубедим.

– Ето, виждате ли, че разбирате и от човешка психология – усмихна се Байърли.

Но вечерта, когато Байърли остави колата си на транспортъора, водещ към подземния гараж и се приближи до къщата си, в него като че не личеше онази самоувереност, която бе направила впечатление на доктор Ланинг.

Когато той влезе, човекът в инвалидната количка вдигна поглед към него и се усмихна. Лицето на Байърли грейна от обич. Той пристъпи към количката.

Гласът на сакатия представляваше хриплив, чегъртащ шепот, който излизаше от завинаги изкривена уста, зинала на лицето, цяло насечено от белези.

– Закъсня, Стив.

– Закъснях, Джон, зная. Но днес се сблъсках с една необичайна и интересна трудност.

– Така ли? – нито обезобразеното лице, нито немощният глас можеха да изразят нещо, но в ясните очи личеше тревога. – Не можеш ли да се справиш с нея?

– Не съм съвсем сигурен. Може би ще се наложи да ми помогнеш. Ти си големият ум в тази къща. Искаш ли да те изнеса в градината? Навън е чудна вечер.

Силните му ръце вдигнаха Джон от количката. Внимателно, почти нежно те обхванаха раменете и бинтованите му крака. Байърли мина бавно през стайте, спусна се по полегатата бетонна пътечка, направена специално за инвалидната количка, и през задната врата излезе в градината, оградена със стена с бодлива тел по горния ѝ край.

- Защо не ме оставиш да се возя в количката, Стив? Това е глупаво.
- Защото ми прави удоволствие да те нося. Имаш ли нещо против? Нали и на самия теб ти е приятно от време на време да излезеш от това механизирано возило. Как се чувствуваш днес?
- Безкрайно внимателно той положи Джон върху прохладната трева.
- Как искаш да се чувствувам? Но разкажи ми за твоята трудност!
- Тактиката на Куин в предизборната кампания ще се опира главно на твърдението, че аз съм робот.
- Джон отвори широко очи.
- Откъде знаеш? Това е невъзможно. Просто не мога да повярвам.
- Е, щом ти казвам, значи е така. Днес при мен идваха едни от главните учени на „Ю. С. Роботс“, а зад това несъмнено стои той.
- Ръцете на Джон късаха стръкче след стръкче трева.
- Ясно. Ясно.
- Но нека го оставим той да избира оръжието – каза Байърли. – Знаеш ли, имам една идея. Чуй я и кажи ще можем ли да я осъществим.

Тази вечер в канцеларията на Алфрид Ланинг се разиграваше няма сцена – само от погледи. Франсиз Куин гледаше замислено Алфрид Ланинг. Ланинг гледаше свирепо Сюзън Келвин, а тя гледаше с нищо изразяващ поглед Куин.

Франсиз Куин наруши мълчанието, опитвайки се да разведри атмосферата:

- Блъф! Измислил го е, но не го е домислил.
- И вие сте готови да заложите на тази карта, господин Куин? – попита с безразличие доктор Келвин.
- Как да ви кажа, всъщност вие залагате.
- Слушайте – викна силно Ланинг, с което се мъчеше да скрие явния си пессимизъм, – ние направихме това, което искахте от нас. Видяхме с очите си този човек да яде. Смешно е да се твърди, че е робот.
- Така ли мислите? – Куин се обърна към Келвин. – Ланинг казва, че вие сте специалист.

Ланинг започна почти заплашително:

- Внимавайте, Сюзън...
Но Куин го прекъсна меко:
– Моля ви, защо не я оставите да се изкаже? Вече половин час седи тук жената и дума не е обелила.

Ланинг съвсем се обърка. Струваше му се, че от лудостта го дели

само една крачка.

– Добре – каза той, – говори, Сюзън. Ние няма да те прекъсваме.

Сюзън Келвин само го погледна, после прикова студения си поглед в Куин.

– Има само два начина да се докаже въвн от всяко съмнение, че Байърли е робот. Засега вие разполагате само с косвени улики, които позволяват само да се повдигне обвинение, но не доказват нищо. А господин Байърли, струва ми се, е достатъчно умен, за да отбие такова нападение. Вие сигурно мислите същото, иначе не бихте дошли тук. И така, има два начина да се докаже, че е робот: физически и психологически. Първият включва дисекция или рентгенова снимка. Как може да стане това, е вече ваша работа. Вторият предполага да бъде проучено поведението му. Ако той е позитронен робот, неизбежно ще се подчинява на Трите закона на роботиката. Позитронният мозък не може да бъде конструиран другояче. Знаете ли тези Закони, господин Куин?

Тя процитира бавно, отчетливо, дума по дума прословутите Закони, които са напечатани с едър шрифт на първа страница в „Наръчник по роботика“.

– Чувал съм за тях – каза Куин нехайно.

– Тогава ще ме разберете лесно – отвърна сухо Сюзън Келвин. – Ако господин Байърли наруши макар един от тези закони, той не е робот. За съжаление това правило е еднопосочно. Ако той се подчинява на законите, това не доказва нищо.

Куин вдигна учтиво вежди:

– Защо, докторе?

– Защото, ако се замислите, Трите закона на роботиката са по същество принципни в повечето системи от етични норми, съществуващи на Земята. Всеки човек, предполага се, има инстинкт за самосъхранение. Това е Третият закон при работа. Всеки „порядъчен човек“ с обществено съзнание и чувство за отговорност се подчинява на известни авторитети: вслушва се в мнението на своя лекар, на шефа си, на правителството, на психиатъра, на приятеля; подчинява се на законите, спазва общоприетите норми, съобразява се с обичаите дори когато това нарушава спокойствието му или го излага на опасност. Това е Вторият закон при работа. И накрая всеки „порядъчен човек“, предполага се, обича ближния си, защитава приятеля си, готов е да рискува живота си за другите. Това е Първият закон при работа. С две думи казано, ако Байърли спазва всички Закони на роботиката, той може да бъде робот, но може да бъде просто и един много свестен човек.

– Значи никога не можете да докажете, че той е робот – произнесе Куин.

– Може би ще успее да докажа обратното – че не е робот.

– На мен това не ми трябва.

– Налага се да приемете наличните доказателства. А желанията ви си остават чисто ваша работа.

В този миг Ланинг биде озарен най-неочаквано от една мисъл.

– Чакайте! – запъна се той. – Идвало ли ви е наум, че длъжността окръжен прокурор е доста необичайно занимание за един робот? Съдебно преследване на хора, смъртни присъди – нима това не значи да нанасяш безкрайни вреди на хората?

Куин застана нащрек.

– О, няма да се измъкнете така лесно – каза той. – Това, че е окръжен прокурор, още не означава, че е човек. Нима не знаете служебната му биография? Та той се хвали с това, че нито веднъж не е възбуждал съдебно преследване срещу невинен, че десетки хора са останали неосъдени само защото е отхвърлил като недостатъчни уликите срещу тях. Въпреки че вероятно би могъл да убеди съда да ги осъди. Така стоят нещата.

Слабите бузи на Ланинг потрепваха.

– Не, Куин, не! В Законите на роботиката не се казва нищо за вината на човека. Един робот не може да реши дали даден човек заслужава смърт. Това не е във възможностите му. Той не може да причини вреда на човека – бил той негодник или ангел.

– Алфрид – обади се уморено Сюзън Келвин, – не говори глупости. Какво ще стане, ако един робот види някой умопобъркан, който се готви да подпали някоя къща заедно с хората в нея? Ще попречи ли на умопобъркания, или не?

– Ще му попречи, разбира се.

– А ако единственият начин да го възпре е да го убие...

Ланинг издаде само някакъв неопределен гърлен звук. И толкоз.

– Отговорът на този въпрос, Алфрид, е, че роботът ще направи всичко възможно да не го убие. Ако умопобърканият все пак умре, роботът ще се нуждае след това от психотерапия, защото иначе самият той може да полудее, изправен пред такова противоречие – да наруши буквата на Първия закон, за да остане верен на духа му.

– А да не би Байърли да е умопобъркан? – попита Ланинг, като вложи в тези думи всичкия сарказъм, на който бе способен.

– Не, но досега той лично не е убил никого. Той само разкрива

факти, които показват, че даден човек е опасен за околните – за множеството, което наричаме общество. Така той застава в защита на мнозинството и по този начин изпълнява безукорно Първия закон. По-нататък от това той не отива. Съдията е този, който осъжда престъпника на смърт или на затвор, ако заседателите са го признали за виновен. Тъмничарят затваря престъпника. Палачът го екзекутира. А господин Байърли само изяснява истината и помага на обществото. След като вие, господин Куин, се обърнахте към нас за съдействие, аз се позапознах с кариерата на Байърли. И открих, че в нито една от заключителните си речи той не е искал смъртна присъда. Открих още, че неведнъж се е изказвал за премахването на смъртното наказание и е финансирал щедро изследователски институти, които работят в областта на съдебната неврофизиология. Той очевидно е привърженик на схващането, че престъпникът трябва да бъде лекуван, а не наказван. Според мен това е показателно.

– Така ли? – усмихна се Куин. – Показателно в смисъл, че намиришава на робот?

– Не е изключено. Кой отрича това? Такива действия и постъпки са присъщи само на роботите или на много благородни и почтени хора. Разберете, че е просто невъзможно да се прокара разграничителна линия между роботите и най-добрите измежду хората.

Куин се отпусна в креслото. Гласът му трепереше от нервност.

– Доктор Ланинг, възможно ли е да се създаде човекоподобен робот, който външно да не се различава по нищо от човека?

Ланинг се позамисли и отговори неохотно:

– Експериментално това вече е правено в „Ю. С. Роботс“ – без позитронен мозък, разбира се. Като се използват човешки яйцеклетки и хормонален контрол, може да се получи човешка плът и кожа върху скелет от пореста силиконова пластмаса, чието естество не може да бъде определено при външно изследване. Очите, косата, кожата могат да бъдат наистина човешки, а не човекоподобни. И ако към това се добави позитронен мозък и каквито щете още вътрешни устройства, ще се получи човекоподобен робот.

– Колко време ще отнеме това?

Ланинг се замисли.

– Ако имате подръка всичко – мозъка, скелета, яйцеклетките, необходимите хормони и апаратура за облъчване, – горе-долу два месеца.

Политическият деец стана.

– Тогава ще видим как изглежда господин Байърли отвътре. Това

ще донесе лоша слава на „Ю. С. Роботс“, но не можете да отречете, че ви дадох възможност да я предотвратите.

Щом останаха сами, Ланинг се обърна нетърпеливо към Сюзън Келвин:

– Защо настояваше...

Тя отвърна рязко и мигновено:

– А ти какво искаш: истината или оставката ми? Нямам намерение да лъжа заради тебе. Корпорацията може да се погрижи за себе си. Не бъди страхливец.

– Ами ако той разпори Байърли и се разлетят пружинки и зъбчати колела? Тогава какво?

– Няма да го разпори – каза презрително Келвин. – По съобразителност Байърли е най-малкото равен на Куин.

Една седмица преди да бъде утвърдена кандидатурата на Байърли, вестта обиколи града. Но „обиколи“ не е точната дума. Вестта залиташе, препъваше се, падаше и ставаше. Отначало тя предизвикваше смях и остроумни шеги. Ала невидимата ръка на Куин лека-полека засилваше натиска и смехът започна да става пресилен, зазвуча кухо и неуверено и хората взеха да се замислят.

На самото събрание за утвърждаване на кандидатурите цареше смут. Макар да не се очакваше борба. Още преди седмица беше ясно, че няма друг сериозен кандидат освен Байърли. Той нямаше съперник и сега. Щат не щат, трябваше да утвърдят неговата кандидатура, но това хвърляше хората в такъв смут.

Положението не било толкова лошо, ако средният гражданин не се разкъсваше между нещо крайно сериозно – ако обвинението беше вярно, и невероятно глупаво – ако то беше лъжливо.

На другия ден след като събранието утвърди как да е кандидатурата на Байърли, в един вестник се появиха извадки от обширното интервю с доктор Сюзън Келвин, „световноизвестната специалистка по робенсихология и позитроника“.

Това, което настъпва после, народът лаконично нарича „лудница“.

Фундаменталистите само това чакаха. Те не представляваха някаква политическа партия или религиозна секта. Това бяха хора, неуспели да се приспособят към „атомния век“, както се казваше някога, когато атомът беше все още новост. Всъщност това бяха привърженици на простия живот, тъгуващи за една действителност, която сигурно не е

била толкова проста за тези, които са я изпитали на гърба си и които за това на свой ред са били привърженици на простия живот.

Фундаменталистите не се нуждаеха от нови поводи, за да проявят ненавистта си към роботите и робопроизводителите. Но поводи като обвинението на Куин и интервюто с Келвин бяха достатъчни, за да придадат тежест на тяхното негодувание.

Огромните заводи на „Ю. С. Роботс енд Мъкеникъл Мен“ напомняха кошер, който кипеше от въоръжена охрана. Заводите се готвеха за война.

Около къщата на Стивън Байърли в града гъмжеше от полиция.

Всички останали проблеми на предизборната борба бяха забравени, а предизборната кампания можеше да бъде наречена така само дотолкова, доколкото запълваше промеждутъка между утвърждаването на кандидатурите и самите избори.

Появата на суетливия дребен човек не смути Стивън Байърли. Не му направиха впечатление и мяркащите се на заден план униформи. На улицата пред кордона от мрачни полицаи чакаха верни на традицията на своя занаят, репортерите и фотографите. Една предприемчива телевизионна компания беше закотвила камера срещу входа на скромната къща на прокурора и говорителят с изкуствено възбуден глас правеше най-подробни коментари.

Суетливият дребен човек пристъпи напред. Той държеше в ръце дълъг официален документ.

– Господин Байърли, това е разпоредбата на съда, която ме упълномощава да обискирам тези помещения с оглед на незаконното присъствие на... ъ-ъ-ъ... механизирани хора или роботи от всякакъв вид.

Байърли се понадигна и взе хартията. Хвърли ѝ равнодушен поглед, усмихна се и я върна.

– Всичко е редовно. Влизайте и си вършете работата. Госпожо Хопън – повика той икономката си, която влезе неохотно от съседната стая, – моля ви, придружете ги и им помогнете, с каквото можете

Дребният човек, който се казваше Хароуей, се поколеба, почервения, опита се напразно да улови погледа на Байърли и каза на двамата полицаи

– Да започваме.

След десет минути се върнаха.

– Готово ли е? – попита Байърли с безразличен тон на човек, който

не се интересува особено от отговора.

Хароуей се покашля, подзе с писклив глас, но се спря и започна отново, този път гневно:

– Слушайте, господин Байърли, ние имаме инструкция да претърсим най-внимателно къщата.

– Не го ли направихте вече?

– Беше ни казано съвсем определено какво да търсим.

– Е, и?

– С една дума – да не го усукваме повече, – наредиха ни да претърсим вас.

– Мене ли? – усмихна се широко прокурорът. – А как смятате да направите това?

– Ние носим флуорограф.

– Значи искате да ми направите рентгенова снимка. А имате ли това право?

– Нали ви показах разпоредбата.

– Може ли да я видя още веднъж?

Хароуей, на чието чело блестеше нещо повече от обикновено усърдие, подаде втори път документа. Байърли каза с равен глас:

– Сега ще ви прочета какво трябва да претърсите: „жилищната собственост на Стивън Алън Байърли на адрес 335, Уилоу Гроув, Ивънстърън, а също гаражи, складове и всякакви постройки и помещения, принадлежащи към нея, а също дворното място, принадлежащо към нея...“ да-а... и така нататък. Всичко е вярно. Но, драги мой, тук няма нито дума, че трябва да претърсите вътрешностите ми. Аз не съм част нито от жилището, нито от дворното място. Можете да претърсите костюма ми, ако смятате, че съм скрил в джоба си някой робот.

Хароуей знаеше много добре кому дължи назначението си и нямаше никакво намерение да отстъпи, щом му се представяше възможност да земе много по-добра, тоест по-високоплатена длъжност. Той каза с отсянка на закана в гласа:

– Вижте, имам разрешение да огледам цялата мебелировка и всичко, което намеря в къщата ви. А вие се намирате в къщата, така ли е?

– Забележително умозаклучение. Да, аз се намирам в къщата. Но аз не съм мебел. Като пълнолетен и вменяем гражданин – мога да ви покажа медицинско свидетелство за второто – аз, съгласно законите на Зоната, имам известни права. Да ме претърсите по начина, по който вие искате, би означавало посегателство върху личната ми неприкосновеност. В случая този документ не е достатъчен.

– Да, но ако сте робот, нямате право на лична неприкосновеност.

– Безспорно. И все пак документът не е достатъчен, защото от него се подразбира ясно, че съм човек.

– Къде пише това? – Хароуей грабна листа.

– Там, където се казва „жилищната собственост на“ и така нататък. Роботът не може да има собственост. И добре ще е, господин Хароуей, да кажете на работодателя си, че ако той се опита да издаде документ, в който да не се подразбира, че съм човек, аз незабавно ще заведа срещу него гражданско дело и той ще трябва да докаже, че съм робот, въз основа на сведенията, с които разполага в момента. Не успее ли да направи това, ще заплати солидна глоба за опита да ме лиши неоснователно от правата ми, предвидени в законите на Зоната. Нали ще му предадете всичко това?

Крачейки към вратата, Хароуей се обърна:

– Вие сте много хитър юрист...

Пъхнал ръка в джоба, той постоя така няколко секунди. После излезе, усмихна се към телевизионната камера, която все още работеше, махна с ръка на репортерите и извика:

– Утре ще има нещо за вас, момчета. Шегата настрана.

Когато се намести в колата си, извади от джоба някаква машинка и се вгледа в нея. За първи път му се случваше да прави снимки с рентгенов рефлектор. Надяваше се, че ги е направил както трябва.

Куин и Байърли никога не бяха се срещали насаме лице срещу лице. Но видеофонът почти се равняваше на една такава среща. Всъщност това беше в буквалния смисъл на думата среща лице срещу лице, въпреки че за всеки един лицето на другия представляваше черно-бяла снимка, получена посредством фотоелементи.

Инициативата за тази „среща“ беше на Куин. Именно Куин се обади пръв и заговори доста безцеремонно:

– Рекох си, ще ви е интересно да знаете, Байърли, че смятам да направя обществено достояние факта, че носите защитен екран против рентгенови лъчи.

– Виж ти! В такъв случай сигурно вече сте го направили. Имам чувството, че нашите предприемчиви представители на печата вече от доста време подслушват всичките ми телефонни разговори, които вода от кабинета, та затова през последните седмици съм се окопал вкъщи.

Байърли говореше така, сякаш води разговор с близък приятел.

Куин присви устни.

– Този разговор няма опасност да бъде подслушан. Взел съм мерки, макар и с известен риск за себе си.

– Не се съмнявам. Никой не знае, че вие стоите зад тази кампания. Поне това не е казано официално. Иначе то е обществена тайна. На ваше място бих се разтревожил. Та казвате, нося защитен екран, а? Предполагам, че сте открили това, когато рентгеновата снимка, направена онзи ден от вашата пионка, се е оказала преекспонирана.

– Давате ли си сметка, Байърли, как на всички ще стане съвсем ясно, че вие се боите от рентгенов преглед?

– С което ще стане и ясно, че вие или вашите хора сте посегнали незаконно на личната ми неприкосновеност.

– Кого интересува това?

– Може и да интересува някого. Във всеки случай то е показателно за вашата и моята тактика, не мислите ли? Вие пет пари не давате за правата на отделния гражданин. А аз много държа на тези права. Аз няма да се подложя на рентгенов преглед не за друго, а защото по принцип държа на правата си. И когато ме изберат, ще защитавам по същия начин правата на другите.

– От това несъмнено ще излезе интересна предизборна реч. Но никой няма да ви повярва. Звучи твърде високопарно, за да е искрено. И още нещо – изведнъж с по-твърд тон, – онзи ден вашето „домочадие“ не е било в пълен състав.

– В какъв смисъл?

– Според този рапорт – той запрелиства книгата пред него, които се виждаха на видефона – едно лице е липсвало – сакатият.

– Точно така – каза спокойно Байърли, – сакатият. Моят стар учител, който живее три мен, сега е в провинцията – вече два месеца е там. Такива случаи се определят като „крайна необходимост от почивка“. Да имате някакви възражения?

– Вашият учител, казвате. Той не беше ли някакъв учен?

– Някога беше юрист – преди да осакатее. После получи официално разрешение да се занимава с биофизически изследвания. Има собствена лаборатория и съответните органи, към които можете да се обърнете, са уведомени подробно за работата, която той върши. Тя не е кой знае какво, но за него, горкия, е хоби, което му запълва времето. А аз му помагам, доколкото мога.

– Разбирам. Ами този... учител... разбира ли от производство на работи?

– Не мога да съдя за познанията му в една област, в която самият аз съм невежа.

– А той има ли някакъв достъп до позитронни мозъци?

– Попитайте за това вашите приятели от „Ю. С. Роботс“. Те ще знаят най-добре.

– Ще бъда кратък, Байърли. Вашият сакат учител е истинският Стивън Байърли. А вие сте робот, създаден от него. Ние можем да докажем това. Именно той е претърпял автомобилна катастрофа, а не вие. Това може да се провери.

– Нима? Тогава проверявайте. Желая ви успех.

– Можем да обискираме и имението на вашия тъй наречен учител. Да видим какво ще се намери в него.

– Как да ви кажа, Куин – усмихна се широко Байърли, – за съжаление моят тъй наречен учител е болен човек. Имението в провинцията е нещо като санаториум за него. При това положение правото му на лична неприкосновеност има двойно по-голяма сила. Няма да можете да получите разрешение за обиск, ако не представите сериозни причини. Но независимо от това аз няма да ви преча.

Последва пауза. Куин се наведе напред, така, че лицето му изпълни целия екран и проличаха тънките бръчки по челото му.

– Байърли, защо упорствувате все още? И без това няма да ви изберат.

– Така ли?

– Нима това не ви е ясно. Не виждате ли, че отказът ви да опровергаете обвинението, че сте робот – което бихте могли да сторите много лесно, като нарушите един от Трите закона, – още повече убеждава хората, че наистина сте робот?

– Засега виждам само, че от малко известен и не особено забележителен юрист станал фигура от световна величина. Не може да се отрече, че ви бива в рекламата.

– Но вие все пак сте робот.

– Казано, но недоказано.

– Доказано достатъчно, за да не ви изберат.

– Тогава успокойте се – вие печелите.

– Довиждане – каза Куин, за първи път с отсянка на злоба в гласа си, и екранът угасна.

– Довиждане – каза невъзмутим Байърли пред празния екран.

Байърли доведе учителя си в града една седмица преди изборите. Автопланът се спусна в покрайнините.

– Ще останеш тук, докато минат изборите – каза му Байърли. – Ако нещата тръгнат зле, по-добре да си по-настрана.

В хрипливия глас, който се изтръгна от кривата уста на Джон, би могло да се долови безпокойство.

– Нима има опасност от изстъпления?

– Фундаменталистите се заканват, тъй че теоретически такава опасност има. Но аз не мисля, че ще успеят да направят нещо. Те не са реална сила, а само постоянен дразнител, който след време може да доведе до смутове. Нали нямаш нищо против да останеш тук? Не ми се ще да се безпокоя за теб.

– Добре, оставам. Все още ли мислиш, че всичко ще мине добре?

– Убеден съм. Някой да те е безпокоил там?

– Не.

– И ти изпълни добре задачата си.

– Дори много добре. Можеш да бъдеш спокоен.

– Тогава разполагай се и утре гледай телевизията.

Байърли стисна коравата му ръка.

Сбърченото чело на Лентън беше самото напрежение. Той имаше незавидната задача да ръководи предизборната агитация за Байърли, но как се води предизборна агитация, когато кандидатът хем отказва да разкрие стратегията си, хем отхвърля стратегията на своя доверен, когото е упълномощил да води агитацията.

– В никакъв случай! – това бяха любимите му думи, а напоследък станаха единствените му думи. – Казвам ти, Стив, в никакъв случай!

Той се изправи пред прокурора, който прелистваше машинописния текст на речта си.

– Хвърли това, Стив. Погледни, тази гълпа е организирана от фундаменталистите. Кой ще те слуша? По-скоро ще те замерят с камъни. Защо трябва да излизаш пред публика? С какво е по-лош един видеозапис?

– Ти искаш ли да спечеля изборите? – попита меко Байърли.

– Какви ти избори! Нищо няма да спечелиш, Стив. Аз се мъча да спася живота ти.

– Че животът ми не е в опасност.

– Не е в опасност! Не е в опасност! – Лентън издаде някакъв

странен звук, като скърцане на пила. – Искаш да кажеш, че ще се изпъчиш на онзи балкон пред петдесет хиляди малоумници и ще се мъчиш да им налееш нещо в главата? На балкон, като средновековен диктатор.

Байърли погледна часовника си.

– Да, и то само след пет минути – щом телевизията бъде готова.

Лентън отговори почти нечленоразделно.

Множеството изпълваше оградения с въжета площад. Дърветата и къщите сякаш растяха направо от плътната човешка маса. А останалата част от човечеството гледаше по телевизията. Въпреки че бяха нищо и никакви местни избори, следеше ги целият свят. Като си помисли за това, Байърли се усмихна.

Но видът на самата тълпа не можеше да предизвика усмивка. Тя издигаше плакати и транспаранти, които повтаряха във всички възможни варианти едно и също обвинение. Враждебната атмосфера дотолкова се бе съгъстила, че беше почти осезаема.

Още от самото начало речта нямаше успех. Заглушаваха я реветът на тълпата и кресливите скандирания на организирани групи от фундаменталисти, които образуваха цели острови сред тълпата. Но Байърли продължаваше да говори – бавно, спокойно.

В стаята Лентън скубеше коси и пухтеше. И чакаше кръвопролитие.

Предните редове на тълпата се люшнаха. Някакъв костелив гражданин с изпъкнали очи и с костюм, който беше къс за тънките му дълги крайници, се провираше напред. Полицаят, който тръгна след него, едва си проправяше път. Байърли му махна гневно с ръка да остави човека.

Слабичкият гражданин излезе точно под балкона. Думите му не се чуваха от рева на тълпата. Байърли се наведе напред.

– Какво казвате? Ако искате да зададете смислен въпрос, ще ви отговоря. – Той се обърна към полицаия, който стоеше до него: – Доведете го тук!

В тълпата се чувствуваше напрежение. От различни места започнаха да се чуват провиквания „Тихо!“, които постепенно се сляха в обща глъч, после позатихнаха. Зачервен и запъхтян, слабият човек застана пред Байърли.

– Искате да зададете въпрос ли? – попита Байърли.

Човекът впи поглед в него и каза с дрезгав глас:

– Ударете ме!

И неочаквано чевръсто подложи брадата си.

– Ударете ме де! Вие твърдите, че не сте робот. Докажете това. Не можете да ударите човек, чудовище такова!

Странна, пуста, мъртва тишина. Наруши я гласът на Байърли.

– Няма причина да ви ударя.

Слабият човек се изсмя дивашки.

– Не можете да ме ударите! Невъзможно ви е да ме ударите! Вие не сте човек, а чудовище, което се прави на човек.

Стивън Байърли стисна зъби, замахна с юмрук и му нанесе страшен удар в челюстта – пред очите на хилядите, които гледаха от площада, и на милионите, които гледаха телевизионния екран. Човекът падна възник в безсъзнание. Лицето му изразяваше само безкрайна изненада.

– Много съжалявам – каза Байърли. – Вкарайте го вътре и се погрижете за него. Когато се освободя, искам да поговоря с него.

И когато доктор Келвин подкара колата си, само един от репортерите беше успял да се опомни дотолкова, че хукна след нея и изкрещя някакъв въпрос, който тя не чу. Но въпреки това Сюзън извика през рамо:

– Човек е.

Това беше достатъчно. Репортерът се втурна, накъдето трябваше.

Останалата част от речта може да се опише като „произнесена, но нечута“.

Доктор Келвин и Стивън Байърли се срещнаха още веднъж – една седмица преди той да положи клетва като кмет. Беше късно – минаваше полунощ.

– Не ми се виждате уморен – каза доктор Келвин.

Новоизбраният кмет се усмихна:

– Издържам и по-дълго без сън. Само не казвайте на Куин.

– Няма. Знаете ли – понеже споменахте Куин, – той имаше интересна версия. Жалко, че я опровергахте. Сигурно ви е известна.

– Само отчасти.

– Тя е във висша степен драматична. Стивън Байърли бил млад юрист, великолепен оратор и голям идеалист и имал известна слабост към биофизиката. Между другото вие интересувате ли се от роботика, господин Байърли?

– Само откъм юридическата ѝ страна.

– А този Стивън Байърли се интересувал. Но станала автомобилна

катастрофа. Жената на Байърли загинала, а неговата съдба била още по-лоша. Краката му останали осакатени, лицето – обезобразено, изгубил гласа си, а пострадал отчасти и разсъдъкът му. Не пожелал да се подложи на пластична операция и се откъснал от света. С юридическата професия се свършило – останали му само едни ръце и един ум. По някакъв начин той успял да се снабди с позитронен мозък, и то с един от най-сложните, способен да решава етически проблеми, което е най-висшето постижение на роботиката. После му създал тяло. И направил от своето произведение всичко онова, което самият той мечтаел някога да бъде. И го пусал на бял свят под името Стивън Байърли, а той останал старият сакат учител, когото никой никога не е виждал...

– За съжаление – каза новият кмет – аз разруших тази версия, като ударих човек. По този повод, както разбрах от вестниците, вие сте казали окончателно думата си – аз съм човек.

– А как стана това? Ще ми кажете ли? Едва ли е случайност.

– Не съвсем. По-голямата част от работата свърши Куин. Моите хора започнаха лекичко да разпространяват слуха, че аз никога не съм ударил човек, че не съм в състояние да ударя човек; и че ако не направя това дори когато ме предизвикат, то ще е сигурно доказателство, че съм робот. Затова аз инсценирах тази глупава публична реч с целия шум и реклама около нея. Изключено беше някой глупчо да не се хване. По същество това беше евтин трик. Но в такива случаи всичко решава изкуствено създадената атмосфера. И, разбира се, емоционалният ефект осигури избирането ми, което беше и моята цел.

Сюзън Келвин кимна:

– Както виждам, навлизате в моята област – вероятно това е наложително за всеки политически деец. Но аз безкрайно съжалявам, че стана именно така. Аз обичам роботите. Обичам ги доста повече от хората. Ако бъде създаден робот, способен да стане обществен ръководител, той не би имал равен на себе си. По Законите на роботиката той няма да е в състояние да причинява зло на хората, ще бъде чужд на тиранията, на корупцията, на глупостта и предубежденията. И след като прослужи известно време, ще се оттегли, макар да е безсмъртен, защото за него ще е невъзможно да огорчи хората, като ги остави да разберат, че ги е управлявал робот. Това би било повече от идеално.

– Освен ако роботът не се провали в някоя работа поради вродените недостатъци на своя мозък. Защото позитронният мозък не може да се сравнява с далеч по-сложния човешки мозък.

– Той ще има съветници. Дори човешкият мозък не може да

управлява без помощници.

Байърли погледна с интерес Сюзън Келвин.

– Защо се усмихвате, доктор Келвин?

– Защото Куин не е помислил за всичко.

– Искате да кажете, че неговата версия може да се допълни?

– Съвсем малко. Преди изборите този Стивън Байърли, за когото говори Куин, е бил три месеца в провинцията по някакви неизвестни причини. И се е завърнал точно в навечерието на вашата знаменита реч. В края на краищата той би могъл да направи втори път това, което веднъж вече е направил, още повече че втората задача е била значително по-лесна от първата.

– Не ви разбирам съвсем.

Доктор Келвин стана и приглади полата си. Очевидно се готвеше да си върви.

– Искам да кажа, че има един случай, в който роботът може да удари човек, без да наруши Първия закон. Но само в един случай.

– Кога?

Доктор Келвин, стигнала вече до прага, отвърна спокойно:

– Когато човекът, който трябва да бъде ударен, е просто друг робот.

– Тя се усмихна широко и слабо й лице просия. – Довиждане, господин Байърли. Надявам се да гласувам пак за вас след пет години – в изборите за Координатор.

– Дотогава има много време – засмя се Стивън Байърли. Вратата се затвори след нея.

* * *

Гледах я стъписан, с широко отворени очи.

– Вярно ли е всичко това?

– От първата до последната дума – отвърна тя.

– Значи великият Байърли е бил робот.

– О, това никога няма да узнаем. Според мен да. Но когато е решил да умре, той е взел мерки да атомизират тялото му. тъй че е невъзможно да се докаже каквото и да било. И после, какво значение има дали е бил робот или не?

– Мммда...

– Вие също имате предубеждения към роботите, което е съвсем неоснователно. Той беше много добър кмет; и пет години по-късно действително стана Зонален координатор.

КРАЙ

© 1950 Айзък Азимов

© 1980 Тодор Вълчев, превод от английски

Isaac Asimov
I, Robot, 1950

Сканиране и разпознаване: Мандор, 2001

Източник: <http://sfbg.us>

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/1132>]